

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Sarah Hinlicky Wilson \ A tekintély forrásai az evangélikus hitvallások szerint

Honti Irén \ A belső szabadság útján

Korányi András \ Vallási szabadság és politikai érdekek. Adalékok a vallásszabadság témájához

16. századi reformációtörténeti dokumentumok alapján

Zsugyel János \ „Minden halottal millió eleven tér a sírba”

Marcus J. Borg \ Hit – A szív útja

Kedves Olvasó!

Sarah Hinlicky Wilson *A tekintély forrásai az evangélikus hitvallások szerint* című tanulmányában így fogalmaz: „Ügyelünk arra, hogy ne szóljunk vagy cselekedjünk meggondolatlanul, mert azzal elve-szíthetünk vagy elidegeníthetünk másokat – talán örökre. A szeretet gyakorlása az igazság szellemében, Jézus Krisztus tekintélyével való összhangban történjen, mert Isten valóban egyetlen út, és nem egy másik. Az elhívásunk arra szól, hogy szeretetben növekedjünk a felé, ami valóban az Isten, és szakítsuk meg ragaszkodásunkat ahhoz, ami igazából nem ő.”

Honti Irén dolgozatában Viktor E. Frankl (orvos, filozófus) által megalkotott pszichoterápiás irányzatról, a logoterápiáról értekezik, amely a személy szabadságára és felelősségére építő spirituális lélektan. Valamennyi élethelyzethez kapcsolódva segíti az egyént az élet által reá bízott feladatok, értelem, értékek beteljesítésében. Munkájában kulcsszerepet tölt be Jézus alakja, aki abszolút példát ad a szabadságra, hiszen ő volt a legszabadabb ember a világon. Követhető-e az ő példája korunk embere számára? – teszi fel a kérdést a szerző.

Ugyancsak a szabadság eszméjéről olvashatunk Korányi András *Vallási szabadság és politikai érdekek – Adalékok a vallásszabadság témájához 16. századi reformációtörténeti dokumentumok alapján* című munkájában. A figyelembe vett történelmi dokumentumok rálátást engednek a vallásszabadsággal és toleranciával kapcsolatos, egymástól is nagymértékben különböző 16–17. századi európai modellek és gyakorlatok szellemi, jogi és társadalmi kialakulására.

Az igehirdetési előkészítők *böjt első vasárnapjától böjt ötödik vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Februári számunk szerzői

Baranyay Csaba lelkész – Kőszeg

Bencze András püspökhelyettes – Székesfehérvár

Cselovszky Ferenc (ifj.) esperes – Budapest

Honti Irén lelkész, logoterápiás tanácsadó és személyiségfejlesztő – Kiskunhalas

Korányi András püspökhelyettes, egyetemi tanár – Budapest

Kovács Áron lelkész – Budapest

Marcus J. Borg (1942–2015) újszövetséges teológus, filozófus – Powell Butte, Oregon (USA)

Pablényi Edina lelkész – Kemeneshőgyész

Péter Attila lelkész – Szarvas

Sarah Hinlicky Wilson lelkész, egyetemi tanár – Tokió (Japán)

Tóth Károly István lelkész – Sopron

Wagner Szilárd lelkész, teológus – Bécs (Ausztria)

Zsugyel János főszerkesztő, Miskolci Keresztény Szemle – Budapest

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Úllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 7900 Ft; fél évre: 3950 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 133282 121021

nka

A lapszám a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

Nomen est omen

Lk 10,20

■ PÉTER ATTILA

Mielőtt Jézus kiküldi hetvenkét tanítványát, lelki útravalóval látja el és hatalommal ruházza fel őket. Amikor visszatérnek, örömmel újságolják neki: „*Uram, még az ördögök is engedelmeskednek nekünk a te nevedre.*” (Lk 10,17) Munkájuk sikere tény, örömük érthető. Ekkor hangzanak el Jézus szavai: „*De ne annak örüljete, hogy a lelkek engedelmeskednek nektek, inkább annak örüljete, hogy a nevetek fel van írva a mennyben.*” Úgy tűnik, mintha Jézus lekicsinyelné munkájuk eredményét, és elvonná örömeiket. Pedig „csupán” arról van szó, hogy felhívja figyelmüket a fontossági sorrendre, mintha ezt mondaná: „Ne a hatalomnak és a sikernek örüljete elsősorban, hanem annak, hogy az én nevemben és az én erőm által munkálkodhattok, és annak, hogy – akár sikerrel jártok, akár nem – megkapjátok mennyei jutalmatokat.”

Életünkben fontos a helyesen kezelt siker és az afölött érzett öröm: jó érzéssel tölt el, megelégedettséget és új lendületet ad. Nem véletlenül imádkozik a zsoltáros így: „*Kezeink munkáját tedd maradandóvá!*” (Zsolt 91,17) Sikerben és kudarcban egyaránt van okunk az öröme az Úrban: ő ad annyi sikert, hogy el ne keseredjünk, és annyi kudarcot, hogy el ne bizakodjunk.

A név az első olyan dolog az életünkben, amelyet igazán sajátunknak mondhatunk, s amely megkülönböztet minket másoktól: magában hordozza lényünk egészét, amely ebben az alakban nem ismétlődik meg. Ez kerül személyi igazolványunkba, a rólunk szóló hivatalos iratokba, keresztemelési és házassági levelünkbe, sírkövünkre. Kísér minket örömünkben és bánatunkban. Nevünkön emlékeznek meg rólunk, és hordozzuk egészen az örökkévalóságig. Minél messzebbre ér el a nevünk, annál nagyobb körben érvényesül lényünk kisugárzása: hatalma, jelentősége, tekintélye.

Ezért vagyunk kényesek a nevünkre. Nem mindegy számunkra, hogyan és hol használják: elfelejtik vagy emlegetik; szegységtáblára vagy dicsőségtáblára írják. Ezért számolgatjuk olykor mohó sikervágygal, hogy a nevünkkel jelzett bejegyzéseinket, megosztásainkat hányan látják – bár általában megfélemedezünk arról az eshetőségről, hogy hányan „diszlátolják” azokat, ha nem lennének velünk szemben tapintatosak.

Bábel tornyának építői azért akarnak égig érő tornyot építeni, hogy „nevet szerezzenek magunknak” – tudjuk, hogy a hatalmat demonstrálandó torony félkész állapotában leromboltatott (1Móz 11,1–9). Milan Kundera *Halhatatlanság* című regényének egyik jelenetében Hemingwayt látjuk magunk előtt a túlvilágon, aki Goethével vitatja meg a halhatatlanság okozta mély bánatot, az ember tehetetlenségét a róla kialakult képpel szemben, amely fölött nincs hatalma. Erre mondják, hogy „Így múlik el a világ dicsősége”, s ebben mutatkozik meg, mit veszítünk akkor, ha csak az e világ által kínált kategóriák, lehetőségek és keretek között gondolkodunk.

A korinthusi gyülekezetben annak idején szakadás támadt, mert egyesek Páléinak, mások Apollóséinak vallották magukat. „*Hát ki az az Apollós, és ki az a Pál? Szolgák csupán [...]. Én ültettem, Apollós öntözött, de Isten adta a növekedést*” – tisztázza a helyzetet Pál (1Kor 3,5–6). Apollós és Pál – két név, amely fennmaradt, Isten két munkása, akik végezték dolgukat, amellyel Isten megbízta őket. De Isten neve a nagy, aki törekeny életükben megmutatta dicsőségét. Soli Deo gloria: egyedül Istené a dicsőség!

Kosztolányi Dezső *Boldog, szomorú dal* című versében felsorolja, mennyi mindent – többek között hírnevet, elismertséget – tudhat magáénak, de szomorúan állapítja meg: „De nincs meg a kincs, mire vágytam, / a kincs, amiért porig égtem. / Itthon vagyok itt e világban, / s már nem vagyok otthon az égben.” Jó, ha otthon érezzük magunkat itt, e világban: ha megbecsüljük magunkat, és megbecsülnek minket. De mi többre hívtunk el, ami egyben méltóság és gyönyörű teher.

Jakab apostolnál olvassuk, hogy Jézus Krisztus nevével mint „szép névről” neveztek el minket (Jk 2,7). Tehát *khrisztianoszok* – Krisztust követők, Krisztust vallók, vagyis keresztyének – vagyunk. A nomen est omen igazsága esetünkben azt jelenti, hogy Krisztus nevéhez méltóan élünk, és bátran megvalljuk hitünket. Örülünk küldetésünk sikereinek, de nem arra hajtunk, hogy saját nevünk és személyünk legyen nagy, ismert és elismert sokak előtt. Inkább – Jézus tanácsát megfogadva – annak örülünk, hogy nevünk fel van írva az Élet könyvében.

A tekintély forrásai az evangélikus hitvallások szerint^{*}

■ SARAH HINLICKY WILSON¹

(1) Sok szó esett már a tekintélyről mint hatalom és folyamat kérdéséről. A tekintély kérdésére most az igazság szempontjából kérdezzük rá. A hatalom és folyamat csak az igazság kérdéséhez viszonyítva kerülnek majd elő.

(2) A lutheranizmus mint az egyetemes egyház egy meghatározott ága annak a felismerésével kezdődött, hogy az egyház tele van hazudozókkal, politikusokkal, házalókkal, hitetlenekkel és árulókkal. Luther és társai nem az elsők voltak, akik ezt felismerték. Az egyház, Izrael és az egész bukott emberiség folyamatos problémája azóta is ez. Maga a tény, hogy Jézus Krisztusnak egyáltalán ki kellett mondania, hogy „Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön...” (Mt 28,18), elegendő bizonyíték arra, hogy a bűn, a halál és a gonosz szembeszáll Krisztus tekintélyével. A keresztényeknek tisztában kellene lenniük azzal, hogy a tekintély kérdésének felbukkanása már a tekintély krízisének közeledését jelzi. Az egyház maga egy kétezer éves tekintélyválság. Egyfelől a bűnbe esett világ krízise, amely jobban kedveli a hatalmak és a hatalmasságok tekintélyét, és nem akarja elfogadni, hogy Jézus Krisztusnak van hatalma a bűn megítélésére, megbocsátására és új élet teremtésére. De másfelől az egyház krízis önmagában is mint az isteni hatalom és az istenellenes hatalom konfliktusának epicentruma.

(3) A lutheranizmus a Jézus Krisztus tekintélyére és az egyházon belül bekövetkező tekintélykrízisre adott két alapvető reakcióból született. Egyfelől örömmel fedezte fel (újra) a 16. századi zűrzavar közepette, hogy a Szentírás milyen hűségesen tanúskodik Krisztus tekintélyé-

ről. A Szentírás az egyetlen megbízható forrása és normája az egyház tanításának és életének, az a tekintélyre alapuló tartalom, amely megfogalmazza számunkra, mit tudhatunk Krisztusról, az Atyáról és a Szentlélekről. Nincs más normatív forrás: sem a hagyomány, sem a tapasztalat, sem az ész, sem a tudomány. Ezt olvassuk erről az *Egyességi iratban*: „Hisszük, tanítjuk és valljuk, hogy az egyetlen szabály és mérték, amely szerint minden tanítást és tanítót értékelünk és megítélünk kell, egyedül az Ó- és Újszövetség prófétái és apostoli iratai.” (KK 5: 38. o.) Ugyanerről a meggyőződésről olvashatunk az ELCA alkotmányában is: „Ez az egyház elfogadja az Ószövetség és az Újszövetség kanonikus iratait mint Isten ihletett Igéjét és az Ige hirdetésének, a hitnek és az életnek hiteles forrását és normáját.”² Minden tévhit, hatalmi harc és kétség ellenére ebben a világban a Szentírás rendelkezik azzal a tekintéllyel, hogy hitelesen közvetítse Isten szavát, és hitelesen szóljon róla.

(4) Másrészt és ugyanakkor a lutheranizmus észlelte, hogy az Írásokról lehet tudomást sem venni, vagy bárki el is torzíthatja azokat, legyen az akár püspök vagy bármilyen más „hivatal”, amely a Szentírás tekintélyére hivatkozik. A zsinatok is tévedhetnek, és Lutherrel együtt mi magunk is vallhatjuk, bármilyen törvényhozó hatalom is tévedhet. A „püspök” fogalma alatt itt egyházi hivatalt értünk, mivel ez a legfőbb emberi tekintély, amelyről az evangélikus hitvallások értekeznek. Ez a nehézség – a Szentírás eltorzítása – az egyház természetének velejárója. Jézus Krisztus a végső tekintély; mivel róla beszél és őt „beszéli” a Szentírás, ezért tekintélyét is tőle kapja; de a tekintély lánc folytatódik, mivel Krisztus elküldte tanítványait, hogy a megbékélés köve-

^{*} Eredeti megjelenés: *Journal of Lutheran Ethics*, 11. évf. 5. sz. <https://www.elca.org/JLE/Articles/192>.

¹ Sarah Hinlicky Wilson evangélikus lelkész, rendszeres teológus, jelenleg egy tokiói evangélikus gyülekezet lelkésze, az uppsalai Johannelund School of Theology oktatója és a strassburgi Ökumenikus Intézet professzora. <https://www.sarahhinlickywilson.com/>.

² https://download.elca.org/ELCA%20Resource%20Repository/Constitutions_Bylaws_and_Continuing_Resolutions_of_the_ELCA.pdf.

tei legyenek, és visszavezessék hozzá a bűnösöket. A lelkészek felhatalmazást kaptak a Jézus nevében való oldásra és kötésre, a keresztelezésre és az evangélium hirdetésére. De itt van a nehézség: a megbékélés követői maguk is bűnösök, akik a Krisztussal való megbékélésnek és az életük szolgálatra való odaszenteselésének különböző állapotokban vannak. Ha volt valaha bizonyítéka Isten kimondhatatlan bolondságának (1Kor 1 nyomán), akkor az az ő hajlandósága arra, hogy bűnösöket hívjon el a szolgálatába. Ennek az ősrégi problémának a megléte abból is látszik, ahogyan például a hitvallások utalnak a donatista eretnek tanításokra a szentségek hatásosságával kapcsolatban. Melancthon így ír erről az *Apológiában*: „Amikor (a lelkészek) Krisztus igéjét és a szentségeket nyújtják, Krisztus képviselőiben és helyette teszik. Azt tanítja nekünk Krisztusnak ez a szava, hogy ne sértsen minket a szolgáló méltatlansága.” (VII–VIII. cikk, KK 3: 138. o.) Ez az egyház felfoghatatlan valósága és felfoghatatlan bonyolultsága: Krisztus önmagát adja az ígén és a szentségeken keresztül, amelyeket bűnös egyházi hatalmak szolgáltattak ki. A bűnösök kezében lévő lelki hatalom valósága annyira ijesztő gondolat, és olyan nehezen kezelhető, hogy az egész ökumenikus spektrumon nem találunk ennek alkalmazására igazán sikeres példákat. Ne is csodálkozzunk, ha az egyház története ennyire zűrzavaros!

(5) Az egyházban a tekintélynek három szintje létezik: a legfelső Krisztus tekintélye, a második a Szentírásé, a harmadik a szolgálattelvőké. Krisztus tekintélyét általában nem kérdőjelezi meg az egyház, vagy legalábbis nem nyíltan. A második és a harmadik szint az, ahol a bizonytalanságok kezdődnek. Az evangélikus meggyőződés az, hogy a harmadik szint soha nem lehet erősebb a másodiknál: semmilyen hatalom, hagyomány vagy presztízs nem hatalmazza fel a megbékélés szolgálóit arra, hogy megkérdőjelezzék a Szentírás tekintélyét. Ez magának az egyháznak a belső krízise, amelyben isteni és istenellenes hatalmak versengenek, hogy Isten nevében szólhassanak. A valóság az, hogy a harmadik szint mindig megpróbálja a másodikat, majd indirekt módon az első szintet is megdönteni. Ilyen az egyházi emberek visszafogott bálványimádása. A harmadik szintre folyamatos kísértést jelent az egyház normatív tekintélyére pályázó többi jelölt: a tradíció volt a középkori egyház csapdája, de ma már sokkal inkább az egymással versengő filozófiák, etikák vagy éppen teológiák töltik be ezt a szerepet. De az evangélikusok mindig azt vallották, hogy Isten szentírásbeli igéje az, ami valóban megítél minden mást, ide értve a megbékélés szolgálóit és nézeteiket is.

(6) A mai egyházi gyakorlat lutheránus kritikája így leginkább a Szentírás olvasatából és magyarázatából indul ki. Luther két kátéjának alapvető célja volt, hogy érthetővé tegye a Szentírás tartalmát a hívők számára, így ezek a doku-

mentumok a többi hitvallási irattal összehasonlítva észrevehetően nem vitairatok, illetve nem látványosan polemizálók. De annak számára, aki kétségbe vonja a Szentírás tartalmát vagy tekintélyét, vagy vitázni kíván azzal, még akár polemizáló iratok is lehetnek. Mégis, a káték semmilyen más célt nem szolgálnak, mint hogy pedagógiai röpiratok legyenek: a teljes történet a Szentírásban található, amelynek igéit a káték folyamatosan idézik. Az *Ágostai hitvallás* még hatékonyabb ebben a tekintetben. Fő célja, hogy felhívja a figyelmet az egyházi visszaélésekre, de még ezen vádak igazolását is a hit tartalmával kezdi. Az *Ágostai hitvallás* hangsúlyozza, hogy „ez a foglalat tanításunknak”, és „semmi sincsen benne, ami a Szentírástól vagy az egyetemes egyháztól vagy a római egyháztól eltérne, amennyire ezt az egyházi írókból ismerjük” (KK 2: 38. o.). Tehát a *Konkordiakönyv* előszava is ezt vallja az abban található tanításokról: „Szilárdan és állhatatosan ragaszkodtak a benne megfogalmazott, az isteni Írással alaposan bizonyított, az elfogadott ősi hitvallások által is röviden összefoglalt tanításhoz, amelyet Krisztus egyes régi, egyetemes, igaz hitű egyházai vallottak és sok eretnekséggel és tévelygéssel szemben megvédték, ők pedig velük egyetértve újból felismertek.” (Előszó, KK 5: 20. o.) A hitvallási iratok célja és stratégiája, hogy az Isten kilétéről és mibenlétéről hűségesen tanúskodó Szentírás értelmét megfontolt, átgondolt érveléssel és mindenre kiterjedő idézetekkel támasszák alá. A hitvallási dokumentumok tekintélye önmagukhoz képest külső tekintély: azért váltak hitelessé az evangélikusok számára, mert meg voltak győződve arról, hogy a Szentírás magyarázatáról szóló tanúságtételük hűséges és igaz. A dokumentumok a tekintélyre nem úgy tekintenek, mint ami pusztán a hatalom érvényesítése vagy a döntéshoz való jog. A tekintélyt inkább abban ismerik fel, hogy valaki vagy valami képes átadni az Úrról szóló és az Úrtól jövő üzenet tartalmát.

(7) A tartalom azonban nehezen szólaltatható meg a bűnökkel terhelt világban anélkül, hogy valaki hangot adna neki, egy csoport megtestesítené, tanítók tanítanak vagy igehirdetők prédikálnának róla. Emiatt van szükség a tekintély harmadik szintjére, a Krisztus által küldött apostolokra és lelkipásztorokra. A reformátorok számára az anarchikus egyház fogalma maga volt az ellentmondás: számukra ez annyit jelentett, hogy a leghangosabb eretnek győzne. Ideális esetben a megbékélés nyilvánosan elhívott lelkipásztorainak felelőssége, hogy a Szentírás tartalmát hűségesen hirdessék. Ezért vallották, hogy a püspökök megbízása „az evangélium hirdetésére, a bűnök megbocsátására vagy megtartására és a szentségek kiszolgáltatására” szól, és „az evangéliummal ellenkező tanítást elvetni és az istentelenekeket, akiknek istentelensége nyilvánvaló, az egyház közösségéből kirekeszteni – emberi erő nélkül, de az igével. A gyülekezetek ebben szükségképpen, isteni jog alapján engedelmességgel tartoznak nekik,” ahogyan azt

az *Ágostai hitvallás* XVIII. cikke is magyarázza (KK 5: 21–22. o.). És természetesen az *Ágostai hitvallás* éppen azért íródott, mert a püspökök pontosan ezt nem tudták megvalósítani. Ezért az evangélikusoknak azt is ki kell mondanianuk – Szent Ágostont, egy másik fontos szentírás-magyarázót idézve –, hogy „még az egyetemes püspököknek sem szabad igazat adni, ha esetleg valamiben tévednek, vagy olyan véleményt nyilvánítanak, amely a kanonikus isteni iratokkal ellenkezik” (uo. 28. o.). A püspököknek továbbá „nincs hatalmuk rá, hogy az evangéliummal ellentétben rendeljenek el valamit” (uo. 34. o.). A makacs püspökök pedig „lássák, hogyan adnak majd számot Isten színe előtt, amiért makacsságukkal okot adnak az egyházszakadásra” (uo. 78. o.).

(8) Kiderült, hogy az ilyen makacs és hitetlen püspökök ténykedése olykor kifejezett szakadást okoz az egyházi struktúrában. A római fél azt akarta, hogy az evangélikusok folytassák a kánoni ordináció gyakorlatát, és az evangélikusok (ahogyan Melanchthon meg is fogalmazta az *Apológiában*) kinyilvánították, hogy „legfőbb vágyuk” ez volt. Az egyházatyák által megalkotott ógyházi fegyelmem „jó és hasznos célt” szolgált. De a püspökök hitetlenek és kifejezetten kegyetlenek voltak. Ez lett az oka a korábbi szervezeti rend megszüntetésének (*Apológia* XIV. cikk, KK 3: 208–209. o.). „A mostani püspökök nem az evangélium szerint gyakorolják püspöki kötelességeiket – írja Melanchthon –, ám mégis püspökök a kánoni rend szerint, amit nem vetünk el.” (*Apológia* XXVIII. cikk, KK 3: 329. o.) Mindent egybevetve, az evangélikusok számára úgy tűnt, a római fél megengedné a tekintély harmadik szintjének, hogy a második szint fölé helyezze magát. Az evangélikusok látták, hogy a struktúra semmilyen garanciát nem jelent. Az egyházi vezetőknek való engedelmesség jó, és a reformátorok ragaszkodtak is ehhez; de ez – és itt újra az *Apológiát* idézzük – „megköveteli az evangélium iránti engedelmességet”, nem ad a püspököknek tekintélyt az evangéliumon kívül. A püspököknek sem szabad az evangélium ellenében hagyományokat alapítaniuk vagy saját hagyományait az evangéliummal ellentétesen értelmezniük. Amennyiben ezt teszik, nem szabad engedelmeskednünk e mondan alapján: Ha valaki más evangéliumot tanít, átok legyen! (Gal 1,8; *Apológia* XXVIII. cikk, KK 3: 330. o.)

(9) Ez hát az egyensúly: a püspökökre és az egyházvezetőkre nagy szükség van, és fontos szerepet töltenek be a megbékélés szolgálatában – de csak addig, amíg hűségek maradnak a Szentírásban rögzített hit tartalmához. Ha nem így történik, akkor az evangélikusságnak felhatalmazása van az egyházi engedelmesség gyakorlására.³

³ Melanchthon megjegyzi, hogy a *Decretum Gratiani* engedelmességet kíván a pápai eretnesség ellen. Érdekes kánonjogi jelenség, hogy az eretnek pápaság lehetséges. Melanchthon: *Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről*, KK 4: 97–98. o.

A *Schmalkaldeni cikke*ben Luther odáig megy, hogy buzdítja a gyülekezeteket saját hűséges lelkészeik elhívására és felavatására, ha a püspökök vagy az egész egyház nem tud és nem akar lelkészeket adni.⁴ Egy püspök vagy lelkész egyetlen tekintélynek lehet birtokában, és ez a Krisztus által ránk ruházott lelki tekintély, hogy céljait e földön megvalósítsuk. Melanchthon az *Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről* című iratában mindezt így magyarázza: „Az evangélium az egyház élén állóknak azt a megbízást adja, hogy hirdessék az evangéliumot, bocsássák meg a bűnököt, nyújtsák a szentségeket, azontúl pedig a joghatóságot is, azaz felhatalmazást arra, hogy a nyilvánvaló bűnöket kirekesszék, a megjobbulókat ellenben feloldozzák. [...] Ha tehát a törvényes püspökök ellenségei az evangéliumnak, vagy megtagadják az ordinációt, akkor a gyülekezetek visszakapják ezt a jogukat. Mert ahol egyház van, ott a jog is megvan arra, hogy az evangélium hirdettessék. Szükséges azért, hogy az egyháznak megmaradjon az a joga, hogy elhívassa, megválasszthassa és ordinálhassa szolgáit.” (KK 4: 103., 105. o.) Az egyházi engedelmességre való felhatalmazás az egyéni és a gyülekezeti szinten is létezik – nem azért, hogy mellőzze az emberi struktúrát vagy tekintélyt, hanem hogy felismerjen és elhívjon egy másik szolgálattevőt, aki valóban hűséges lesz a Szentíráshoz. Olyan ez, mint fékek és ellensúlyok egyfajta rendszere, amely a papság és a laikusok, a püspökök és a gyülekezet közös elszámoltathatóságát követeli meg. De fontos azt is megjegyezni, hogy még ha viszonylagos egyensúly létezne is egy jól működő rendszer résztvevői között, semmi haszna nem lenne, ha az eredmény nem a Szentírás tanúságának hűséges tanítása lenne. A tartalom – ami a Szentírás tanúsága – mindig elsődleges.

(10) Ez az igazi megakadási pont, ahol az egyház belső tekintélyválsága a legkomolyabbá válik. Mivel az egyház tekintélyének harmadik szintje, a megbékéltetés bűnösök által véghezvitt szolgálata elszámolással tartozik a második és az első szintnek, a Szentírásnak és a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak, ezért mindig rá kell kérdeznünk, vajon az egyház szolgálattevői helyesen élnek-e a rájuk bízott hatalommal, vagy visszaélnak azzal. Hogyan ellenőrzi önmagát ez a harmadik szint? Mi történik, ha valaki Krisztus tekintélyére hivatkozva tulajdonképpen más tartalmat tanít, mint ami Krisztus tartalma, az a tartalom, amely a Szentírásban található? Mi történik akkor, ha Isten szavát nem tisztán hirdetik, hanem ténylegesen és komolyan elferdítik? Mi történik, ha a szentségeket úgy szolgálatatják ki, hogy azok már nem arról szólnak, amiről valóban tanúszkodniuk kellene? Ki fog ez ellen fellépni és hogyan? Egyes keresztény hagyományok a püspökökben, a tanítóhivatalban vagy a pápában bíztak, hogy majd megoldja ezeket a

⁴ Luther a korai egyház gyakorlatával támasztja alá buzdítását. KK 4: 68–69. o.

problémákat. Mások inkább a helyi szintekben, a gyülekezetben; ismét mások a demokratikus zsinati vagy a közgyűlési delegáció rendszerében bíztak. De az evangélikus hitvallási iratok azt képviselik, hogy az emberi tekintély problémája nem oldható meg strukturálisan, bár beszélni róla strukturálisan kell. Nincs olyan hivatal, amely teljesen bűnös-, eretnek-, áruólómentes lenne, mint ahogyan nincs olyan ügyesen megszervezett struktúra sem, amely túl tudna járni egy mindenre elszánt bűnös eszén. Elviekben akármilyen struktúra elfogadható lenne – amennyiben hűséges tud lenni.

(11) A Krisztustól kapott hatalom alapján Isten nevében és Isten szavaival szólunk és cselekszünk. Már annyira hozzászoktunk ehhez, hogy el is feledkezünk arról, milyen óriási – és merész – ez a lehetőség. Az evangélikusok mindig azt vallották, hogy a szolgálattevők Krisztushoz való hűsége a Szentírás tartalmához hűséges szóban és cselekedetben mutatkozik meg. Elbukni ebben a hűségben a legszörnyűbb bűn, amelyet el lehet követni: hamiság érkezik egy olyan helyről, ahol az igazságra kellene rátalálni. Az ószövetségi prófétáknak ez az állandó panasa a hivatásos talpnyaló társaikkal szemben. A *Nagy káté*ban Luther megjegyzi, hogy a második parancsolatban „a visszaélés azonban leginkább az olyan lelki ügyekben burjánzik, amelyek a lelkiismeretet érintik, amikor hamis prédikátorok lépnek fel, és koholmányukat Isten igéjeként kínálgatják. Látod, minden ilyen esetben Isten nevével ékesíti, szépíti és igazolja magát az ember, akár közönséges világi ügyekről, akár a hit és a tanítás fenségesen finom dolgairól van szó.” (*Nagy káté*, KK 4: 186. o.) Pontosan azért annyira szörnyűek ezek a bűnök, mert az Istenről szóló és az Istenért történő beszéd joga az egyháznak és szolgálattevőinek a kezében van. Luther nem feledkezik meg arról a fenyegetésről, amely ezt a parancsolatot kíséri: „...nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, aki hiába mondja ki a nevét!” (2Móz 20,7) A reformátorok számára az Istenről szóló beszéd nem egy objektív akadémikus feladat helyes megoldását jelentette. Maga az üdvösség forgott kockán. Lelkek veszhetek el örökre a hamisan szóló szolgálattevők miatt; ezért az *Egyességi irat*ban rögzítik, hogy a laikus hívőnek „üdvössége érdekében különbséget kell tennie tiszta és hamis tanítás között” (*Egyességi irat, Solida Declaratio*, KK 5: 98. o.).

(12) Többé már nem kényelmes számunkra az a tudat – mint az evangélikus vagy az egész keresztény egyházat oktató teológusoknak –, hogy itt az üdvösség forog kockán. Hogy ez pontosan miért is van, azt nem tudom megítélni. Lehet, hogy abban bízunk, Isten kegyelme minden bűnt elfedez. Lehet, hogy gyávák vagyunk a Szentírás kemény szavait szólni. Vagy zavarban vagyunk azon keresztények miatt, akik a kárhozatról kárálnak. Lehet, hogy a hitetlenség az oka, vagy a félelem attól, hogy hiteltelenné tesszük a hitünket a kétkedő szekuláris világ szemében. De

ha a fő célunk az, hogy hitelesen szóljunk az Istenről szóló beszédünk egyetlen forrásának és tekintélye mértékének, a Szentírásnak a szavát, akkor nem menekülhetünk el sem most, sem az utolsó napon a bűnnek, a halálnak és az emberi életben munkálkodó gonosz győzelmének a valószínű lehetősége előtt.

(13) De lehet, hogy könnyebben szembenézhetnénk a kérdéssel, ha újrafogalmaznánk azt. A kritikus kérdés nem az, hogy Isten szereti-e a bűnösöket, és meg akar-e nekik bocsátani, vagy szándékozik-e megváltani az egész emberiséget. Isten szándéka világos ebben a kérdésben, a Szentírás maga tanúskodik erről. A kérdés számunkra az, hogy vajon a mi szolgálatunkon keresztül a bűnösök megszerezik-e, óhajtják-e ezt az Istent, és hisznek-e benne, aki egyedül Jézus Krisztusban, és senki másban nem ajánlja fel ezt az üdvösséget. Az soha nem merül fel, hogy érvénytelen lenne ez a nekünk felajánlott üdvösség. De az megtörténhet, hogy eltávolodik ettől a lélek, és végül is nem óhajtja azt az üdvösséget, amely egyedül Krisztusban és Krisztus által adatik. Itt botlunk bele azokba a mély és veszélyes kérdésekbe, amelyek a Szentlélekkel konfrontálódó emberi akarat szabadságát és megkötözöttségét illetik, valamint azt a szerepet, amelyet a megbékélés szolgálattevői játszanak ebben. A kemény igazság ez: azok, akik azt állítják, hogy Isten nevében szólnak, tulajdonképpen annak szeretetére is vezethetnek másokat, amit gyűlöl az Isten, és meggyűlölthetnek azt, ami az Isten előtt kedves. A lelkeszek hivatkozhatnak arra, hogy Isten felé vezetnek lelkeket, míg ehelyett valójában el is távolíthatnak Istentől. Mindig megtörténhet, hogy az egyház tanítóhivatala egy olyan isten szeretetére vezet el az embereket, aki nem a Krisztusban lévő üdvösség Istene, így bizalmukat egy olyan üzenetbe vetik, amely tulajdonképpen nem is igaz. Mindez arról is szólhat, hogy tanítók, vezetők, egyházi szolgálatok az igazi Istent nem szeretik, sokkal inkább lenézik őt, és egy saját maguk által kreált bálványt imádnak helyette. Borzalmas arra gondolni, hogy az egyház szolgálattevői saját kárhozatukba vezethetnek embereket. De ebben a kérdésben a feszültség nem enyhíthető. Ezt a kérdést a saját magunk kényelme és megnyugtatása érdekében nem tudjuk megoldani úgy, hogy nem veszünk tudomást a Szentírás legmeghatározóbb részeiről.

(14) Kemény szavak ezek, és nem sok megnyugtatás kapcsolódik hozzájuk. Míg a Szentírás bővelkedik a felajánlott kegyelemben, egyetlen esetben tesz kivételt, és ez pedig a hamis próféták, hamis tanítók és hamis apostolok esete. Tulajdonképpen, ha az üdvösség kérdése forog kockán, akkor pont azokat érinti ez, akik az egyház tanítói és vezetői, akik jogot formálnak arra, hogy Isten nevében beszéljenek! Jó okkal figyelmeztet erre Jakab levele: „*Testvéreim, ne legyetek sokan tanítók, hiszen tudjátok, hogy súlyosabb ítéletben lesz részünk.*” (Jak 3,1)

(15) Az eretnekség és az Istentől való örök elidegenedés

fenyegetettségének buzgó tudata a múltban szörnyű bűnökbe sodorta az egyházat. A reformáció utóhatása elég bizonyíték erre; a vizály egy területen felerősítheti az igazság észlelését, de egy másikon ostobává tehet bennünket. A tiszta hit és az eretnesség közötti határvonal végül is nem csupán emberek csoportjai között húzódhat, hanem a saját eszünkben és szívünkben is, ha a személyiségünk egy része már megtért Krisztushoz, de a másik része még makacsul ellenáll neki. Ezért annyira fontos a környékletesség: szeretettel szóljuk az igazságot, ahogyan Pál apostol is erről rendelkezett. Ez a teológiai diskurzusnak egy olyan stratégiáját jelenti, amelyet nem a politika, az erőszak, a hisztéria vagy a közömbösség irányít, mert ami valóban számít, az a Krisztushoz való megtérés. Ügyelünk arra, hogy ne szóljunk vagy cselekedjünk meggondolatlanul, mert azzal elveszíthetünk vagy elidegeníthetünk másokat – talán örökre. A szeretet gyakorlása az igazság szellemében, Jézus Krisztus tekintélyével való összhangban történjen, mert Isten valóban egyetlen út, és nem egy másik. Az elhívásunk arra szól, hogy szeretetben növekedjünk a felé, ami valóban az Isten, és szakítsuk meg ragaszkodásunkat ahhoz, ami igazából nem ő.⁵

(16) A harmadik szinten nem lehetséges megoldani az emberi tekintély problémáját az egyházban. Ez végső soron a bűn, a halál és a gonosz problémája, amelyek dacolnak Krisztusnak a halálból való feltámadásával. Ez a küzdelem a szívünkben és az elménkben is zajlik. Bármilyen arra irányuló próbálkozás, hogy „állandó megoldást” találjunk a harmadik tekintély problémájára az egyházban, csak még nagyobb kudarcot fog eredményezni.

⁵ Az *Egyességi irat* érzékelte a súlyát annak, mi forog kockán: „A gyenge hitűek azonban emiatt megbotránkoznak, és egyrészt kételkednek, hogy e nagy szakadások közepette valóban tiszta tanítást hirdetünk-e, másrészt nem tudják, hogy a vitás cikkeknel melyik félhez csatlakozzanak. A bekövetkezett vita ugyanis nem csupán félreértés és szavak feletti civakodás, aminek egyesek látni szeretnék, azaz nem olyasmi, mint amikor az egyik fél a másik véleményét képtelen eléggé megérteni, és emiatt a szakadás csupán néhány, valójában jelentéktelen szó miatt történik; hanem fontos és jelentős dolgok azok, amelyekről a vita folyt, és oda vezetett, hogy az egyik, a tévedő félnek a véleményét Isten egyházában már nem lehet és nem szabad eltűnni, még kevésbé mentegetni vagy védelmezni.” *Egyességi Irat, Solida Declaratio*, KK 5: 94. o.

Mindemellett nem tehetjük meg, hogy apátiába essünk, vagy bedobjuk a törölközőt. Az egyház bűnnel és hatalommal kapcsolatos folyamatos problémáira a lutheranizmus semmilyen más utat nem tud elénk adni, mint a Szentírás-hoz való újbóli visszatérést. Olyan sok, a tekintély és más fontos kérdések megoldására irányuló kísérlet tereli el a figyelmünket: az egyenlőséget és egyensúlyt biztosító struktúrák kialakítása, a bibliai forrásaiktól megfosztott és lakmusztesztté változtatott hitvallási formulák, a világban végzett cselekvésünk kritériumai, a kívülről jövő elvárások elfogadhatósága és még a szentírás-magyarázatnak a „hermeneutika” nevében okosan eltorzított és manipulált gyakorlata is. Az egyházban Krisztus hatalmát gyakorló hűséges lelkészi tekintély oda vezet az embereket, ahol tudjuk, hogy Isten megtalálható és igazán megismerhető: Isten Igéjéhez, ami alatt egyszerre értjük Jézus Krisztust és a Szentírást. Krisztus és a Szentírás tekintélye nem csupán egy formula, amelynek elviekben igazat adunk, de valós válaszokért máshova fordulunk, vagy olyan gyors megoldás, amely kiválthatná a nehéz kérdésekkel való szembenézést. Ez megélt valóság, egész életünknek, a szívnek, az elmének és a testnek mindent át-fogó megtérése.

(17) Minden egyes Istenről kimondott szavunk az Isten egyetlen Igéje felé tartozik felelősséggel. Amikor erről elfeledkezünk, veszélyeztetjük felebarátaink és saját magunk Istennel való megbékélését.

Felhasznált irodalom

- Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai.* Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest.
2. köt. *Ágostai hitvallás.* Ford. Bódi Emese – Reuss András. 2008.
  3. köt. *Apológia, az Ágostai hitvallás védőirata.* Ford. Bódi Emese – Reuss András. 2017.
  4. köt. *Schmalkaldeni cikkek / Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről / Kis káté / Nagy káté.* Ford. Groó Gyula – Pálfy Miklós – Pröhle Károly. 2019.
  5. köt. *Egyességi irat.* Ford. Bohus Imre. 2015.

Fordította: Pángyánszky Ágnes

A belső szabadság útján

■ HONTI IRÉN

Bevezetés

Miért választottam éppen ezt a témát?

Hat évvel ezelőtt erről a témáról, ezzel a címmel írtam szakdolgozatomat a logoterápiai tanácsadás és személyiségfejlesztés szakirányú továbbképzési szakon. Ez a téma szívügyem. Lelkészi szolgálatom útján mélyen meghatározó volt az az alap, amelyet Takácsné Kovácsházi Zelma tanáromtól kaptam, tanultam. Mind teológiai tanáromként, mind személyesen sokat jelentettek számomra Zelma néni szavai, hiteles személyisége, mélyen és tisztán jézusi gondolkodása. Sok írott anyagot is kaptam tőle, amelyet ő fordított 20. századi teológusok műveiből. Az egyik, amely a legnagyobb hatással volt rám, Dorothee Sölle német evangélius pszichoterapeuta műve, aki arról ír, hogy Jézus volt a leghatározottabb és legboldogabb ember a világon. Ezt az anyagot kézzel írott formában kaptam Zelma nénitől. Ez az írás adta az ötletet szakdolgozatomhoz.

Mi az a logoterápia?

Egészen röviden: értelemre irányuló terápia. A „logosz” itt értelmet jelent: ez a terápia minden létezésben az élet értelmét keresi. A Viktor E. Frankl (orvos, filozófus) által a 20. század közepén kidolgozott pszichoterápiás irányzat az embert test, lélek és szellem egységként fogja fel. A szellemi létezés jelenti az ember teljességét. A logoterápia a személy szabadságára és felelősségére építő spirituális lélektan, amely valamennyi élethelyzetéhez kapcsolódva segíti az egyént az élet által reá bízott feladatok, értelem, értékek beteljesítésében.

A szabadság utáni vágy belénk van kódolva

Az emberi létezés és a szabadság a kezdetektől fogva elszakíthatatlan egymástól. Lehet, hogy a körülmények megpróbálják elfojtani vagy gátolni, ám a szabadság újra és újra utat tör magának az emberi lélek mélyén. Az élet igazán csak szabadságban tud kiteljesedni. Alkotni, értelmes életet élni úgy lehetséges, ha az ember ezt szabadon teszi. Kapcsolatainkat jól megélni úgy lehet, ha a szabadság lelkületével fordulunk egymás felé. De ahhoz is szabadság kell, hogy az élet sorsszerű vagy negatív oldalához jól tudjunk hozzáállni. Belső szabadságra van szükségünk továbbá, hogy a körülményeinket, az adottságainkat, a helyzeteinket alakítani tudjuk. A szabadság szükségessége az emberi élet minden területén benyújtja igényét.

Szabadság Krisztus által – teológia

A kereszténység alapvető ismertetőjegye a szabadság. Jézus küldetése az volt, hogy azt a szabadságot, amelyre az ember teremtett, általa az ember újra megtalálja. Jézus neve is azt jelenti: Szabadító. Ő azért jött, hogy az embert megszabadítsa és felszabadítsa (Mt 1,23).

Evangélikus teológiánkban hangoztatjuk, hogy Jézus azért jött, hogy megszabadítson bűntől, halától, gonosztól. A jézusi szabadítás a belső szabadság megtalálásához vezet el minket. Ez minden kor embere számára lényeges üzenet. Jézus korában az emberek, mint ma is, elsősorban külső szabadságért kiáltottak. Abban a korban az elnyomó római hatalomtól való szabadság volt a legfőbb vágyuk. Azt várták Jézustól is, hogy mint Messiás szabadítsa meg népét az idegenektől. Jézus azonban nem ezt tette. Ő belső szabadságot hozott népének. Üzenet ez mindenkinek, aki a külső szabadságtól reméli élete nagy problémáinak megoldását. Külső korlátok mindig vannak és lesznek is. Van, amit nem tudunk megváltoztatni. Jézus üzenete a belső szabadságról szól.

Jézus belső szabadságot hozott a rossz erők hatalmától, a függőségektől, mások elvárásaitól, a különféle manipulatív hatásoktól, a félelemtől és minden megnyomóító tehetől. Tudjuk, érezzük a lelkünk mélyén, hogy erre van igazán szüksége az embernek.

Jézus vitázik népével. Rámutat arra, hogy az a világ, amelyben akkor éltek, a hazugság és a csalás világa volt. Hazugság azért, mert teremtményként az ember teremtő kíván lenni, és nem veszi észre, hogy éppen ez fosztja meg a szabadságától. Így válik az ember az illúziók áldozatává, és így veszíti el a saját valóságához és Istenhez fűződő kapcsolatát. Krisztus személyében Isten országa behatolt a hazugság és a sötétség világába. Jézus fellebbenti a világot borító sötét fátylat, hogy felragyogjon a valódi igazság. És Jézus összekapcsolja a szabadságot az igazsággal. Ő mondja: „...az igazság szabaddá tesz” (Jn 8,32). Mivel Jézus maga az igazság, ő elhozza a világnak a szabadságot.

Aki hisz őbenne, megtapasztalja a hazugságtól és illúziótól mentes igazi szabadságot. Megszabadul a bűn szolgátságából, és a világ zártságából Isten valóságába jut.

Egy ősi, szimbolikus kép a szabadságról

A szabadság – igen leegyszerűsítve – olyan belső állapot, amelyben az ember tökéletes békében, harmóniában van mindennel. Ezt a tökéletes szabadságot a Szentírás egy ősi

képpel szemlélteti: az Éden idilli képével. Ez a kép sokat elárul arról, mi is valójában a szabadság. Az Éden tökéletes harmóniát sugárzó képén látható, hogy az ember teljes egységben van a természettel, embertársával és önmagával. Van azonban még valami, ami nem látható, mégis igen nagy jelentőséggel bír. Az Éden szó azt jelenti: Istennel való boldog közösség. Az ember tehát egységben van Istennel is. Ez a négyes irányultságú egység meghatározza az ember szabadságát. A tökéletes szabadság addig áll fenn, amíg az ember ebben a négyes egységben él.

Az ősi harmónia akkor bomlik fel, amikor az ember szabaddá kíván lenni Teremtőjétől. Az embernek erre lehetősége van, hiszen Isten, aki az örök Szeretet, meghagyta az embernek ezt a szabadságát. Az ember, éppen a szabad akarat által, kivonja magát az Istennel való egységből. Ez azonban megrendítő következménnyel jár: az ember szabaddá vált Teremtőjétől, és elveszítette belső szabadságát. Mi történt? Megbomlott az ősi egység, megszűnt a harmónia, eltűnt az örök boldogság. Ezzel együtt megjelent a félelem, a szorongás, a hazugság, a felelősség áthárítása, a szégyen, a lelkiismeret-furdalás. Megszűnt az egység az emberben magában is. Úgy tűnik, az ember túl nagy árat fizetett vélt szabadságáért, mégpedig a szabadsága feláldozását. Ennek a történesnek más következménye is volt. Megszűnt az egység ember és embertársa között is. Ez a legfájdalmasabb az ember életében ezen a földön.

Az édenkerti történet nem egy emberpár története, hanem a mindenkori emberé. Ősi, mitikus kép, ma is aktuális üzenettel. Látjuk, átéljük, hogy az ősi egység helyett sokkal inkább jellemző az elidegenedés. Az ember elidegenedett isteni alapjától, önmagától, a másik embertől és a természet világától. Korunk embere ebben az elidegenedésben éli az életét. Ezzel együtt elveszett az a valódi szabadság is, amely az egységben jelen volt. Úgy tűnik, nincs más út a valódi szabadság felé, mint vissza az egységbe. A jó hír az, hogy ez az út adott és járható.

Egyre távolabb a szabadságtól

A külső szabadság utáni törekvés

Szabadság címén az ember hajlamos arra, hogy a külső körülményeinek a megváltoztatását szorgalmazza.

Egy példa szerint a házastárs úgy érzi, nem bírja elviselni a társa stílusát, és azt gondolja, jobb lesz, ha megsza- badul ettől a kapcsolattól. A mai kapcsolatok válságát tekintve jól látható és nyomon követhető ez a külsőtől való szabadság mint kézenfekvő megoldás. Az élet azonban sokszor éppen azt igazolja, hogy nem ez az igazi megoldás. Felmerül a kérdés: Nem a belső ember erősítése lenne inkább a cél, mint a külsőtől való megfutamodás?

A szabadság eszméjének átalakulása

A Krisztus utáni első századokban a kereszténység szellemisége sokat tett a szabadság ügyéért. A kereszténység államvallássá válása után a szabadság eszméje igazán ott volt látható, ahol a kereszténység szellemisége valóban átjárta a kor emberét. A középkor embere nem volt szabad, mégsem volt elszigetelt. Helye és szerepe volt a társadalomban. Az embernek éppen a vallásos élet által volt biztonságérzete, megvolt benne a valahová tartozás tudata.

A késő középkorban jellemző a szabadságra való törekvés a társadalmi hatásokkal, korlátokkal és még az egyházzal szemben is. Az ember lassan elvesztette a valahová tartozás érzéséből fakadó biztonságot. Egyre inkább már csak abban hisz, ami természettudományos módszerekkel igazolható. A külső szabadságot kivívó emberre egyre inkább jellemzők a belső kényszerek és a félelmek. Ez a tendencia még erősebben hat a felvilágosodás korában. Az Isten helyébe az ember lépett, a hit helyét pedig elfoglalta a ráció.

Az újkori társadalomra jellemző, hogy minden tevékenység célja maga az ember. Az emberi tevékenység leghatalmasabb hajtóereje a saját érdek és az egoizmus. Az ember látszólag szabad csupán. Úgy tűnik, saját érdekeit követi, valójában azonban egy gépezet részévé, eszközévé vált, ahol a saját keze munkája lett az istene. Az ember azt gondolja, hogy ő a világ közepe, miközben szolgálja lett az általa létrehozott javaknak, dolgoknak, pénznek. Az ember már észre sem veszi, hogy nem ő irányítja szabadon a körülményeit, az életét, hanem azok irányítják őt.

Az új szabadság hatása az emberi kapcsolatokra

A kapcsolatokra jellemző, hogy elveszett a közvetlenség, a humánus jelleg, az emberséges érzület. Az ember értéke egyre inkább a hasznával egyenlő, különféle érdekek irányítják. Az emberi kapcsolatokra egyre inkább jellemzővé válik a közöny, az elhidegülés.

Látható, hogy a kizárólag valamitől való szabadság nem adja meg az embernek az igazi szabadságot. Az ember vagy megtalálja az igazi szabadságot, vagy elmenekül a hamis szabadság elől. A menekülés a hamis szabadság elől ugyanúgy jellemző, mint a hamis szabadságra irányuló törekvés.

Menekülés a hamis szabadság elől

A menekülés egyik legjellemzőbb útja a konformitás. Ezen az úton az ember megszűnik saját maga lenni, és teljes mértékben a kulturális minták felkínálta személyiségmo-

dellt teszi magáévá. Az ember olyanná lesz, mint a tömeg, és azt teszi, amit tőle elvárnak. Az ember feladja énjét, és belesimul az arctalan tömegbe.

Konformisták lettünk, és abban a tévhitben élünk, hogy önálló akarattal rendelkező individuumok vagyunk. Korunk embere tud-e válaszolni azokra a kérdésekre: „Ki vagyok?” „Miért is élek?” „Mi az életem értelme?” „Honnan jöttem, és hová tartok?” Keresésünk útján rá fogunk ébredni arra, hogy a felszínen nem találunk teljes körű válaszokat. A mélység dimenziójában kell folytatnunk a keresést.

Jézus abszolút példát ad a szabadságra

Jézus volt a legszabadabb ember a világon. Nézzük, miben is nyilvánult meg a Jézus által megélt szabadság. Követhető-e az ő példája korunk embere számára? Négy részre osztom Jézus szabadságának példáját. A sorrend fontos, mert a következő mindig az előzőből jön létre.

Istennel való egység

Jézus számára Isten a szabadság Istene és ő a szabadság forrása. Isten szabadságra teremtette az embert. Ő az ember felszabadítója, aki minden béklyót leold róla, aki minden bilincset letöri. Ez a szabadság átélhető és megtapasztalható az ember számára az Istennel való egység által. Hogyan? Jézus meghitt, bensőséges kapcsolatban volt az Atyával, és erre hív bennünket is. Amikor Jézus azt mondja: „Mi Atyánk”, arra biztat, hogy mi is szólítsuk Istent ugyanúgy Atyánknak, ahogyan ő tette, és legyünk vele bensőséges, gyermeki kapcsolatban. Merjünk teljesen bízni benne, reá hagyatkozni. Ő nem távol lévő Isten, hanem olyan, aki közel van hozzánk. Szól hozzánk igéjében, szól sugallataival intuitíve, lelkiismeretünk jelzőrendszerén keresztül. A vele való egység, kapcsolat által a szabadság forrásából merítünk.

Önazonosság

Jézusnak nem volt semmilyen címe, rangja; és nem volt hivatala, befolyásos pártfogója sem. Egyedül a szabadító Istenhez kötve, vele egységben nézett szembe az életében és a világban lévő határokkal, korlátokkal. Jézus megmutatta, hogy azok a határok és korlátok, amelyek körülzárják az ember életét, nem szükségszerűek, hanem társadalmi okok következtében van szűk térbe szorítva az ember. És Jézus legyőzte a határokat, a nemzeti, a társadalmi, műveltségbeli, a vallási alapon történő differenciálást. Hogyan tudta ezt Jézus megtenni? Úgy, hogy szabad volt, mert a szaba-

dító Istennel egy volt. Jézus az Istennel való egységben elnyerte az önmagával való egységet, önmaga identitását. Ez a szabadság teszi Jézust szabaddá saját igényeitől, vágyaitól és attól, hogy elismerést, dicsőséget, hatalmat akarjon szerezni magának. Ezekre nem volt szüksége, hiszen mindene megvan Istenben és az Isten adta szabadságában. Jézust nagyon sok negatív hatás is érte, ám ő mindig megmaradt az Istennel, Atyával és önmagával való egységben. Semmi és senki nem tudta eltántorítani küldetésétől. Jézusnak ez a szabadsága kihatott másokra, a körülötte lévőkre, azokra, akikkel kapcsolatban volt, akikkel találkozott. Így tudta Jézus megváltoztatni az emberek számára azt a realitást, amelyben találta őket.

Változtatás, jobbítás a kreativitásra való felszabadítottság által

Jézus életét, működését nem az engedelmisség határozta meg, hanem a fantázia. Az engedelmisség csak a már meglévőnek a megőrzésére képes, egy jól vagy rosszul működő rendszernek a fenntartására. De hiszen az embernek, az emberiségnek éppen az a tapasztalata a történelem hajnala óta, hogy nem jól van úgy, ahogy van. Jézus nem a régít őrizte meg, hanem újat hozott, egészen újat az ő teremtő fantáziája által. Való igaz, a változtatáshoz, a jobbításhoz, újításhoz fantáziára van szükség. A fantázia éppen a valóság nyomásától szabadít meg, attól, hogy „ez van, ezt kell szeretni”. Jézus teremtő fantáziája az ő szabadságának a következménye.

Jézus szétfeszítette a kereteket, amelyek az ő korában léteztek. Hogyan? Például betegeket gyógyított szombatnapon, ami az akkori törvények, hagyományok értelmében nem volt megengedett. Asztalközösséget vállalt a társadalom kivetettjeivel, ami megbotrántoztatónak tűnt akkor. Jézus fantáziája felszabadulást, új életet hozott azok számára, akik kapcsolatba kerültek vele. Ezáltal megváltoztatta azt a szituációt, amelyben kortársai éltek, és így új lehetőséget, új reményt tárt fel számukra. Mindez érvényes Jézus követőire is. Fáradhatatlanok, és soha sem merülnek ki a jobb utak, módok felfedezésében.

Önátadás a szeretet által – egység másokkal

Jézus szabad volt arra, hogy belevesse magát az életnek abba a fantáziadús kalandjába, hogy másoknak hozza el a felszabadulást. Önzetlenség, önátadás csak önazonosságból és szabadságból származhat. Minden másfajta odaadás, amelyet elvárnak, megkívánnak, kikényszerítenek, értelmetlen. Áldozatot hozni, önmagát odaadni az tudja, aki szabad erre, aki egységben él Istennel, önmagával és másokkal. Akinek viszont a hiány és az elégedetlenség az

alapélménye, annak a keze, a gondolata görcsösen kapaszkodik mindenbe, az szerezni és megtartani akar. Aki pedig a teljes szabadságot magáénak tudja, semmire sem vágyik mohón és sóváran, és nem törekszik makacsul és szívósan megőrizni azt, amije van. Annak a keze ki tud nyílni, az tud adni, mindent, bármit, még akár az életét is. Jézus így adta oda az életét.

Jézus példája nyomán meg fogjuk nézni ezt a négyes sémát a logoterápia szóhasználatára szerint. Miért jó ez? Azért, mert korunk embere – gondolok itt az egyházon kívüliekre, a keresőkre, mindazokra, akik nyitottak és megközelíthetők – sokévi kórházlelkészi tapasztalatom alapján a logoterápia „nyelvezetével” megszólítható.

Mielőtt erre rátérünk, fontos egy kis antropológia. Kicsoda az ember?

A logoterápia emberképe

A természettudomány szerint az ember test és lélek, pszichofizikai organizmus. Ez a szemlélet azonban éppen azt hagyja ki, ami az emberben igazán emberi, mégpedig a „szellemi dimenziót” (Geist, spirit). A logoterápia ezt a kifejezést használja. Ha ez a kifejezés nem tetsző valaki számára, nevezhetjük „a mélység dimenziójának” Paul Tillich 20. századi protestáns teológus nyomán, vagy vallásos szóhasználatnál „isteni dimenzióknak”. Ennek a dimenzióknak kiemelkedő szerepe van. Éppen ez által több az ember, mint pszichofizikai meghatározottságai. Az embert ez a többletdimenzió teszi személylél. A szellemi dimenzióra jellemző, hogy nem túl szorosan kapcsolódik a pszichofizikumhoz. Ezáltal megvan az a képessége, hogy viszonyulni tud az adottságokhoz, amelyek meghatározzák az embert. A szellemi olyan vezérlő elv az emberben, amely képes irányítani az ösztönöket, adottságokat, körülményeket.

Láttuk, mit jelent a szabadság hatalma a különböző, szabadságunkat korlátozó hatások közepette. Most pedig menjünk tovább a szabadság teljessége felé: rátérünk arra a négyes egységre, amely a jézusi példa nyomán fogalmazható meg a logoterápia szerint.

Egységben a szellemivel, a lelkiismerettel

A szabadság témájához visszatérve, a személy legbensőbb, szellemi közepe az igazi szabadság forrása. Azt már megállapítottuk, hogy a tulajdonképpeni emberi akkor tárul fel, ha bemerészkedünk a szellemi dimenzióba. Mivel a szellemi dimenzió az igazi szabadság forrása, az igazi szabadság csak akkor tárul fel, ha a szellemi azt mozgásba hozza. Ha a szellemi alvó állapotban van, mondja Viktor Frankl, vagyis szunnyad, le van blokkolva, akkor a szellemi nem tud igazán megnyilvánulni, az igazi szabadság sem tud

működni az emberben. Más szóval, az akarat szabadsága a szellemi forrásból meríti erejét a működéshez. A feladat itt arra irányul, hogy felébresszük magunkban és másokban a szellemit, majd engedjük, hogy ez mozgásba hozza a valódi szabadságot.

A szellemi dimenzió összefügg a lelkiismerettel. Belénk van kódolva egy „hang”, amelyet úgy nevezünk, hogy lelkiismeret. A lelkiismeret a transzcendens hangja, amely bennünk szól. Egy hang, amely ránk vonatkozik, de amely rajtunk túlról érkezik. A lelkiismeret tudattalan mélységekbe nyúlik bennünk. Ez nem azt jelenti, hogy nem fedezhető fel, hanem azt, hogy másképp hallható és fogható, nem racionálisan, hanem intuitíve. A lelkiismeret szerepe összefügg a szellemi dimenzióval. A lelkiismeret képes arra, hogy az örök értékeket (krisztusi értékek) hozzáigazítsa egy konkrét személy konkrét szituációjához.

A szabadság mellett feltétlenül szükséges szólni a felelősségről is. Mindkettő egészen személyes az emberben. A felelősség arra vonatkozik, hogy az ember hogyan áll a szabadságához. A felelősség a lelkiismeret hívására adott válasz, amely belülről jön, de rajtunk túlról. Látható, hogy a szabadság és a felelősség milyen szorosan összetartozik.

Egységben önmagunkkal – önazonosság

Az ember szabadon igent mondhat önmagára. A korlátaival, a hiányosságai, a genetikai adottságaival, a sorsával, a jellembeli sajátosságaival, a gyengeségeivel, a bűneivel, mindennel együtt igent mondhat az életére; múltjára, jelenére és jövőjére is. Szabadok lehetünk mások elvárásaitól, és szabadok lehetünk még a saját státuszunktól, a vágyva vágyott elismeréstől, dicsérettől, a mennyiségi szemlélettől, amely, úgy tűnik, meghatározza hivatásunk „hatékonyágát”. A fontos, hogy a belső békét átéljük ebben a szabadságban.

Ezen belül most azt nézzük meg, mit jelent az akarat szabadságának hatalma a szellemi dimenzió által a szabadságot korlátozó tényezők közepette.

A félelem és a szabadság

A félelem a pszichés dimenzióban „ül”, és szorosan kapcsolódik az első, szomatikus dimenzióhoz. Ezzel szemben a szellemi dimenzióban születik meg a döntés arról, hogyan reagál az ember a félelemre. Látjuk, hogy nem a félelemtől vagyunk szabadok, hanem a félelem dacára. Miért van bennünk olykor túl nagy erejű félelem? Ha elveszítjük a bizalmat az ősi megtartó Erőben, nincs már spirituális fogódzónk, mert eltávolodtunk létünk alapjától. Ha a látható dolgokba vetjük bizalmunkat, akkor tényleg van okunk a félelemre, hiszen ez mind alá van vetve a mulandóság erőinek. Minél erősebb azonban az ősbizalom a megtartó Erőben, annál inkább csökken a félelem.

Elvárások, „címkek” és a szabadság

Az elvárások is beleszólhatnak belső szabadságunkba, sőt a belső teljesítménykényszer is. Ismerjük, halljuk, átéltük: „Akkor vagyok jó, ha ezt és ezt teljesítem...” „Akkor szeretlek, ha...” Jézus más volt. Akkor is jó vagyok, ha nem éppen úgy teljesítek, mert az övé vagyok. Társadalmunkban előfordul, hogy a státuszunktól való függés áll a belső szabadság útjában. Az ember hajlamos arra, hogy egyenlővé tegye magát címkeivel, például lelkész vagyok. Ha azonban azonosulok vele, az a veszély áll fenn, hogy önazonosságom megrendül, ha ez a státuszom megszűnik... Több vagyok, mint a státusz vagy bármilyen „címke” az életemben.

Az érzéseink, a bennünket ért hatások és a szabadság

Negatív érzéseink is a belső szabadságunk útjában állnak (harag, neheztelés, sértődés). Manapság sokan megsértődnek, ha valami nem úgy alakul, ahogyan szeretnék, vagy ha visszautasítást kapnak. Az ember – éppen a szellemi által – képes arra, hogy kiemelkedjen a pszichofizikumból, és rálásson önmagára, továbbá viszonyuljon önmagához. Az érzéseknek szabad létezniük, a sok hatásnak, amely ér minket, szabad létezniük. A szellemi által képesek vagyunk mindezt rálátni és hagyni, hogy a szellemi dimenzióban az isteni hatalom azt átalakítsa.

Érdemes itt megemlíteni az egyházatyák lelki útját a szabadsággal kapcsolatban. Néhány ide kapcsolódó gondolat:

„Van bennünk egy hely, ahol Isten lakik, egy belső tér, ahol sebezhetetlenek vagyunk. A bennünk lévő emberi méltóság érinthetetlen.” (Jusztinosz)

„Az igazi lényünk nem sebezhető. A bántás, a sértés csak az érzelmek területét sebz meg, amit nem tudunk elzárni. De az embernek tudnia kell, hogy létezik alatta egy másik terület, ahová nem hatolhatnak be mások szavai.” (Nagy Szent Vazul)

„Az események nem függenek tőlünk, de az igen, hogy azok mennyire befolyásolnak bennünket. Rajtunk áll, mekkora hatalmat adunk egy eseménynek az életünkben.” (Alexandriai Szent Kelemen)

Sorshelyzeteink és a szabadság (biológiai, pszichológiai, szociológiai meghatározottságunk)

Az ember itt ezen a földön magával hordozza a sorsát, és nem léphet ki konkrét, egyedi sorsteréből. A biológiai, pszichológiai, szociológiai sorsunk hozzánk tartozik. Az embernek mégis megvan a lehetősége, hogy szabadon döntsön a sors ellenében, hogy állást foglaljon a mindenkori feltételekkel szemben. Az ember azért teheti ezt, mert szellemi lény. Viktor Frankl ezt mondja erről: „Mindent elvehetnek az embertől, kivéve egyet: azt a szabadságot, amelynek révén az adott feltételekhez így vagy úgy tud viszonyulni.”

Felmerül a kérdés, hogy megadjuk-e magunkat a biológiai sors hatalmának, vagy mégsem tartjuk tiszteletben az organikus erők olykor ellenállhatatlan hatásait. A sorssze-

rűt nem becsülhetjük alá, de jó tudni, hogy a szabad lehetőségek határa a sorsszerű szükségeshez képest végtelen. Cél az, hogy a biológiai sorsot úgy tekintsük, mint formálható anyagot, amelyet éppen a szellemi által szabadon formálhatunk. Való igaz, úgy is lehet élni, hogy a biológiai hátrány mellett a keserves starttól eljussunk a kivételes teljesítményig. Éppen ez a nagy feladat: a szellemi dimenzió erejével minden biológiai korlát ellenére is értelmes életet élni.

A pszichés adottságok is meghatározóak: az ember lehet bizonytalan, akarategyenge, indulatos, túlérzékeny, neurotikus. A szellemi beállítódásnak nemcsak a testi adottságokkal szemben van játéktere, hanem a lelkiekkel is. A lelki adottságok, betegségek esetén sok esetben a legjobb beállítódás a sorssal való kibékülés. Ez is a szellemi személy szabad döntésén alapul. Emellett azonban jó tudni, hogy akarattal, önneveléssel, becsületes küzdelemmel sokat lehet változtatni, fejlődni, gyógyulni.

Úgy tűnik, az embernek minden oldalról társadalmi összefüggések között kell élnie. De a szociális sorssal szemben is van játéktérünk. A társadalmi környezet, amelyben élünk, olyan tényező, amelyet adott esetben az embernek el kell viselnie. De jó tudni, hogy már az is a szabad hozzáálláson múlik, hogyan viseljük el. Egy szociálisan beszűkült környezetben is megmarad az ember végső szabadsága, hogy létét ott is értelmesen alakítsa. Ezen a téren is hallatlan lehetőségeink vannak.

Egységben az örök értékekkel – fantázia és jobbitás

A szellemi dimenzió által és az önazonosság következtében a teremtő erők egyre jobban kibontakoznak az emberben. A lelkiismeret, a felelős személy felismeri az örök, objektív, embert Emberré formáló értékeket (krisztusi értékek), és ehhez igazodik. Ezáltal szabadon kibontakozik a fantázia, kivirágzik a kreativitás. Látjuk, hogy ebben a világban nem úgy működnek a dolgok, ahogyan kellene. Változtassuk meg, amit lehet! Nem erőltetve, hanem spontán, szabadon, az aktivitás, a teremtő fantázia által. Merjük ezt megtenni! Így tudjuk jobbat tenni a dolgokat, jó irányba változtatni meg azt a szituációt, amelyben vagyunk. A teremtő fantázia a szellemi dimenzióból, a lelkiismeret által tör utat magának, hogy a teremtés folytatódjék általunk is. Életünk útján ugyanakkor sok akadállyal találjuk szemben magunkat. Kudarc is ér bőven. De az életkedv, a fantázia nem szűnik meg, hanem inkább „újraterejtődik”, fáradhatatlanul tör elő, mert az örök Forrásból, a szabadság forrásából meríti erejét és találékonyságát.

Jó tudni, hogy az emberben van egy fáradhatatlan küzdelem, egy „szellemi hajtóerő”, amely azt sugallja, hogy mindig van értelme a jóért küzdeni, akkor is, ha a felszínen nem látszik ez az értelem. Mindig van értelme az örök objektív értékeket képviselni, akkor is, ha mások ebből nem kérnek, ha ezt éppen nem értékelik. Mert a jó önmagában jó,

és értéke nem az emberek értékítéletétől függ. Így hát nem is kérdés, hogy megéri-e. Illetve örömmel képviselni a jót minden körülmények közepette, az már szabadság kérdése.

Egységben embertársainkkal – odaadás a szeretetben

Ezen az úton az ember szabaddá válik arra, hogy odaadja magát egy kitüntetett feladatnak, amelynek alkotásába belefeledkezik. Egyre inkább szabadok vagyunk arra is, hogy odaadjuk magunkat a szeretetben másoknak. A belső megelégedettségben kinyílik a figyelem, a kéz és a szív mások felé. Az önellégzés, az önszeretet által szabadon működik a szeretet áramlása mások felé is. A szeretet rendeltetése, hogy mások felé megnyilvánuljon, és ebben az odaadásban válnak egyre értelmesebbé az élet. A csodálatos az, hogy ebben a folyamatban az válik boldoggá, aki ad. Aki adja önmagát. Pedig a boldogság nem is volt cél, hanem csak az odaadás, a megélt szeretet ajándéka. Viktor Frankl tanítása szerint a boldogság ajtaja kifelé nyílik. Érthető, korunkban miért hiányzik a boldogság. Ha a boldogság a cél, közvetlenül, önző módon nem ragadhatjuk azt meg. A boldogság az odaadás ajándéka. Az értelmesen megélt élet, a szeretetben megvalósuló önodaadás következménye az igazi boldogság.

Zárszó

Ötszáz évvel ezelőtt hangzott el, és ma is aktuális Luther gondolata a szabadságról: „A keresztyén ember szabad ura mindennek, és nincs alávetve senkinek. A keresztyén ember készséges szolgálója mindennek, és alá van vetve mindenkinek.” (*Értekezés a keresztyén ember szabadságáról*) Szabadok vagyunk Krisztusban és meghívottak, hogy a szeretetben odaadjuk magunkat másoknak.

A szabadságot Krisztus szerezte meg az ember számára. A Krisztussal való boldog közösség által lesz szabad az ember.

A Krisztusba vetett hit következménye az egymás iránti szeretet, a szolgálat. Luther arra hív, hogy Krisztus példája nyomán, ahogyan ő segített rajtunk, úgy kell nekünk is egymáson segíteni. A hit következménye a szeretet, ebből pedig a szolgálatkészségre szabad, vidám élet származik.

A keresztyén ember nem él önmagában, hanem Krisztusban és felebarátjában. Krisztusban a hit, felebarátjában a szeretet által. Az ember a hit által felemelkedik önmaga fő-

lé Istenhez, a szeretet által pedig leszáll Istentől a felebarát felé. „Odaadom tehát magamat mintegy Krisztusként embertársaimnak, ahogyan Krisztus nekem adja önmagát.”

Felhasznált irodalom

- FRANKL, Viktor E. 1996. *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. Ford. Molnár Mária – Schaffhauser Ferenc. Kötet Kiadó, Nyíregyháza.
- FRANKL, Viktor E. 1997. *Orvosi lélekgondozás*. Ford. Jakabffy Imre – Jakabffy Éva. UR Könyvkiadó, Budapest.
- FRANKL, Viktor E. 2002. *A tudattalan Isten*. Ford. Varga Judit – Bircsák Anikó – Varga Zsófia. EuroAdvice, Budapest.
- FRANKL, Viktor E. 2006. *Értelem és egzisztencia*. Ford. Csiki Huba – Sárkány Péter. Jel Könyvkiadó, Budapest.
- FRANKL, Viktor E. – LAPIDE, Pinchas 2007. *Istenkeresés és értelemkeresés*. Ford. Szemere János. Jel Könyvkiadó, Budapest.
- FRANKL, Viktor E. – LUKAS, Elisabeth 2010. *Die Grundlagen der Logotherapie / A logoterápia alapjai*. Szerk. Sárkány Péter – Zsók Ottó. Jel Kiadó, Budapest.
- FROMM, Erich 2002. *Menekülés a szabadság elől*. Ford. Bíró Dávid. Napvilág Kiadó, Budapest.
- GRÜN, Anselm 2004. *Út a szabadsághoz*. Ford. Mészáros Erzsébet. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- GYÖKÖSSY Endre é. én. *Szabadság és kötöttség*. Szent Gellért Kiadó, Budapest. (Kézfogás 18.)
- INGARDEN, Roman 2008. *A felelősségről*. Ford. Bruncsák István. Attraktor Könyvkiadó, Gödöllő.
- JALICS, Franz 1994. *Kontemplative Exerzitien*. Ford. Varga Péter Pius. Echter Verlag, Würzburg.
- LUKAS, Elisabeth 2002. *Spirituális lélektan*. Ford. Bodnár Éva – Oláh Zsuzsanna. Új Ember Kiadó, Budapest.
- LUKAS, Elisabeth 2006. *Hol találod oltalmad?* Ford. Kalocsai Varga Éva. Jel Könyvkiadó, Budapest.
- LUKAS, Elisabeth 2011. *A logoterápia tankönyve*. Ford. Bruncsák István. Agape Könyvkiadó, Budapest.
- MELLO, Anthony de 1999. *Ébredj tudatára!* Ford. Máté János. Gondverő Kiadó, Budapest.
- MELLO, Anthony de 2002. *A madár dala*. Ford. Török Péter. Korda Kiadó, Kecskemét.
- PRÖHLE Károly (szerk.) 1983. *Luther Márton négy hitvallása*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- SÁRKÁNY Péter 2008. *Filozófiai lélekgondozás*. Jel Kiadó, Budapest.
- SÖLLE, Dorothee 1968. *Phantasie und Gehorsam. Überlegungen zu einer künftigen christlichen Ethik*. Kreuz, Stuttgart.
- TILlich, Paul 1969. *Die verlorene Dimension*. Furdre Verlag, Hamburg.

Vallási szabadság és politikai érdekek

*Adalékok a vallásszabadság témájához 16. századi reformációtörténeti dokumentumok alapján**

■ KORÁNYI ANDRÁS

Az 1517-ben útjára induló reformáció történetének nemcsak az adott korszakban, hanem máig hatóan is alapvető jelentőségű dokumentumai azok a megállapodások, rendeletek és szerződések, amelyek részben vagy egészben a vallási szabadságra és toleranciára vonatkoznak.

A második évezred beköszöntével II. Szilveszter pápa (999–1003) és III. Ottó német-római császár (996–1002) alapozta meg a középkori Európa egységes keresztény civilizációként való felépítésének nagy politikai koncepcióját, amely a 13. század végétől folyamatosan mélyülő szétesés jeleit mutatta. A 14–15. század során a kontinens irányítása egyre inkább regionális – mindenekelőtt öt nagyhatalom által tagolt: német, angol, francia, spanyol és itáliai – érdekekhez igazodva rendeződött át. Ennek hatásai és konfliktusai alól az egyház és természetesen maga a hegemóniájának érvényesítésére törekvő pápaság sem vonhatta ki többé magát: megjelentek, majd felerősödtek a regionális összefüggésekre összpontosító egyházi, egyházpolitikai mozgalmak, legtöbb esetben szoros együttműködésben a politikai hatalom önállósodni kívánó birtokosaival. Amikor tehát Luther fellépésével kibontakozott a német reformáció a 16. század első felében, az adott politikai, nyelvi és kulturális szempontokat is magán hordozó egyházi regionalitás már nagy vonalakban adott volt. Terjedése során a reformáció teológiai színgazdagsága kölcsönhatásba került ezekkel a földrajzi, nyelvi-kulturális és hagyományos történelmi adottságokkal.

Ezeknek a folyamatoknak az összehasonlító bemutatása érdekében vegyünk most szemügyre néhány kiemelkedő jelentőségű történelmi forrást!

V. Károly protestánsok elleni rendelkezései Németalföldön (1550)

V. Károly spanyol király (1516–1556) és német-római császár (1519–1556) a Habsburg-dinasztiát a kontinentális hatalom magasába emelő uralkodó volt, aki az Amerikára is kiterjedő spanyol uralom mellett egész Európa meghódoltatására törekedett. A Nyugat- és Közép-Európában egyhamar kiépült dinasztikus hálózat a nagypolitika többi szereplőjét – mindenekelőtt Franciaországot, Angliát és a pápát – kemény ellenállásra szorította, ami hosszan hátráltatta a császárt a németországi reformáció elleni, teljes megsemmisítést célzó fellépésben is. A hitújítással szembeni valódi érzelmeit és valláspolitikai céljait mégis nyersen mutatják meg a spanyol korona alá vetett, de a reformáció sokféle – lutheri, anabaptista, kálvini – hatásával átítatott Németalfölddel szembeni lépései.

Németalföld ügyeinek irányítója 1531–1555 között az uralkodó testvére, az 1526-os mohácsi csatában elesett II. Lajos magyar király után megözvegyült Mária volt. A tartományt különösen értékesé tette speciális regionális helyzete: északról fenyegethette Franciaországot, viszont kockázatos közelségben volt Angliához, és eleven kulturális és vallási szálak fűzték a nyugtalan és megosztott Németországhoz is. Mária igyekezett a dinasztia érdekeit kiegyensúlyozott, békességet és stabilitást fenntartó kormányzással kézben tartani, nagyratörő bátyja azonban beavatkozásaival időről időre kiélezte a szunnyadó konfliktusokat.

E közbeavatkozások közül is messze kimagaslik brutalitásában és vallási intoleranciájában a „németalföldi eretnekek üldözéséről” 1550-ben kiadott királyi rendelet: „Senki se akadjon, aki Luther Márton, Oecolampadius János, Zwingly Ulrich, Bucer Márton, Kálvin János és más eretnekfőnökök, hamis tanítók... akár nyomtatott, akár kézzel írott műveit kinyomtatni, másolni, birtokában tartani

* Elhangzott a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa *Szabadság, mérték, közösség a protestáns teológiai gondolkodásban* című online konferenciáján 2020 novemberében.

ni, őrizgetni, eladni, vásárolni [...] merészelné.” (V. Károly rendelete a németalföldi eretnekek üldözéséről. In: POÓR 2000, 191–193. o.) Halálbüntetés terhe mellett megtiltotta a protestánsoknak nemcsak a nyilvános, hanem a zárt családi körben tartott vallásgyakorlást is. Válogatott kínhalállal fenyegetett minden protestánst, velük szemben mindenkit feljelentési kötelezettséggel terhelt meg ugyancsak halálbüntetés terhe mellett.

A hitújítás bármely ágával szembeni kíméletlen fellépés mögött nem csupán a dinasztikus politikai érdekrendszer vagy a császárnak a protestantizmus elleni személyes gyűlölete húzódott meg – bár ez sem megkerülhető motívum –, hanem a hűbéri rendszeren nyugvó középkor azon szilárd meggyőződése is, hogy egy-egy ország irányításában a homogén vallási közeg, amely a szakrális legitimitációjú uralkodói hatalom alapja, nélkülözhetetlen. Ebből nem következhetett más, mint az eretnekség teljes felszámolása. A vallási intolerancia tehát egyszerre táplálkozott politikai-stratégiai megfontolásokból és a spanyol – jezsuitizmus-sal mélyen átitatott – ellenreformációs elkötelezettségből.

Az augsburgi vallásbéke (1555) és a németországi protestánsok

Az V. Károly császár által összehívott, de I. (Habsburg) Ferdinánd – német király (1531–1564), de ekkor még nem német-római császár (1556–1564) – elnöklése mellett megtartott augsburgi birodalmi gyűlést lezáró „vallásbéke” bevallottan ideiglenes kompromisszumként jött létre, amely a tervek szerint csak abban az esetben volt „örök érvényű” békekötésnek tekintendő, ha a jövőben remélt végleges megegyezés megghiúsulna. Elsődleges célja az volt, hogy „a továbbiakban senki se veszélyeztesse a másikat” (Augsburgi vallásbéke, in: POÓR 2000, 194–198. o.), azaz hogy véget vessen a vallási háborúskodásnak. Az átfogóbb rendezésre viszont az 1648-as vesztfáliai béke megkötéséig várni kellett, így tehát bevallott fogyatékoságai ellenére is ez a megállapodás szolgált rendezési elvként – és általános rendezési modellként – a következő szűk évszázadban.

Az augsburgi vallásbéke csak a politikai viszonyok által erősen korlátozott értelemben tekinthető a vallási szabadság aktusának, ezt a döntési jogot ugyanis csak a tartományok vezetőinek tartotta fenn, az alattvalók ellenben kötelesek voltak uraik felekezeti döntését követni. Ugyanakkor egyoldalú előnyhöz juttatta az „óhitű” (katolikus) egyházi fejedelemségeket, amennyiben ezek evangélikussá lett vezetői birtokvesztetté váltak, míg az ennek ellensúlyozására követelt szabadságot az evangélikussá lett lovagok és városok számára csupán egy törvény erejével nem rendelkező királyi deklaráció ismerete el, amelynek érdemben nem lehetett érvényt szerezni. Garantálták viszont az alattvalói jogot a kivándorlásra a

vagyron, a család és a „tiszteesség” sérelme nélkül. A megállapodás felügyeletére a két elismert – katolikus és evangélikus – vallásfelekezet képviselőiből összeállított törvényszék volt hivatott, más vallási irányzatokat nem foglaltak a megállapodásba: „Mindazok, akik nem tartoznak a fenti két vallás valamelyikéhez, nem értetnek bele a békébe, hanem teljesen kizáratnak abból.” (Uo.)

A vallásbéke egyértelműen reálpolitikai kompromisszum volt, amelynek célja a békés egymás mellett élés alapvető feltételeinek megteremtése: „...a vallási vitát nem másként, mint keresztény, felebaráti, békés eszközökkel és úton kell világos, keresztényi értelemhez és megegyezéshez vezetni” (uo.). Mindez egyértelműen V. Károly németországi, végső soron az „óhitű” katolikus vallás egységének a helyreállítását célzó valláspolitikájának a kudarcát jelentette, s nem kis szerepe volt abban, hogy az uralkodó néhány hónappal később lemondott a trónról, és visszavonult a politikai életből. Bár a vallási szabadság garanciáit a politikai erőviszonyok később felülírták, ez az egyezség tette le mégis a németországi toleranciakultúra alapjait.

A tordai országgyűlés rendelkezései (1568) és az erdélyi vallásszabadság

Az Oszmán Birodalom hódításai következtében háromfelé szakadt Magyar Királyság egyes részeiben alapvetően különböztek egymástól a vallás ügyében kialakult viszonyok. A török hódoltság hol a további, nyugati irányú oszmán offenzíva felvonulási területe volt, hol pedig a birodalom peremvidékét alkotó védelmi és ütközési zóna, ahol az eluralkodó politikai és társadalmi összeomlás közepette a katolicizmus éppúgy jelen volt, mint a reformátori mozgalmak színes kavalkádja. A vallási megosztottságot a török igyekezett a maga hasznára fordítani, többnyire a vegyes protestantizmust támogatva a kontinentális kapcsolatai miatt politikailag is veszélyesebbnek tartott katolicizmussal szemben. A Habsburgok uralma alá került nyugati és északi területeken jobbra a protestantizmussal szembeni fellépés volt jellemző, habár éppen a tordai országgyűlés idején, Miksa király (1564–1576) uralkodása alatt toleránsabb szellem jellemezte a bécsi valláspolitikát. A török és német között megmaradásáért küzdő Erdélyben és Partiumban éppen a Miksa által szorongatott, unitárius János Zsigmond is ebben az időben kényszerült lemondani a királyi méltóságról bécsi ellenfele javára.

Ebben a politikailag végzetesen kritikus időszakban Erdély megmaradását a három nemzet kiegyezése mellett a négy vallásfelekezet – katolikus, evangélikus, református és unitárius – közötti kiegyezés, azaz a belső megosztottság minden lehetséges eszközzel való kivédése tehetett csak lehetővé. A tordai határozat tartalmában két lényegbe való rendelkezést mondott ki. Egyrészt garantálta a kö-

zösségek, gyülekezetek felekezeti elköteleződésének megfelelő ígéhirdetés szabadságát, azaz praktikusán a prédikátor megválasztását: „... midőn helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerint, és az község ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel ne kényerítse az ú lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik.” (A tordai országgyűlés határozata, 1568. In: *Evangelische Kirchenordnungen* 2012, 84. o.) Másrészt rendelkezett arról is, hogy „ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől” (uo.), azaz vallásáért ne érjen se sérelem, se semmiféle üldöztetés senkit. Európa első, a szó szorosabb és tágabb értelmében is valódi vallásszabadságról szóló országgyűlési rendelkezése tehát egy kompromisszumos kényszerhelyzet nyomán született meg.

A nantes-i ediktum (1598) és a hugenották védvára

A 16. században déli, keleti és északi irányból is Habsburg fenyegetés gyűrűjében élő Franciaország kezdetől fogva fenntartásokkal viszonyult a reformációhoz. Ferenc király (1515–1547) uralkodása alatt nemcsak a lutheri tanok és a melanchthoni oktatási reformeszmék érkeztek meg az országba, hanem megindult a hitújítás kiszorítása a párizsi egyetem teológiai fakultásáról éppúgy, mint a politikai élet területéről. A reformáció németországi terjedése stratégiai hasznot hajtott ugyan a franciáknak az országot minden irányból fenyegető V. Károlyval szemben, ugyanakkor itt is felvetette a vallási egység esetleges széthasadásából következő politikai és kormányzati kockázatot. Ferenc és utódai ezért nemcsak a környező országok felől menekülő, radikális eszmékkel fertőzött protestánsok ellen léptek fel következetesen, de a dél-franciaországi és genfi, francia nyelvű kálvini reformáció ellen is. Ennek drámai csúcspontját jelentette 1572 augusztusában a Szent Bertalan-éjszakán történt vérengzés.

IV. (Navarrai) Henrik – akinek az esküvőjéhez kötődik a Bertalan-éji, francia protestánsok elleni mérsárlás – 1589-ben örökölte meg a francia trónt, amelynek elfoglalása érdekében látványos keretek között tért vissza a katolikus egyházba. Ezt követő, két évtizedes uralkodása (1589–1610) a francia protestantizmus megmenekülését jelentette a végpusztulástól, amelynek legfőbb garanciája az 1598-ban kiadott nantes-i ediktum lett (lásd POÓR 2000, 214–219. o.). E királyi rendelkezés – a katolikusok jogainak garantálása mellett – engedélyezte a reformált vallás gyakorlását a főváros kivételével mindenütt, ahol az korábban már bevezetésre került, viszont megtiltotta az országon belüli és kívüli bárminemű szervezkedést. Ezen túl képessé nyilvánította a protestánsokat is a hivatalviselésre, és létrehozta – az augsburgi vallásbéké mintájára – a vallási sérelmek és panaszok elbírálására hivatott, vegyes katolikus–protestáns döntőbírósgót.

A nantes-i ediktum IV. Henrik meggyilkolását követő-

en fokozatosan visszavonásra került XIII. Lajos (1610–1643) és XIV. Lajos (1643–1715) uralkodása alatt, míg 1685-ben teljes tilalom alá nem vonták a protestantizmus minden formáját. A francia valláspolitikai 16–17. századi folyamatai híven tükrözik vissza nemcsak a többfelekezetű társadalomtól való politikai félelmet, hanem a Habsburgok európai hegemoniátörévéseire adott francia önvédelmi lépéseket is, amelyek közvetlen hatással voltak a hugenották végső soron szomorú sorsára.

Összegzés

Az áttekintett történelmi dokumentumok rálátást engednek a vallásszabadsággal és toleranciával kapcsolatos, egymástól is nagymértékben különböző 16–17. századi európai modellek és gyakorlatok szellemi, jogi és társadalmi kialakulására. Erősen megfigyelhető rajtuk az erőteljes regionalitás: a négy megvizsgált térség politikai és kulturális különbségei közvetlenül határozták meg a gyökeresen eltérő valláspolitikai folyamatokat is. E dokumentumok tükrözik a kontinentális nagypolitikai konfliktusokat is, amelyekben a politika irányítói a vallási kérdéseket egyértelműen fennmaradási stratégiájuk kiegyensúlyozó és önvédelmi eszközeként kezelték. A 16–17. századi reformációtörténeti dokumentumokkal megkezdett folyamatok – utaljunk itt az anglikán reformáció rendelkezéseire, a veszfáliai békére (1648) és a cavouri ediktumra (1655) is – máig hatnak a vallásszabadság európai szabályozására. Az ebben az időben megalapozott toleranciamodellek ma is befolyásolják mind a felekezet-, mind a vallásközi kérdések megközelítését, és a mögöttük rejlő összefüggések megértésével és elemzésével szempontokat adhatnak még a civilizációk közötti konfliktusok megelőzéséhez, a dialógusok elmélyítéséhez és a globálisan és kontinentálisan is növekvő kereszténység- és vallásellenesség megfékezéséhez.

Felhasznált irodalom

- A tordai országgyűlés határozata a prédikálás korlátozás nélküli szabadságáról és a vallás miatti zaklatás tilalmáról. In: Emil Sehling (szerk.) 2012. *Evangelische Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts*. 24. köt. *Das Fürstentum Siebenbürgen*. Mohr Siebeck, Tübingen, 84. o.
- Augsburger Religionsfrieden. *Internet-Portal „Westfälische Geschichte”*. <http://www.westfaelische-geschichte.de/que739>. (Megtekintés: 2020. november 2.)
- Édit de Nantes. <https://www.museeprotestant.org/wp-content/uploads/2014/01/Mus%C3%A9-virtuel-du-protestantisme-%C3%89dit-de-Nantes.pdf> (Letöltés: 2020. november 2.)
- KORÁNYI András 2019. Reformációk, felekezetek, politikai kultúrák Európában. In: *Theológiai Szemle*, új folyam LXII. évf. 2. sz. 79–82. o.
- POÓR János (szerk.) 2000. *Kora újkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest.

„Minden halottal millió eleven tér a sírba”

■ ZSUGYEL JÁNOS

PELLE János: *Vérvád, hisztéria, népítélet. „Zsidókérdés” Magyarországon 1945-ben és 1946-ban.* Milton Friedmann University Press, Budapest, 2020.

„El van varázsolva a nép, mint holdfényben a mesebeli erdő; rejtekeiben az ősök, mint jótékony szellemek, gonosz lidércek, pajkos manók tovább űzik játékukat. Elevenek s holtak cserélgetik lakásukat: az élők leszállnak a holtakhoz s a holtak feltámadnak az elevenekben. Szüntelen folyik ez, minden foganásnál, születésnél számtalan halott mozdul egyet, minden halottal millió eleven tér a sírba.” (Pap Károly: *Zsidó sebek és bűnök*, 1935)

A magyarországi zsidóság és a többségi társadalom együttélésének eseményei nem tartoznak a magyar történelem fényes lapjai közé. 1882-ben a tiszaezlári Solymosi Eszter eltűnése miatt a helyi zsidó közösség több tagját rituális gyilkossággal vádolták meg, majd a felmentő ítéletet követően országsszerte zavargások törtek ki, amelyeket a hatóságoknak csak a statárium kihirdetését követően sikerült letörni. Az ezután megalakított Országos Antiszemita Párt parlamenti pártként is közvéleményformáló erővé vált, ugyanakkor a kiegyezés korának gazdasági fellendülése során a zsidóság egyre több szállal kapcsolódott és tevékenyen hozzájárult az ország fejlődéséhez. Ezt a folyamatot törte derékba az első világháborút követő trianoni országvesztés. Bár a zsidóság jelentős része a kommün idején a kárvallott polgári osztályokhoz tartozott, a tanácskormány tagsága többségének zsidó származása miatt az alakuló Horthy-rendszer a zsidóság egészét tette meg bűnbakká. A két világháború közötti időszakban fokozatosan szigorodó törvényi korlátozásokkal nehezítették, majd tették szinte lehetetlenné a zsidóság életét. Az 1944. évi német megszállást követően az államhatalom közreműködött a deportálásokban, s így hozzájárult több százezer magyar honfitársunk halálához.

A vesztes világháborút követő társadalmi modellváltás, a nemzeti tragédiáért felelős korábbi kormányzó rétegnek az ország irányításától való megfosztása alapján jogosan gondolhatnánk, hogy a magyar társadalom levonta a múlt keserű tanulságát, s a korábbi tragédia nem ismétlődhet meg. Ezzel szemben 1945 és 1948 között számos antiszemita jellegű cselekményre került sor, amelyek halálos áldozatokat is követeltek. Bár az események a korabeli sajtóban említést kaptak, a történések hátterének feltárására kevés kísérlet történt. Bibó István 1948-ban publikált ugyan egy terjedelmes tanulmányt, amely az antiszemitizmus 1944 utáni újraéledésének

okait taglalta, de a konkrét eseményeknek csak néhány oldalt szentelt. Az 1990-es évek elején fordult újra az érdeklődés az események még élő szemtanúi felé, s ekkor két dokumentumfilm, illetve néhány tanulmány is bemutatta a történéseket. Pelle János most megjelent könyve azonban az ismertté vált jelentősebb események részletesen dokumentált leírása mellett ezek hátterét és mozgatórugóit is kutatja, s részben új megvilágításba is helyezi. A szerző ebben a művében mintegy három évtized kutatásainak eredményeit összegezi. Részt vett a '90-es években készült, említett dokumentumfilmek elkészítésében, majd ezt követően megjelent publikációiban is kiterjedően foglalkozik a téma feldolgozásával.

A könyv az egyes események bemutatása során az időrendi sorrendet követi. A Kaposváron lejátszódott események meglepően korán, 1945. július 9-én indultak, amikor előzetes letartóztatásba helyezték a város korábbi, köztisztviselői állású polgármesterét. Kaposváry György hivatali állásánál fogva ugyan részt vett 1944-ben a zsidó lakosság deportálásában, de a körülményekhez képest igyekezett ennek során „emberségesen” eljárni. Ennek ellenére a népbírói tárgyaláson – felmentve a háborús és népellenes bűnök vádjától – másfél év börtönrre ítélték. A közvélemény értetlenségét fokozta, hogy a megszálló szovjet katonaság fosztogatásai és garázdálkodásai megtorlatlanul maradtak. A helyi lakosság és a városba visszatért zsidóság közötti viszonyt az a tény is terhelte, hogy a népbírói per irányítóját hitközségi tisztségviselőnek választották meg. Az 1945. novemberi országgyűlési választásra készülő Magyar Kommunista Párt röplapot készítettett a Független Kisgazdapárt nevében, az utóbbi lejáratása érdekében. Ezzel ugyan nem sikerült újabb szavazókat szerezni, de a röplapon szereplő zsidóellenes jelszavakkal felkorbácsolták a szenvedélyeket. Ebben a felfokozott hangulatban tűnt el egy két éves kisfiú, akit tíz nap múlva egy patakba fúlva találtak meg. Az eltűnést követő néhány napos bizonytalanság alatt „elterjedt a szóbeszéd: a gyermeket a zsidók ölték meg, és vérért templomuk újbóli felszenteléséhez használták” (68. o.). A provokációk ellenére a kaposváriak nem engedték elszabadulni az indulatokat, így nem került sor erőszakos cselekményekre. 1946 júliusában több ezer fő részvételével ankétot tartottak, ahol a pártok és a zsidó közösség képviselői is felszóltak, s az antiszemitizmus elleni harc és az együttműködés mellett tettek hitet. Az események mozgatórugóinak teljes körű feltárására, valamint a politikai felelősség megállapítására viszont nem került sor.

Az 1946 tavaszán néhány budapesti helyszínen halálos

áldozatokat is követelő események háttérben egyidejűleg bukkan fel a vérvád legendájának továbbélése, a világháború utáni mostoha életkörülmények miatti elégedetlenség, valamint a kormányzó hatalom dilettáns válságkezelése. Az MKP Központi Vezetősége 1945 augusztusában úgy döntött, hogy az országgyűlési választásokra való felkészülés keretében kiemelten foglalkozik a feketekereskedelemmel és a spekulációval. Rákosi Mátyás elképzelése az lehetett, „hogy a jórészt zsidó feketézők elleni propagandával megnyeri majd a »kisnyilasokat«, akik számára vonzó lesz az MKP nem is titkolt antiszemitizmussal vegyített szociális demagógiája” (75. o.). A hamarosan tömeghisztériává terebélyesedő 1946 májusi eseményeket a Teleki téren vásárolt romlott élelmiszer miatti rosszullet indította, amikor a mentőautóra váró emberek azt kiabálták, hogy „gyermekhús volt az ételben” (88. o.). A vádak hamarosan több budapesti kerületben is elterjedtek, és az elégedetlen emberek több helyen a deportálásból visszatérő zsidók ellen fordultak. A Ferencvárosban egy Teleki téri házaló őszereket megverték, miután az utcán azt kiáltották utána: „Ott megy a gyermekek gyilkosa!” (90. o.) A hatóságok a megvert személyt előbb kihallgatásra, majd ezt követően szembesítésre a helyszínre visszavitték, ahol a felajzott tömeg újból meglincselte, s még a helyszínre érkező mentők felett is népitéletet akart tartani. A *Világ* című napilap két nappal későbbi tudósítása már „nyilas hangulatkeltést” valószínűsített az események mögött, s az események feltárására indított népbírói tárgyalás meg is találta a felelőst egy „kisnyilas” házmezbízott személyében, aki a lincselés előtti napokban egy négyéves kislány eltűnése miatt felolvasott a lakóknak egy – a kislány megtalálásához segítséget kérő – levelet. Ennek kapcsán terjedhetett el és erősödhetett fel a vérvád, amely néhány nap múlva a házban használt ruhát felvásárló személyek ellen irányult. Az 1947 februári népbírói tárgyalás során azonban már szóba sem került a feketézők és spekulánsok elleni lélekmérgező kommunista propaganda szerepe az események alakításában.

A három halálos áldozatot követelő 1946. évi kunmadarasi pogrom talán a legismertebb a könyvben tárgyalt események közül. Ez annak is köszönhető, hogy Závada Pál néhány éve megjelent *Egy piaci nap* című könyvének, majd színpadi feldolgozásának forrását ezek az események adták, bár a regény nem dokumentarista jellegű és indíttatású, így a tényleges történések ennek alapján nem rekonstruálhatók. A történet előzményeihez tartozik a népbírói tárgyalás ténykedése, amely 1945. évi felállítására óta módszeresen igyekezett a környék korábbi vezető, köztisztviselőiben álló személyeket kiiktatni a közéletből. A kunmadarasi református tanítót leventeoktatói tevékenységgel, a KALOT helyi titkárárt összeesküvéssel és szovjetellenes propagandával vádolta meg a kommunista párt helyi titkára. A településen aláírást gyűjtöttek a vádlottak felmentésére, s a vád visszavonását kérték a feljelentőtől. A felpaprikázott hangulatban a

párttitkár lövöldözésbe kezdett, mire a feldühödött tömeg a szociáldemokrata párt – zsidó származású – helyi titkára ellen fordult, aki szintén aláírta a feljelentést. A hangulatot tovább mérgeztette, hogy a faluból eltűnt egy – néhány nap múlva budapesti rokonoktól előkerült – gyermek, s „a parasztok azt beszélték, hogy a zsidók keresztény gyermekeket szednek össze, kolbásznak dolgozzák fel őket” (103. o.).

A másnap reggeli hetivásárra néhány helybeli azzal a szándékkal érkezett, hogy „megleckéztetik” a zsidókat, s a *Haladás* című hetilap későbbi tudósítása szerint arra biztatták az asszonyokat: „Nektek kell ütni a zsidókat, mert az asszonyokat nem fogja a törvény!” (103. o.) Így az asszonyok támadtak a piacon árusító zsidó származású, kommunista párttag kereskedőre, majd csoportba verődve vonultak az utcán a helyi zsidókat üldözve. Többeket megfenyegettek, meglincseltek, majd házaikat kifosztották. Az események során a helyi rendőrök nem álltak hivatásuk magaslatán, részben a fenyegetőző tömegek oldalára álltak, illetve határozatlanságukkal hozzájárultak a pogrom kiszélesedéséhez.

A vérengzés után mintegy kétszáz embert tartóztattak le, illetve vettek őrizetbe. Az ezt követő eljárásokban azonban az események és ezek háttérének részletes feltárása helyett a politikai ellenfelekkel történő leszámolás dominált. Egyrészt figyelmen kívül hagyták, hogy az elkövetők között szép számmal voltak baloldali pártok tagjai is. Másrészt nem akarták a helyi szegényparasztságot maguk ellen fordítani, így reakciós összeesküvést szimatolva, elsősorban nem az elkövetőket, hanem – a lincselésben közvetlenül részt nem vevő – felbujtókat kívánták büntetni. Bár az elsőfokú tárgyaláson három halálos ítéletet is kiszabtak, ezt másodfokon mérsékeltek, életfogytiglani, illetve rövidebb börtönbüntetést szabtak ki, sőt egy személy esetében felmentő ítélet is született. A pogrom tényleges résztvevőit két-három év börtönnel sújtották, amelyből ténylegesen egy-másfél évet ültek le.

A kunmadarasi események híre hamar eljutott Makóra is, ahol az 1945. novemberi választásokon az MKP szintén nem szerzett erős pozíciókat. A hagyatarmelés fellegvárában a módos hagyatarmelő gazdák a kisgazdapártot, míg a deportálásból visszatért zsidó származású hagyatarmeskedők túlnyomórészt a helyi szociáldemokráciát erősítették. A kommunista párt 1946 tavaszán több ezer embert vitt az utcára, akik a feketézők és spekulánsok elleni tüntetésen vettek részt. Az ismert okok miatt a követelések antiszemita jellege nehezen volt palástolható. Ebben a felfokozott hangulatban kezdett terjedni a vérvadás propaganda, amelyet részben az ismertté vált kunmadarasi mendemondák is táplálhattak. Bár a szegedi és a helyi lapokban nyíltan foglalkoztak a rémhírekkel, és ezek terjesztését erőteljesen elítélték, 1946. május 31-én kigyulladt a város kisebb zsinagógája. Bár a zsinagóga szándékos felgyújtásának vagy gondatlan felgyulladásának felelőseit nem sikerült feltárni, az ügy az országgyűlés fórumára is felkerült. Az interpelláció és ennek vitája valószínűsíti, „hogy a gyűjtögetés a rendőrség

politikai osztálya vezetői által előre megtervezett, dilettáns módon kivitelezett provokáció volt” (129. o.). Emberéletben akkor nem esett kár, de a makói zsidóság gazdasági-társadalmi helyzete hamarosan ellehetetlenült, s a fordulat évre lényegében tömegesen hagyták el szülővárosukat. A makói zsidóság egyik utolsó képviselőjét, Szemere Manó terménykereskedőt és fűrésztelep-tulajdonost „kizsákmányolóként” fosztották meg vállalkozásaitól, és az '50-es években bedolgozóként tengődött. 1956-ban részt vett a Makói Nemzeti Bizottság munkájában. „Ennek megtorlásaként a forradalom után a karhatalmisták annyira megverték, hogy a rendőrségi fogdában agyvérzést kapott, majd meghalt.” (133. o.)

Az 1946. július 30-án és rá két napra lejátszódó miskolci lincselés történéseit is befolyásolta a miskolci zsidóság és a többségi társadalom ellentmondásos viszonya, amelyet a szerző részletesen bemutat könyvében. Az események közvetlen kiváltó okát azonban a forint 1946. augusztus 1-jén történt bevezetésében, illetve ennek előkészületeiben kereshetjük. Rákosi Mátyás július 21-én népgyűlést tartott a népkertben, amelyen a város és környékének lakossága jelentős számban képviseltette magát. A közellátási gondok miatt amúgy is elégedetlen dolgozókat az bosszantotta, hogy a fizetőeszköz közeli bevezetése miatt a kereskedők áruikat visszatartották, így a napi élelem beszerzése csaknem leküzdhetetlen akadályt jelentett. Ebben a hangulatban adta ki Rákosi Mátyás a jelszót: „A mi véleményünk az, hogy aki a forinttal spekulál, aki alá akarja aknázni demokráciánk gazdasági alapjait, fel kell húzni az akasztófára.” (150. o.) Július 29-én két zsidó származású malomtulajdonost feketekereskedelemért letartóztattak és internáltak. Másnap villamoson utaztak internálási helyükre, s az egyik megállóban szembetalálkoztak a vasgyárból a belvárosba vonuló munkástömegekkel, akik éppen egy forintvédő tüntetésre tartottak. Az internáltakat felismerték, majd szidalmazták és összeverték őket. Egyiküket egy szíjjal a nyakán egy arra haladó kocsit után kötötték és vonszolták, így hamarosan életét veszítette. A másik internáltat is véresre verték, de őt egy nyomozó kimentette a tömeg kezei közül, s egy stráfkocsival a kórházba szállították. Nem lehet kizárni, hogy a „spontán” találkozó tervezett volt, s a verés provokálásával a felvonuló munkások indulatait kívánták levezetni. A tüntetést ezt követően feloszlatták, majd még aznap előállították a hangadókat. A munkások dühét az őrizetbe vétel fokozták, s az események elfajulásához hozzájárult az a híresztelés, hogy a rendőrségen a zsidó származású kihallgató tiszt (aki egyébként 1929-ben betért a református egyházba) „gyalázatosan veri és kínozza a munkásokat”. A munkások a rendőrkapitányság elé vonultak, követelték fogva tartott társaik szabadon bocsátását, majd megostromolták az épületet, a nyomozót rejtékhelyéről kirángatták az udvarra, vascsővel fejbe verték, és bányászcsákányt vágtek tarkójába. A magatehetetlen testet – éppúgy, mint a két nappal előbbi áldozatot – tehergépkocsihoz erősítve vonszolták, majd elvitték a helyszínről. Amikor a tehergépkocsi meghibásodás

miatt leállt, ledobták a testet a kövezetre, és megtaposták. A vandalizmusnak egy orosz rendőrséget vetett véget. Ezt követően a nyomozót beszállították a kórházba, de fél óra múlva belehalt a sérülésekbe.

Augusztus 1-jén botrányos parlamenti vita volt a miskolci kilengésekről. A képviselők elsősorban a rendőrség erélytelenségét tették szóvá, s a történések elfajulása miatt a kommunista Belügyminisztérium felelősségét vetették fel. Másnap ült össze az MKP Központi Vezetősége az események megvitatására. Rákosi Mátyás ezúttal sem kívánta a valós mozgatórugókat feltárni, hallgatott az események antiszemita jellegéről is. Ehelyett azt feltételezte, hogy „egyesek meg akarják hiúsítani az MKP által kezdeményezett, országos horderejű politikai akciókat” (172. o.). Ennek hatására a rendőrség politikai osztálya nagyszabású per előkészítését kezdte meg, s mintegy negyven embert vettek őrizetbe. Idővel azonban az eredeti szándék módosult, az 1947 elejére kitűzött tárgyalás után a gyanúsítottakat szabadlábra helyezték, majd 1948-ban amnesztiával zárult az ügy, így a tettesek a felelősségre vonást megúszták.

Pelle János könyvében az események történetét sokoldalúan dokumentálja. A hivatkozások között helyet kaptak a levéltári források mellett a korabeli napisajtó tudósításai is. Emellett széles körűen szembesíti az írásos dokumentumokat a '90-es években nyilatkozó, még életben lévő szemtanúk vallomásaival is. A kötet bevezető fejezetében részletesen foglalkozik a zsidóság évezredes szenvedéstörténetét feldolgozó szakirodalom következtetéseivel, a várvadak középkori eredetével, működési módjával, az egyénekre és társadalmi csoportokra kiterjedő, közelmúltig terjedő hatásával. A tömeglélektan kutatási eredményeinek alkalmazása lehetővé tette annak feltárását, hogyan tudták az elégedetlen társadalmi csoportok érzelmeit politikai hátsó szándékok szolgálatába állítani. Az események magyarázata azonban komplex megközelítést igényel. A szerző összefoglaló megállapítása szerint a „kitört várvád-hisztéria a magyar társadalom mély, akut válságának megnyilvánulása volt, melyben a holokauszt, a nyomor, az infláció és az éhezés, továbbá az MKP cinikus és elhibázott politikája játszott a főszerepet” (96. o.).

A holt nemzedékek szenvedéseire való emlékezés és ezek értelmezése – Pap Károly 1935-ben írt, mottóul szolgáló szavainak szellemében – az élő nemzedékek kötelessége. Pelle János három évtizedes kutatómunkájának eredményeként létrejött összegző írás az emlékezés kötelességének teljesítésén túl segíti majd értő olvasóit a dicsőtelen múlt meghaladásában is.

Hivatkozott mű

BIBÓ István [1948]. Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. In: uő: *Válogatott tanulmányok*. 2. köt. Magvető, Budapest, 1986. 621–798. o.

Hit – A szív útja^{*}

■ MARCUS J. BORG

Nemrégiben egy repülőúton a mellettem ülő hölgy ezt mondta: „Sokkal inkább érdekel a buddhizmus és a szúfizmus, mint a kereszténység.” Amikor megkérdeztem, miért, azt felelte: „Azért, mert ezek egy életformáról szólnak, a kereszténységben pedig minden a hitről.” Majd így folytatta: „Úgy gondolom, a hit közel sem annyira fontos, mint rá látni egy szellemi ösvényre, és követni az utat.”

Megértettem a magyarázatát, még ha magamban nem is értettem vele teljesen egyet. Azzal kezdem, amivel nem értek egyet: a kereszténység egy életmód, egy ösvény, és már a kezdetektől fogva az volt. Jézus saját tanításának középpontja az „út” vagy az „ösvény” fogalma. Az őskeresztény mozgalom első neve „az Út” volt. Úgy tekinteni a kereszténységre, mint egy útra, éppen a kibontakozó paradigma egyik fő jellemzője.

Útitársam álláspontja mégis tükrözi a „hit” szó legelterjedtebb értelmezését a nyugati világban: e szerint hinni azt jelenti, hogy valamilyen meggyőződést vallunk, bizonyos állításokat, például bibliai tanításokat, hittételeket vagy dogmákat igaznak fogadunk el. Valójában ez az értelmezés áll a tradicionális hitértelmezés, a korábbi paradigma középpontjában. Manapság a legtöbb ember – akár egyháztag vagy egyházon kívüli – magától értetődőnek tartja, hogy a keresztény hit egyenlő bizonyos keresztény hittételek igazságának elfogadásával.

Több oka is van annak a széles körben elterjedt értelmezésnek, hogy a hit valójában „hiedelem”. Egyelőre csak ki akarom hangsúlyozni, milyen közös szókinccse van a hitnek és a hiedelemnek a mai kereszténységben. A keresztény hit azt jelenti, hogy hiszek abban, hogy van Isten, hogy a Biblia Isten kinyilatkoztatása, és hogy Jézus Isten Fia, aki meghalt a bűneinkért.

Egyes keresztényeknél a lista hosszabb: hiszek abban, hogy a Biblia Isten tévedhetetlen szava; a teremtésben hiszek az evolúció helyett; hiszem, hogy Jézus szűztől született, hogy járt a vízen, és feltámasztotta a halottakat, ahogyan ő maga is feltámadt a halálból, illetve hogy egy napon vissza fog térni. Bizonyos tanok néha nagyon specifikusak: a gyermekkereszténységben hinni a felnőttkereszténység helyett (vagy vice versa), hinni az elragadtatásban, illetve hinni (vagy nem hinni) a tisztító tűzben. A keresztények jó része számára fontos, hogy meg erősítést kapjanak abban, hogy az „igaz” tanításban hisznek.

Akár rövid ez a lista, akár hosszú, az elképzelés, hogy a keresztény hit bizonyos állítások igazságába vetett hitet jelenti, nagyon széles körben elterjedt. Angliában az a szó, hogy „hívó”, a „keresztény” szinonimája. A „Hívó vagy?” kérdés azt jelenti: „Keresztény vagy?”

A hit ilyen felfogásának van egy döntően fontos hatása: a keresztény hitet az ész dolgává teszi. A hit így elsősorban a fejünkben élő meggyőződéseket jelenti, és a kérdés az, hogy a megfelelő állításokat tartjuk-e igaznak.

A páros gondolat, hogy kereszténynek lenni azt jelenti, hiszünk a kereszténységben, és hinni azt jelenti, hogy meggyőződéseink vannak, az utóbbi néhány száz év modern fejlődésének az eredménye, ahogyan ezt hamarosan látni fogjuk. A modern kor előtt a „hit” szó leggyakoribb keresztény jelentései nem az ész, hanem a szív dolgai voltak. A Bibliában és a keresztény hagyományban a „szív” lényünk mélyrétegének a metaforája, a gondolataink, érzéseink és akarataink, értelmünk, érzelmeink és szándékaink alatti szinté. A szív tehát mélyebben van, mint az „eszünk”, mélyebben a tudatos énünknel és a fejünkben lévő gondolatoknál. A hit énünk mélyebb szintjéhez tartozik. A hit a szív útja, nem a rációé.

Ha tehát a hitet bizonyos állítások elfogadásaként, elhívéseként azonosítjuk, az komolyan elszegényítheti a „hit” szó jelentését. A szónak számos gazdag jelentése van, amelyeket meg fogunk vizsgálni ebben a fejezetben. Ha a hitet ebben az általános értelemben vesszük, az nemcsak elhomályosíthatja a többi jelentését, de torzíthatja is a hit fogalmát. Hogy a kereszténység szívét megtaláljuk, ahhoz szükséges a hit sokféle jelentésének újbóli felfedezése, amely elvezet a hit mint Istennel való kapcsolat megértéséhez és a kereszténység útként – a szív útjaként – való értelmezéséhez.

A hit középpontja

A hit a kereszténység szíve. Ez a középpont egyenesen az Újszövetségig nyúlik vissza. Ez a huszonnégy könyv két kivétellel mind használja a „hit” főnevet vagy a „hiszek” igét.¹

Sőt, az Újszövetség döntő jelentőséget tulajdonít ennek. Jézus gyakran beszélt róla, olyan kijelentéseket tett, mint: „a hited megtartott téged.” Pállal joggal gondolhatjuk – ez az, ami megigazít Isten előtt –, „hiszen kegyelem-

^{*} Megjelent az alábbi kötet első fejezeteként: Borg, Marcus J.: *The Heart Of Christianity. Rediscovering a Life of Faith*. Harper One, San Francisco, 2003. 25–42. o.

¹ Kivételt képez János második és harmadik levele mint az Újszövetség két legrövidebb könyve.

ből van üdvösségetek, hit által.” A Zsidókhoz írt levél tizenegyedik bekezdésében a zsidó biblia a hit történetévé válik. A zsidókhoz írt levél szerzője úgy magasztalja a hősokeket, mint akik „hit által éltek”; „Ennek a hitnek az alapján nyertek Istentől jó tanúbizonyságot a régiek”. Ezt követi egy Ábelrel kezdődő litánia; „Hit által élt Ábel..., hit által élt Énok...hit által élt Nőé..., hit által élt Ábrahám...” Mózesen és ismeretlen embereken keresztül, Jézussal a középponton, „a hit szerzőjével és beteljesítőjével.” A talán a legismertebb bibliai vers hangsúlyozza legjobban a hit fontosságát. Idézve a János 3,16-ot, a King James Biblia nyelvezetében, amit gyermekként tanultam: „Mert úgy szeretete Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” És gyermekkorom templomában, minden vasárnap a kegyelemmel (a megbocsátás kijelentésével) kapcsolták össze: „Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni.”

Bár a hit fontos minden keresztény számára, különösen igaz ez a protestánsokra, a hitet a 16. századi protestáns reformációban állították a középpontba. Pált idézve a reformáció kihangsúlyozta a „hit kegyelme általi megigazulást”, amit gyakran „hit általi megigazulásként” rövidítenek. Ugyanezt a fogalmat fejezi ki az az idézet, hogy „hit által üdvözülünk, nem pedig a cselekedeteink által”. Hit által fogunk üdvözülni.

A hit négy jelentése

Tehát a hit központi szerepet játszik a keresztény életben. De mit jelent ez a szó? A kereszténység történetében négy fő jelentése volt. Az első ezek közül úgy közelít a hithez, mint az „ész dolgához”, a maradék három úgy értelmezi azt, mint a „szív dolgát”. Amikor bemutatom ezt a négy jelentést, mindegyikre latin kifejezést használok, ezzel is utalva a latin eredetükre. Utána mindegyiket viszonylag tömören megmagyarázom, és beszélek az ellentéteikről is. Ugyanis egy szó ellentétének az áttekintése gyakran tanulságos.

A hit mint assensus (beleegyezés)

Az *assensus* latin szó jelentését talán a beleegyezés szavunk adja vissza legjobban. Ebben az értelemben a hit tulajdonképpen egyfajta vélekedés: aki hisz, az egyetért valamilyen gondolattal, igaznak fogad el egy állítást vagy kijelentést. Ezt a hit propozicionális (kijelentés alapú) felfogásának is nevezik, és mára ez a szemlélet vált dominánssá az egyházon belül és kívül is.

Azonban ez a felfogás – hogy a keresztény hit elsősorban *assensus*, beleegyezés, az „ész” dolga – új keletű, mint azt már röviden említettem. Tanulságos látni, hogyan ala-

kult ez így. Két jelenség szolgálhat magyarázatul az *assensus* dominanciájára a modern nyugati kereszténységben.

Az első a protestáns reformáció, amely nem csupán a hitre helyezte a hangsúlyt, hanem hatására számos új felekezet is létrejött. Ezek saját magukat aszerint definiálták, hogy hitük, azaz tanaik és hitvallásaik miben különböznek más protestánsokétól. A lutheránusok x-ben hittek, a reformátusok y-ban, a baptisták z-ben hittek, és így tovább. A római katolikusok is követték ezt a trendet, megkülönböztetve magukat azáltal, amiben hittek, szemben azzal, amit a protestánsok hittek. Így a keresztény hit a helyes tanokban való hitté vált, az „igaz” tanítás követését jelentette a „hamis” tanítás helyett.

Ez a jelenség változtatta meg az ortodoxia szó jelentését. A 16. és 17. század előtt az ortodoxia az „igaz” vagy „helyes istentiszteletet” jelentette. Ha helyesen végezted a liturgiát, helyesen gyakoroltad a vallásodat, ortodox voltál. A reformáció utóhatásaként az ortodoxia elkezdte az „igaz tanítást” vagy a „helyes tanítást” jelenteni, a hit pedig a helyes tanítás követését (KAVANAUGH 1984, 81–95. o.).

A másik jelenség a modern tudományok és a tudományos megismerés fejlődése volt a 17. századi felvilágosodás idején. A felvilágosodás áthatja a nyugati kultúrát. Jelenlegi szemszögünkből ennek két fontos hatása van. Egyfelől a felvilágosulás az igazságot a tényszerűséggel azonosította: az igazság az, ami tényként igazolható. Másrészt a felvilágosodás megkérdőjelezte a Biblia részeinek tényszerűségét és számos, hagyományos keresztény tanítását.

Ennek rendkívüli hatása volt a „hit” és „hinni” szavak jelentésére. Sokak számára a keresztény hit egyre inkább egyenlő a kérdéses dolgok igazságában való hittel: aki hisz, olyan kijelentéseket fogad el igaznak, amelyek mára már bizonytalanok, gyanúsak tűnnek. Egy modern amerikai szótár szerint ma ez a legelterjedtebb jelentése a hitnek: a szócikk első meghatározása szerint a hit „vélemény vagy meggyőződés”. Példaként pedig egy téves hiedelmet említ: „hit abban, hogy a Föld lapos”.² Azaz a hit egy olyan állítás elhívéséről szól, amely ellentétes a bizonyítékokkal, ellentétes azzal, amit az értelmes emberek tudnak.

Megtalálom ezt a vélekedést a diákjaim között is, amikor azt kérdezem tőlük: „Mi szerintetek a »hinni« szó jelentése? Mikor használod a »hinni« szót?” A leggyakoribb válasz az: „Ha nem vagyunk biztosak valamiben, vagy nem tudjuk.” Vannak dolgok, amelyeket tudsz, és vannak dolgok, amelyekben nem vagy biztos, így csak hinni tudsz. A hit és a tudás egymás ellentétei. A hit az, amihez akkor fordulsz, amikor a tudás elfogy. Még erősebben fogalmazva, hitre akkor van szükséged, amikor az, amit hiszel és az, amit tudsz, konfliktusba kerül.

Így sok modern ember számára a hit mint *assensus* pon-

² *Random House Dictionary* 1966, idézi SMITH 1977, 65. o. Hálával tartozom neki ezért a könyvért, illetve *Faith and Belief* című mester munkájáért (úó 1998, első kiadása 1979-ben).

tosan azért vált elsődlegessé, mert a kereszténység központi állításai megkérdőjeleződtek. Ma sokak számára a hit azt jelenti: minden nehézség ellenére hinni, még ha vannak okaid is arra, hogy másképp gondolkozz. Hinni „bizonytalan” dolgok igazságában.

Ez nagymértékben különbözik attól, amit a hit mint *assensus* a modern kor előtt jelentett. Képzeljük el egy pillanatra, mit jelentett az *assensus* a középkori keresztény Európában. A legtöbb ember számára a kereszténység és a Biblia igazsága magától értetődő volt. Ez volt a kor elfogadott bölcsessége. Nem volt konfliktus a tudomány és a kereszténység között. Ebben a környezetben a hit mint *assensus* nem igényelt erőfeszítést, a hangsúly így a hit más jelentéseire helyeződött, amelyeket hamarosan áttekinthetünk. A modernitás előtt nem volt szükség hitre (a szó általánosan elfogadott modern értelmében) ahhoz, hogy az emberek elfogadják a keresztény világnézetet. De mára a hit mint *assensus* nehézzé vált.

A hit mint *assensus* ellentétének van enyhébb és erősebb formája is. Az enyhébb formája a kétség, az erősebb formája a hitetlenség. Ha kétségeid vannak, akkor nem erős a hited. A hitetlenség pedig a hit hiánya. Ha valaki azt gondolja, hogy a „hit” az, amit Isten akar tőlünk, az bűnnek fogja vélni a kétely és hitetlenség megtapasztalását. Én ezt kamaszként átéltem. A kétségeimet és bimbózó hitetlenségemet bűnként éltem meg, és megbocsátásért imádkoztam. Leggyakrabban Márk evangéliumának szavaival fejeztem be az imáimat: „*Hiszek! Segíts a hitetlenségemen!*”

A hit ezen értelmezése nagyon széles körben elterjedt, annyira áthatja az emberek gondolkodását, hogy nehezen tudják elképzelni, hogy a hit bármi mást is jelenthet. Ezáltal viszont rossz helyre kerül a hangsúly, és torzul a hit jelentése.

Ha belegondolunk, elég furcsa elképzelés, hogy a keresztény hit azzal egyenlő, amit hiszünk. Ez azt sugallja, hogy ami Istennek igazán számít, az a fejünkben lévő hiedelmek – mintha a „megfelelő dolgokban való hit” lenne az, amit Isten a leginkább keres bennünk, mintha a „helyes hit” lenne az, ami megment minket. És ha „helytelen a hited”, bajban lehetsz. Furcsa azt gondolni, hogy Isten ilyen sokat törődik a „hiedelmeinkkel”.

Sőt, ha jobban belegondolunk, a hit mint meggyőződés meglehetősen erőtlén és tehetetlen. Lehet, hogy a megfelelő dolgokban hiszel, mégis megkötözött vagy. Lehet, hogy a megfelelő dolgokban hiszel, mégis nyomorultul érzed magad. Lehet, hogy a megfelelő dolgokban hiszel, mégsem változol meg igazán. A bizonyos állítások igazságába vetett hitnek nagyon kevés átformáló ereje van.

Van még mit mondanom a hitről mint *assensus*ról, és vissza is fogok térni erre a kérdésre és szerepére a keresztény életben. Most viszont a hit olyan értelmezéseiről fogok beszélni, amelyeknek több köze van a szívhez. Ezek a jelentések az Isten és ember közötti viszonyra utalnak.

Egyik sem úgy fogja fel a hitet, mint tanítások igazságának elfogadását. Ehelyett úgy tekintenek a hitre mint az énünk legmélyebb szintje és Isten közötti kapcsolatra.

A hit mint fiducia (bizalom)

[...] a *fiducia* jelentése: a hit mint „bizalom”, radikális bizalom Istenben. Fontos megjegyezni, hogy ez nem egyenlő az Istenről szóló kijelentésekbe vetett bizalommal, mert az egyszerűen az *assensus* lenne más név alatt. Ez inkább az Istenbe vetett bizalmat jelenti.

A hit mint bizalom olyan, mint egy mély óceánon lebegni. A metaforát Søren Kierkegaard-nak köszönhetem, ennek a radikális kereszténynek, aki a 19. századi filozófia óriásainak egyike volt. Ő mondta, hogy a hit olyan, mint hetvenezer öl mélységű víz fölött lebegni. Ha küzdesz, ha megfeszülsz és csapkodsz, végül el fogsz süllyedni. De ha ellazulsz, és bízol benne, hogy megtart a víz, akkor lebegsz. Olyan ez, mint Máté története Péterről, aki Jézussal a vízen járt, és amikor elkezdett félni, elkezdett süllyedni is.

A feleségem segíteni akart egy felnőtt osztálynak megérteni a hitnek ezt a jelentését, és megkérdezte őket: „Közületek hányan tanítottak úszni kisgyermeket?” Sokan mondták, hogy már tanítottak. Amikor a feleségem megkérte őket a tapasztalataik leírására, a legnagyobb nehézségként mind azt említették, hogy elérjék a gyereknél azt, hogy ellazuljanak a vízben. Mind ugyanazokat a szavakat ismételték: „Minden rendben, csak engedd el magad. Lebegni fogsz, nyugi.” A *fiducia* az Isten felhajtóerejében való bizalom. A hit bizalom a létezés tengerében, amelyben élünk, mozgunk és vagyunk.

Tovább lépve a tengermetaforától más bibliai metaforáig, a hit ebben az értelemben azt jelenti, hogy bízunk Istenben mint a mi kősziklánkban és erősségünkben. A lényeg ugyanaz: bízunk Istenben mint akire rábízhatjuk magunkat, bízunk benne mint támogatónkban, fundamentumunkban, menedékünkben.

Még jobban megértjük a hitnek ezt a jelentését, ha megvizsgáljuk az ellentétét. A bizalom ellentéte nem a kétely vagy a hitetlenség, hanem a bizalmatlanság. Még érdekesebben és provokatívabban a szorongás és az aggodás. Ez az értelmezés köszön vissza a Jézusnak tulajdonított, jól ismert szavakban. Jézus felhívja hallgatói figyelmét, hogy úgy tekintsenek a valóságra, mint amelyet kozmikus nagylelkűség határoz meg: „*Nézzétek meg az égi madarakat: nem vetnek, nem is aratnak, csűrbe sem gyűjtenek, és a ti mennyei Atyátok táplálja őket. [...] Figyeljétek meg a mező liliomait, hogyan növekednek: nem fáradoznak, és nem fonnak, de mondom nektek, hogy Salamon teljes dicsőségében sem öltözködött úgy, mint ezek közül akár csak egy is.*” (Mt 6,26.28–29)

A bővebb igeszakaszban, amelyben ezek az ismerős szavak elhangzanak, Jézus négyszer mondja ezt a hallga-

tóinak: „*Ne aggódjatok*”, majd hozzáteszi: „*kicsinyhitűek*”.³ A kishitűség és a szorongás együtt jár. Ha aggodalmaskodó vagy, kicsi a hited.

Így a bizalomként kifejeződő hitünk mértékét azon tudjuk lemérni, mennyi aggodalommal élünk. Nem azért említem ezt, hogy legyen még egy dolog, amelyben kudarcot vallhatunk, és ostromozhatjuk magunkat miatta, hanem azért, hogy meglássuk benne az örömhírt. A bizalomban való növekedés elűzi a félelmet és az aggodást. Ki az közülünk, aki ne akarna kevesebb szorongást vagy teljesen szorongásmentes életet? El tudod képzelni, milyen szabadok lennénk szorongás nélkül, mennyire jelen tudnánk lenni a pillanatban, milyen jól tudnánk szeretni? A hitnek mint radikális bizalomnak nagy átformáló ereje van.

A hit mint fidelitas (hűség)

A latin kifejezés által sugalmazott jelentésnek a legközelebbi megfelelője a hit mint „hűség”. A hit Istennel való kapcsolatunkhoz való hűségesség. Ez azt jelenti, amit a hűség egy elkötelezett emberi kapcsolatban. Hűségesek vagyunk (vagy nem) a házastársunkhoz vagy partnerünk-höz. A hit mint hűség lojalitást, ragaszkodást, énünk legmélyebb szintjének az elköteleződését, a „szív” elköteleződését jelenti.

A hit mint *fidelitas* nem az Istenről szóló kijelentésekhez való hűséget jelenti, legyen az bibliai, hitvallási vagy tanbéli kijelentés. Ehelyett az Istenhez való hűséget jelenti, akire a Biblia, a hitvallások és a tanok mutatnak. A *fidelitas* Isten radikális középpontba állítására vonatkozik.

Ennek az ellenkezője nem a kétség vagy a hitetlenség, hanem, akárcsak egy emberi kapcsolatban is, a hűtlenség: hűtlennek lenni az Istennel való kapcsolatunkban. Egy frappáns bibliai metaforát használva a hit ilyen jelentésének az ellentéte a paráznaság. Amikor a Biblia a paráznaságot említi, általában nem az ember szexuális kapcsolatairól beszél. Néha igen, mint a Tízparancsolatban és néhány más helyen. Amikor azonban a próféták paráznasággal vádolják Izraelt, vagy amikor Jézus „gonosz és parázna nemzedékről” beszél, akkor nem a házastársi hűtlenségről beszélnek, hanem az Istenhez és a vele kötött szövetséghez való hűtlenségre utalnak.

Másik színes bibliai kifejezés az Istenhez való hűtlenségre a bálványimádás. Ugyan a bálványimádás elkerülésére való felszólítás azt mondja ki, hogy ne imádj faragott képeket, a fogalom központi jelentése az, hogy valaki máshoz ragaszkodunk a végsőkig, valaki másnak köteleződünk el Isten helyett. A bálványimádás középpontjában valami véges van, nem pedig a szent, ami végtelen és minden ábrázoláson túli. A bálványimádás ellentétéként a hit azt jelenti,

hogy Istenhez vagyunk hűségesek, és nem azokhoz az istenpótlékokhoz, amelyek csak áltatnak bennünket. A keresztény hit a Jézushoz mint Úrhoz való hűséget jelenti, nem pedig az életünket uralni akaró, csábító istenpótlékokhoz, legyen az a nemzet, a jólét, a teljesítmény, a család vagy a vágy.

A Héber Bibliában a Tízparancsolat első parancsának a jelentése a hit mint hűség: „*Ne legyen más istened rajtam kívül!*” (2Móz 20,3) Az Újtestamentumban ez a jelentése a nagy parancsolatnak: „*Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből!*” Ezt közvetlenül követi a második, amely „hasonló ehhez”: „*Szeresd felebarátodat, mint magadat!*” (Mk 12,30–31; vö. Mt 22,37–39; Lk 10,27) A *fidelitas* jelentése szeretni Istent és felebarátodat, valamint hűségesnek maradni ehhez a két nagyszerű kapcsolathoz.

És hogyan lehetünk hűségesek Istenhez? Bár a hit útjai erőt próbálók, de mindazonáltal egyszerűek is. Ez azt jelenti, hogy figyelmet kell szentelnünk az Istennel való kapcsolatunknak. A hűség egy emberi kapcsolatban sem csak azt jelenti, hogy nem „lépünk félre”, hanem hogy gondot is fordítunk a kapcsolatra. Az Istennel való kapcsolatunkban a dicsőítés, az imádság, a szolgálat, az irgalmasságban és igazságban megélt élet testesíti meg a kapcsolat ápolását. Hűségesnek lenni Istenhez nemcsak azt jelenti, hogy szeretjük Istent, hanem azt is, hogy azt szeretjük, amit Isten szeret – vagyis a felebarátunkat, sőt az egész teremtetést. A hit mint *fidelitas* így egy etikai parancsolatot foglal magában.

A hit mint visio (látásmód)

Ahogy a latin eredetű szavunk, a „vízió” sugallja, a hitnek ez a felfogása egyfajta látásmód. Konkrétan azt jelenti, hogy hit által látjuk a teljességet, mindazt, ami van. Ennek az értelmezésnek az alap gondolatát a 20. századi teológus, H. Richard Niebuhr *The Responsible Self* (A felelős én) című könyvéből nyertem.⁴ Ebben a művében annak a központi jelentőségéről beszél, hogy hogyan látjuk mindannak a teljességét, ami van, mert az, ahogyan látjuk az egészet, hatással lesz arra, hogy hogyan reagálunk az életre. Ennélfogva könyvének címében a „felelős én” nem kimondottan a kötelességtudó vagy felelősségteljes énről szól, hanem a *felelő*, válaszoló énről.

Három módon láthatjuk a teljességet, és mindegyik sajátos módja az életre való válaszadásnak. Először is láthatjuk úgy a valóságot, mint amely ellenséges és fenyegető. Ennek a klinikai formája a paranoia, de persze nem kell paranoidnak lenni, hogy így lássuk a valóságot. Elvégre megcáfolhatatlan tény, hogy egyikünk sem jut ki in-

³ Mt 6,25–33 || Lk 12,22–31. A nagyon korai Q-forrásból való.

⁴ NIEBUHR 1963, különösen 139–145. o. Lásd még: 115–121. o. Niebuhr viszont a saját gondolatainak csírát A. N. WHITEHEAD-nek tulajdonítja (1926). Lásd még NIEBUHR 1960, 16–23., 116–126. o.

nen élve. És ez nemcsak a mi végzetünk, hanem mindenkié, akit szeretünk, beleértve gyermekeinket és unokáinkat. Halál vár mindnyájunkra. Sőt az asztrofizikusok azt mondják, egy napon még a Föld és a Naprendszer is el fog pusztulni, amikor haláltusája végén a Nap felrobban. Végző soron az élet tele van létünket fenyegető dolgokkal: bal esetek, betegségek, erőszak, munkanélküliség, szegénység. Az élet egyszerűen fenyegetőnek tűnik.

Ha így látjuk a valóságot, hogyan fogunk reagálni az életre? Egy szóval: védekezően. Az lesz a célunk, hogy biztonsági és önvédelmi rendszereket építsünk fel, hogy az ellenséges erőket távol tartsuk, ameddig csak lehetséges. Megkíséreljük különféle módokon bebiztosítani magunkat a fenyegető valósággal szemben: világi és anyagi, valamint vallási megoldásokkal is.

Valójában a kereszténység számos elterjedt formája ilyen módon tekintett a valóságra az évszázadok során. Isten végül „elkap” minket – hacsak nem ajánljuk fel a megfelelő áldozatokat, viselkedünk jól, vagy hiszünk helyes dolgokban. Ez a korábbi paradigma fenyegetése: Isten megítél minket, és megbünteti azokat, akik valamit nem „csináltak jól”. Viszont ha „jól csináltuk”, akkor talán a tisztító tűz, amely máskülönben elemészt mindent és mindenkit, megkímél bennünket.

A teljesség látásának másik módja szerint az közömbös irántunk. Ez a felfogás nem annyira paranoid, mint az első, nem úgy fogja fel a valóságot, mint ami „ki akar csinálni minket”. Inkább csak úgy, mint ami közömbös az ember céljai és végzete iránt. Ez a leggyakoribb modern szekuláris nézőpont. Az univerzum az anyag és az energia kavargó erőtereiből épül fel, de sem nem ellenséges, sem nem támogatja életünket és álmainkat. Bár elegánsnak és lenyűgözőnek tartjuk, a világegyetem számára az emberi értelemkeresés végső soron közömbös.

Ha ilyen módon tekintünk a valóságra, az életre adott válaszuk kevésbé lesz szorongó és paranoiás, mint az első nézőpont szerint, de még mindig inkább a védekező és megelőző viselkedés lesz jellemző ránk. Úgy reagálunk, hogy bebiztosítjuk magunkat, amivel csak tudjuk egy közömbös univerzum közepén. Ez az élet esztétikailag gazdag lehet. Kereshetjük ennek a szépségnek az élvezetét, amíg élünk, és megpróbálhatjuk óvni a világunkat, ahogyan csak tudjuk, de valószínűbb, hogy elsősorban magunkért és azokért aggódunk, akik a legfontosabbak számunkra.

A harmadik módja annak, ahogyan a világot láthatjuk, ha úgy nézzük, mint életadó és tápláló dolgot. Ez hozott létre minket és minden létezőt, és ez tartja fenn életünket. Tele van csodával és szépséggel, még ha néha borzasztó is ez a szépség. A teológiai hagyomány kifejezését használva ez a látásmód kegyelemmel telinek fogja fel a valóságot. Erről beszélt Jézus, amikor a madarokról és a liliomokról szólt. Isten táplálja és ruhazza őket; és – hogy Jé-

zusnak egy másik mondását idézzük – Isten esőt küld jóra és gonoszra egyaránt. Isten nagylelkű.

A teljességnek ez a látásmódja lehetővé tesz egy másfajta választ az életre, amely radikális bizalomhoz vezet. Megszabadít minket a szorongástól, az önmagunkba feledkezéstől, attól, hogy énünk védelmére biztonsági rendszereket próbáljunk kialakítani, ami az első két nézőpontot jellemzi. Ez elvezet „az önmagunkról való megfélemlítéshez a hit által”, és így képessé tesz a szeretetre és arra, hogy jelen legyünk a pillanatban (SCROGGS 1977, 59. o.). Ez ahhoz a hajlandósághoz vezet, hogy „áldozatot hozunk és feláldozzuk magunkat” egy vízió kedvéért, amely túlmutat önmagunkon.⁵ Mind a cselekvő, mind a visszaható igealak jelentőségteljes: áldozatot hozni és magunkat odaáldozni. Ez olyan élethez vezet, amelyet Jézusban és a szentekben látunk, az ismeretekben és ismeretlenekben. Vagy Pál szavaival: szabadsággal, örömmel, békével és szeretettel teli élethez.

Sokak számára ez a látásmód talán naivan optimistának tűnhet. De Niebuhr nem volt naiv. Tudott a holokausztról és minden borzalmas dologról, amelyet képesek vagyunk megtenni egymással. A lényeg nem az, hogy a valóság egyszerűen „kellemes”, vagy hogy be lehet bizonyítani, hogy könnyörületes. A lényeg inkább az, hogy *számít, hogyan látjuk a valóságot*, mert ahogy mi látjuk azt, ami van, annak alapvető hatása van arra, ahogyan meg tapasztaljuk és éljük az életünket.

Így a hit mint *visio* kegyelmesnek látja a valóságot. Ennek ellentéte – a „hitetlenség” – úgy tekint a valóságra, mint ami ellenséges és fenyegető vagy közömbös. A hitnek ez az értelmezése szorosan kapcsolódik a hithez mint bizalomhoz, azzal a gondolattal bővítve, hogy összefüggés van a valóságlátásunk és a bizalomra való képességünk között. Bizalom és *visio* kéz a kézben jár; Istenbe vetett bizalmunk és istenképünk szintén kéz a kézben jár.

A hitnek mint *visiónak* a látásmódja a kibontakozó paradigmához kapcsolódik, amely a hangsúlyt a metaforára helyezi. A metafora azt tükrözi, hogy hogyan látjuk a valóságot. A kibontakozó paradigma a Bibliát és a hagyományt is úgy értelmezi, mint egy óriási metaforát, amelyen keresztül megláthatjuk Istent. A keresztény hit a keresztény hagyományban mint Isten metaforájában élt életről szól.

Fontos megjegyezni, hogy a hit utolsó három értelmezése mind kapcsolatcentrikus. A hit mint *visio* a teljesség látásmódja, amely formálja a kapcsolatunkat Istennel. A hit mint *fidelitas* hűség az Istennel való kapcsolatunkhoz. És a hit mint *fiducia* elmélyülő bizalom Istenben, amely az Istennel való kapcsolatunk mélységéből adódik.

Az utolsó három értelmezés egyben a legfontosabb is.

⁵ Ezt a kifejezést James Fowlernek köszönhetem, akinek nagyon sok fontos és éleslátó könyve jelent meg a hit fejlődésének témájában, például: FOWLER 1981; 2000; FOWLER–KEEN 1978. (A kifejezés utalás 2Kor 12,15-re. – *A szerk.*)

Jól példázza ezt Luther Márton tapasztalata, aki egyike az egyház hitvédő hőseinek, valamint gyermekkorom szellemi mentora is. Talán nincs olyan személy az egyháztörténet elmúlt ötszáz évében, akinek nagyobb szerepe lett volna abban, hogy a hit ilyen központi fogalomává váljon a keresztény szókincsben, mint Luther.

De Luther számára a hit elsősorban nem *assensus* volt. Miután egy viharban halálra rémülve Luther úgy döntött, szerzetes lesz, egy évtized fájdalmas gyötrelmei és aszketikus önmegtagadása során azt kereste, hogyan válhatna igazzá Isten előtt. Ezen évek alatt a hite még bőven *assensus* volt – és ez megrémítette őt. Mivel elhitte mindazt, „amit hinni kell”, tele volt félelemmel és szorongással. Hitbéli megújulása a radikális kegyelem megtapasztalásán keresztül történt, ami megváltoztatta a látását (*visio*), és elvezette őt a hit Istenbe vetett bizalomként való megéléséhez (*fiducia*) és az Istenhez hűségeselethez (*fidelitas*). Luther számára a megmentő kegyelem nem *assensus* volt, hanem *visio, fiducia és fidelitas*.⁶

A hitnek ez a három felfogása lehetővé teszi számunkra, hogy új módon éljük az életünket, és nézzünk szembe a halállal. Ebben az életben Isten radikális középpontba állítása mélyebb bizalmat szül bennünk, amely átformálja azt, ahogyan látjuk és éljük az életünket. Látni, élni, bízni és középpontba állítani Istent: mindez komplex módon kapcsolódik össze. Ezek mind a szív dolgai, nem elsősorban az értelemé. És a halálra való készülésünkben is megmarad az Isten „felhajtóerejébe” vetett bizalom: hisszük, hogy aki életünkben megtartott minket, halálunkban is magába fogad.

Még egyszer a hitről mint *assensus*ról

Hadd térjek vissza a hithez mint *assensus*hoz. Korábban nagyon keményen fogalmaztam ezzel kapcsolatban, amikor azzal érveltem, hogy az *assensus*ra helyezett hangsúly eltorzítja a hit jelentését és a keresztény életet. Mégis megemlítem újra, mert igenis számít, sőt nagyon fontos szerepet játszik. Vannak ugyanis olyan állítások, amelyek a keresztény hit számára központi jelentőségűek.

Három alapvető állítás van: Isten valósága, illetve Jézus és a Biblia központi szerepe. Itt csak röviden foglalom össze ezeket:

– *Kereszténynek lenni azt jelenti, hogy elismerem Isten valóságát.* Isten valós. Van valami „Több”. A Biblia és az összes nagy világvallás egyértelműen azt állítják, hogy lé-

tezik egy elképzelhetetlen, fenséges, csodás „Több”. A keresztény hit magában foglalja ennek a megerősítését.

– *A keresztény hit azt jelenti, hogy elismerem Jézus központi szerepét.* Vagyis úgy tekintek Jézusra, mint Isten döntő kinyilatkoztatására, és benne látom az Istennel élt élet példáját. Felismerem Jézusban Isten Igéjét, Isten bölcsességét, a világ világosságát, az utat és még többet, akit egyetlen személyben ismertünk meg. Keresztényként elmondhatjuk, hogy kicsoda Jézus nekünk anélkül, hogy azt kellene mondanunk, ő az egyetlen adekvát kinyilatkoztatás a világ vallásai között. Jézus központi szerepének elismerése a keresztények számára nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a kereszténység az egyetlen igaz vallásként fogná fel magát.

– *A keresztény hit azt jelenti, hogy elismerem a Biblia központi szerepét.* Ahogy Jézus számunkra Isten Igéje egy személyben kinyilatkoztatva, úgy a Biblia Isten Igéje, amint egy könyvben feltárul. Kereszténynek lenni elkötelezettséget jelent a Biblia mint a mi alapvető iratunk és személyazonosító okmányunk iránt. A Biblia a mi történetünk. Ez formálja az életről alkotott víziókat – víziókat Istentől, magunkról és Isten álmáról a Föld számára.

A keresztény hit mint *assensus* mélyen, ám mégis lazán erősíti meg az eddigieket. Mélyen, hiszen a hit hűségünket, bizalmunkat és látásunkat igényli az énünk legmélyebb szintjein. Mégis lazán, mert le kell küzdenünk a túlzott pontosságra és bizonyosságra törekvő emberi hajlamunkat. A keresztény teológiát gyakran megkísérti mindkettő: túl sokat és túl pontosan akarunk tudni. A keresztény hitviták története gyakran csodálkozásra készítet: hogyan gondolhatták az emberek valaha is azt, hogy pontos és biztos ismeretekhez juthatnak Istentől? Például a Szentháromságon belüli kapcsolatokról – arról, hogy vajon a Lélek csak az Atyától vagy az Atyától és a Fiútól jön, hogy megnevezzünk egy konfliktust, amely a nyugati és a keleti kereszténység közötti ezeréves megosztottság teológiai oka.

A keresztény hitnek *assensus*ként való, mély, de alázatos (és ezért pontatlan) értelmezése, amely magában foglalja az Isten középpontba helyezését úgy, ahogyan a Bibliából és Jézustól megismerhettük, nagyon közel van a hithez mint *visió*hoz. Ez a valóságnak egyfajta látásmódja. Ideális esetben ez olyan beleegyezés, amelyet szabadon adunk, amely előtör belőlünk, mert megragadott bennünket egy meggyőző és ellenállhatatlan vízió; nem pedig erőfeszítés, amelyet azért teszünk, hogy elvárásokat teljesítsünk: „Ezt és ezt kell hinned, hogy üdvözülhess.” Amikor a beleegyezést így értelmezzük, a hit cselekedetté válik.

Visszatérve a hithez mint a dolgok elhívéséhez

Korábban azt hangsúlyoztam, hogy a modern világban a hit sokak számára elsősorban azt jelenti, hogy elhiszünk valamit, azaz bizonytalan állításokat igaznak fogadunk el.

⁶ Lutherhez hasonlóan a reformáció másik nagyon fontos alakja, Kálvin János számára is azt jelenti a hit, hogy bízunk Istentől való jóindulatában. *A keresztény vallás rendszerében* Kálvin úgy határozza meg a hitet, mint „biztos és szilárd ismerete Istentől való atyai jóságának, amint az evangélium által kijelenti, hogy Atyánk s Krisztus jótéteményével szabadítónk leszen”. A hit bölcs és éleslátó értelmezéséhez, amely nyitva tartja Lutherre, lásd BRAME 1999.

Összefoglalásként szeretném hangsúlyozni, hogy a „hinni” és a latin *credo* szó premodern jelentése nagyon eltér attól, ami korunkban jellemző. Ahogy felfedezzük ezeket a premodern jelentéseket, megláthatjuk, hogy a hit azt jelenti, elhiszünk dolgokat. Ezzel kapcsolatban nagyon hálás vagyok a Harvard vallástörténészének és teológusának, Wilfrid Cantwell SMITH-nek (1977, 36–69. o.).

A latin *credo* szó jelentésével szeretném kezdeni. Ez a „hitvallás” (creed) szó gyökere, az Apostoli hitvallás és a Niceai hitvallás első szava. Mindkettőt a keresztény vallás meghatározó iratának tekintik.

Általában a *credo* szót úgy fordítjuk: „hiszek”. És mivel a legtöbb modern ember úgy a „hiszek” jelentését úgy érti: „egyetértek”, „beleegyezésemet adom”, sok kereszténynek nehézségei vannak a hitvallásokkal. Ha készítenék egy listát arról a tíz kérdésről, amelyet a leggyakrabban feltesznek nekem, amikor keresztény csoportokkal találkozom, rajta lenne ez a kérdés: „Mihez kezdünk a hitvallásokkal?” Az ok pedig az, hogy azt gondolják, a „hiszek” kimondása azt jelenti, hogy az ember mentálisan hozzájárulást ad a hitvallás minden egyes kijelentésének szó szerinti igazságához. Az *assensus* és a szó szerinti értelmezés gyakran keveredik a modern világban mind a hívők, mind a hitetlenek között.

De a *credo* szó nem azt jelenti, hogy „ezennel egyetértek az alábbi állítások szó szerinti, azaz tényszerű igazságával”. A latin gyökök összességében azt fejezik ki, hogy „odaadom a szívemet”. Mint azt már korábban említettem, a szív énünk legmélyebb szintje, amely az intellektusnál mélyebben húzódik. Az ember szívének átadása, a *credo* azt jelenti: „hűséget fogadok”, „elkötelezem magam”.

Így amikor azt mondjuk a hitvallás elején, hogy *credo*, azt mondjuk: „Odaadom a szívemet Istennek.” És ki ő? Ki az, akinek hűséget fogadunk, és aki felé elköteleződünk? A hitvallás többi része elmondja annak a történetét, akinek odaadjuk a szívünket: Isten a menny és a föld teremtője, a Jézusban megismert Isten, aki Lelkében jelen van köztünk.

Ahogy a *credo* szó az énnel az intellektusnál mélyebb szintjeit érinti, ugyanúgy a „hiszek” szó premodern jelentése is. A 17. század előtt a „hinni” szó nem a kijelentések és állítások igazságába vetett hitet jelentette. Nyelvtanilag a hit tárgya nem a kijelentés, hanem egy személy. A kontextus, amelyben a premodern angol nyelvhasználatban előkerül ez a szó, világossá teszi a jelentését: becsben tartani, megbecsülni, hűséget fogadni, az embernek önmagát adni, elkötelezni önmagát. Ugyanazt fejezi ki, amit a *fidelitas* és a *fiducia*: hűséget, ragaszkodást, lojalitást, elköteleződést és bizalmat.

A „hinni” egyszerűen azt jelentette: „szeretni”. Valójában a „hinni” (believe) és „szeretni” (belove) szavak kapcsolatban állnak egymással. Amit hiszünk, azt szeretjük is. Tehát a hit Isten szeretetéről szól.

Ha ezt kapcsolatba hozzuk a hit szó négy jelentésével, akkor az eredeti „hinni” szó magában foglalta mindezeket a

jelentéseket. De a modern korban rendkívüli módon lecsúszkodott a „hinni” szó jelentése. „Propozicionális hitté” redukáltuk és alakítottuk át, azaz meghatározott kijelentések és állítások igazságában való hitté. De eredetileg a hit magában foglalja az összes dimenziót, amelyet már leírtunk.

A „hit” premodern jelentése a keresztény élet kapcsolati értelmezését eredményezi. Visszatérve Jézus szavaihoz, amikor a nagy parancsolatról beszél, illesszük be közéjük a „kapcsolat” szót. Ez exegetikailag védhető megoldás, és jól kifejezi a jelentést is. A keresztény élet középpontjában két kapcsolat áll, amely végső soron egy. Az első kapcsolat: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes erődből és teljes elmédből.” A második kapcsolat pedig hasonló ehhez: „Szeresd felebarátodat, mint magadat.”

Az igeszakasz azzal fejeződik be, hogy „[e] két parancsolattól függ az egész törvény és a próféták” (Mt 22,40). Jézus korában még csak a törvénykönyvek és a próféták könyvei, a Héber Biblia első és második része volt a kánon része. Így Jézus azt jelenti ki, hogy az egész Írás ezen a két kapcsolaton múlik. A keresztény élet ennyire egyszerű és kihívásokkal teli: szeretni Istent és szeretni azt, amit Isten szeret.

Ez a hit központi jelentése. A hit premodern jelentése szerint hinni Istenben annyit tesz, mint szeretni Istent. A hit Isten szeretetéről és az őáltala szeretett dolgok szeretetéről szól. A keresztény élet úgyszintén. A hit az Isten iránti szeretetünk. A hit a szív útja.

Hivatkozott művek

- BRAME, Grace Adolphsen 1999. *Faith. The Yes of the Heart*. Augsburg, Minneapolis.
- FOWLER, James 1981. *Stages of Faith*. Harper and Row, San Francisco.
- FOWLER, James 2000. *Becoming Adult, Becoming Christian*. Jav. kiad. Jossey-Bass, San Francisco.
- FOWLER, James – KEEN, Sam 1978. *Life-Maps. Conversations on the Journey of Faith*. Word Books, Waco.
- KAVANAUGH, Aidan 1984. *On Liturgical Theology*. Pueblo, New York.
- NIEBUHR, H. Richard 1960. *Radical Monotheism and Western Culture*. Harper and Brothers, New York.
- NIEBUHR, H. Richard 1963. *The Responsible Self*. Harper and Row, San Francisco.
- SCROGGS, Robin 1977. *Paul for a New Day*. Fortress Press, Philadelphia.
- SMITH, Wilfrid Cantwell 1977. *Belief and History*. University Press of Virginia, Charlottesville.
- SMITH, Wilfrid Cantwell 1998. *Faith and Belief: The Difference Between Them*. Oneworld, Oxford.
- WHITEHEAD, Alfred North 1926. *Religion in the Making*. Macmillan, New York.

Fordította: Horváth Balázs
A fordítást az eredetivel egybevetette:
Miklósne Székács Judit

Emlékezés id. Cselovszky Ferenc evangélikus lelkész szolgálatára

1930–2020

■ CSELOVSZKY FERENC (IFJ.)

Cselovszky Ferenc 1930. május 2-án született Albertiben, gazdálkodó szülők negyedik gyermekeként. A szülői házból két, egész életére meghatározó útravalót hozott magával tarsolyában: az evangélikus keresztény hitet és a szlovák nyelv szeretetét. Kis híján könyvelő lett belőle, hiszen az elemi és a polgári elvégzése után kereskedelmi iskolában tanult. Iskolás éveivel kapcsolatban mindig büszkén emlegette, hogy az elemiben Sik Mária nővér, Sik Sándor piarista paptanár testvére tanította latinra. Később a kereskedelmiben gyors- és gépírást is tanult, aminek azután nagy hasznát vette, hiszen igehirdetéseit mindig gyorsírással írta le, segédlelkészként pedig gyakran vállalta prédikációk lejegyzését és konferenciák jegyzőkönyvének elkészítését.

A kereskedelmi iskola elvégzése után egy évre a Siemensnél helyezkedett el, a háborút követő ébredési hullám azonban őt is magával ragadta. A lelkészi hivatást választotta. 1955 és 1959 között Budapesten a Deák téren, Békéscsabán, Kecskeméten és Soltvadkerten szolgált segédlelkészként. A parókusi vizsga után 1959 decemberében Bényére került. Beiktatása a következő év februárjában volt. Ugyanebben az évben, október 22-én kötöttek házasságot Mártával, Kiss György békéscsabai lelkész lányával, aki azután hat évtizeden át jóban-rosszban mellette kitartó hű házastársa lett. Apósa 1932 és 1938 között szintén a bényei gyülekezetben szolgált. A fiatal lelkészcsalád Bényén talált otthonra. Itt születtek és cseperedtek fel a gyerekek, Márta és Feri. Részt vett a helyi Vöröskereszt munkájában is. Méheinek köszönhetően jól ismerte a környék napraforgó- és repcetébláit, akácosait.

Eleinte kerékpárral, később kismotorral, végül pedig már autóval járt Kávára istentiszteleteket tartani. Közben sorra bővült szolgálati területe. 1974-től a pesti szlovák ajkú gyülekezet lelkésze lett. Egy időben részt vett a Fővárosi Szlovák Önkormányzat munkájában, és igehirdetése-

ket tartott a szegedi nemzetiségi rádió adásaiban is. Amíg arra igény volt, Bényén is végzett szlovák nyelven szolgálatokat. Ehhez nagy segítséget jelentettek az 1972-ben vendéghallgatóként Pozsonyban töltött hónapok is. 1980-tól a monori gyülekezet is gondozásába került. Hatvanöt évesen vonult nyugdíjba.

Több évtizedes aktív szolgálati ideje tehát e három közösséghez, a bényei, a monori és a budapesti szlovák ajkú gyülekezethez kötődik. Ezért is esett neki mindig annyira jól az az érdeklődő, ragaszkodó figyelmesség, amellyel még a Gyorskocsi utcai otthonukban töltött nyugdíjas évek során is újra meg újra megajándékozták egykori gyülekezetei. 2004. augusztus 20-án a községért végzett munkájuk elismeréseként feleségével együtt átvehették a „Bényéért Emlékéremet”.

Személyében egyszerre volt jelen a konfliktusoktól sem visszariadó, impulzív temperamentum és egyfajta simogató gyengédség. Ez utóbbi különösen felerősödött akkor, amikor gyakorló nagyapaként, dédnagyapaként a szeretett kicsinyek vették körül. Ilyenkor – szemérmes habitusa ellenére – semmilyen áldozatot nem tartott túl nagyra, hogy kimutassa szeretetét. Megélte öt unoka és ugyanennyi dédunoka megszületését. Ott lehetett mindhárom fiú-unokája esküvőjén.

Élete utolsó éveiben szembe kellett néznie a fizikai lehetőségek fokozatos beszűkülésével. Első combnyaktöréséből még felépült, a második utáni két műtétből már nem sikerült talpra állnia. 2018 januárjában elszenvedett agyvérzését követően már ágyhoz kötöttén élte mindennapjait.

Advent második vasárnapján, halála reggelén az *Útmutató* igéjében Jézus szavai szólaltak meg: „Egyenesedjétek fel, és emeljétek fel a fejetekeket, mert közeledik megváltásotok.” Számára a megváltás 2020. december 6-án, röviddel háromnegyed 6 előtt elérkezett.

Igehirdetés id. Cselovszky Ferenc búcsúztatásán

1Pt 1,3

■ KOVÁCS ÁRON

„Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki nagy irgalmából újjászülte minket Jézus Krisztusnak a halottak közül való feltámadása által élő reménységre.” (1Pt 1,3)

Gyászoló gyülekezet, testvéreim az Úr Jézus Krisztusban! Feri bácsi nagyon szeretett történeteket mesélni, tette ezt mindig hatalmas átéléssel és lelkesedéssel. A mesélés közben a mimikája és kézmozdulatai szinte megjelenítették az eseményeket. Most én is szeretnék történetet, történeteket mesélni róla.

A helyszín egy kicsi pest megyei falu, Káva, úgy harmincöt évvel ezelőtt. Parányi templom a dombtetőn. Ott ülök hátul a nagyszüleimmel a templompadban, jobboldalt, hátulról a harmadik sor szélén. Néhány perc múlva meg fog szólalni a harang, amely az istentisztelet kezdetét jelzi. A falusi csendet egyszer csak a szebb időköt is látott Skoda zakatolása töri meg. Az autó megáll, majd a két első ajtó becsukódik. Gyors léptek kopogása a templomhoz vezető lépcsőn. Sietve belép az ajtón a lelkész. Gyermekeként számomra mindig is ő volt a lelkész, Feri bácsi. Megérkezik, köszön, aztán még beszélget kicsit a jelenlévőkkel. Előtte van az a mozdulatsor, ahogy felveszi a Luther-kabátot, majd megigazítja a Mózes-táblát. Márta néni már a harmóniumnál van. Megszólal a harang, és kezdődik az istentisztelet. Feri bácsi pedig beszél, magyaráz ott az oltártérben, hatalmas átéléssel. Évtizedek eltelével is élénken él bennem az a nagy lendület, ahogyan és amilyen átéléssel prédikál. Feri bácsi a lelkész, aki az istentisztelet után beszélget még velem is a templomkapuban. Feri bácsi a lelkész, aki gálánsan felajánlja, hogy hazavisz bennünket, és a kocsiban is rendkívül meggyőzően mesél élményeket, emlékeket, gondolatokat. Feri bácsi a lelkész, akinek a hittanóráira szerettem járni. Feri bácsi a lelkész, aki megkeresztelt, konfirmált. Feri bácsi a lelkész, aki olyan őszinte szavakkal prédikált szeretett nagyapám temetésén. Feri bácsi a lelkész. Számomra és sokak számomra az ő személye összeforrt ezzel a fogalommal; a lelkész.

Akárhogy is kutakodom az emlékeimben, sajnos nem tudok felidézni részleteket a prédikációiból, de szavakba önthető érzéseket, élményeket annál inkább. Az a szilárd meggyőződés, amely a szavaiból, történeteiből, igehirdetéseiből áradt, élénken kirajzolódik jó néhány évtized távlatából is.

Azt az élő reménységet közvetítette, amely ebben a számára oly fontos igében megfogalmazódik: „Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki nagy irgalmából újjászülte minket Jézus Krisztusnak a halottak közül való feltámadása által élő reménységre.”

Ez az élő reménység volt az erőforrása: a halálból feltámadt Jézus Krisztus formálta őt és formál bennünket is. Az élő reménység nem statikus, hanem dinamikus. Az élő Úr pedig nem passzív szemlélője az életünknek, hanem aktívan jelen van mindennapjainkban, és formál, alakít bennünket. Kilenc évtized kincsei, értékei, megpróbáltatásai és kihívásai, amelyeken keresztül kirajzolódik a gondoskodó és az életet alakító Úr egy-egy kézmozdulata.

Ő átformál és alakít.

Feri bácsit, aki olyan szemérmes volt, ha az érzelmek kimutatásáról volt szó, az unokák, dédunokák közelsége átformálta: megnyílt, láthatóvá és megtapasztalhatóvá váltak a benne lévő érzelmek. Emlékszem, egyszer tizenégy-tizenöt évvel ezelőtt összefutottam vele a Deák téren a kapuban. Lelkesen mesélte, hogy most jött az unokáktól, akikre délután ő vigyázott. Emlékszem a cinkos mosolyra az arcán, ahogy mesélte: „Azt mondták a szülők, hogy a lányoknak csak egy kis gyümölcsöt adjak uzsonnára. Na de én... akkora szelet sonkákat adtam nekik, mert azt szeretném, hogy nőjenek nagyra ezek a lányok.” És abban a huncut mosolyban határokat átlépő szeretet volt.

Formálta, alakította őt az Úr a család, a hitves, a gyermekek, az unokák és a dédunokák szeretetén keresztül is. Az élő reménység formálta őt az utolsó éveiben is. A betegség, a fizikai elgyengülés, ágyhoz kötöttség megannyi kiszolgáltatott helyzetet eredményezett, amelyet ő önmagán túllépve el tudott fogadni. „Élő reménység”, amely még az utolsó szívdobbanásáig is formálta őt. Az „élő reménység”, amely és aki Feri bácsi megroppant egészségén keresztül formálta a családot is, hiszen egy emberként fogott össze az egész család, hogy gondoskodjanak a családfőről. És a cselekvő szeretet, a krisztusi szeretet más-más színét és hőfokát hozta közelebb a szerettükről gondoskodó családtagok számára.

„Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki nagy irgalmából újjászülte minket Jézus Krisztusnak a halottak közül való feltámadása által élő reménységre.”

„Haza szeretnék menni” – mondta Feri bácsi életének utolsó heteiben. A megtört test már egyre kevésbé érzékelte a körülötte lévő fizikai valóságot. Múlt és je-

* Elhangzott 2021. január 9-én a Deák téri evangélikus templomban.

len határai eltűntek számára. Töredezett szavain keresztül azonban világosan kirajzolódott az őszinte, gyermeki vágy: „otthon lenni”. Egy-egy érintés, arcsimogatás nyugalmat hozott számára. Hiszem, ezeken az apró mozdulatokon keresztül is a mennyei Atya gondoskodását tapasztalhatta meg.

„Haza vágyom / Igaz otthonomba, / Ahol Atyám lakik. / Ott lehetek / Csendbe’, nyugalomba’, / Ott csend uralkodik. / Sok vágygal kezdtem a vándorlást, / De most már szívem nem óhajt mást: / Haza vágyom.”

Feri bácsi a lelkész, a férj, az édesapa, a nagyapa, a dédpapa, akinek az életéért hálát adhatunk, akinek életén keresztül is ez az élő reménység közelebb jött hozzánk.

Feri bácsi advent második vasárnapján, 2020. december 6-án röviddel háromnegyed 6 előtt hazaérkezett. Az élő Reménység magához ölelte őt.

Az *Útmutató* aznapi igéje vigasztalással és megtapasztalható valósággá vált az őt gyászolókat, a rá emlékezők számára. „Egyenesedjete fel, és emeljéte fel a fejeteke, mert közeledik a megváltásotok.” Ámen.

Dietrich Bonhoeffer: Jöjj velem!

Elmélkedések minden napra

Luther Kiadó – Harmat Kiadó, Budapest, 2020

Akik az élet nehéz kérdéseire keresik a választ, jól teszik, ha Dietrich Bonhoeffer mellé szegődnek. A harminckilenc éves evangélikus lelkészt és szikrázó tehetségű teológust Hitler személyes parancsára végezték ki 1945. április 9-én. Szenvedélyesen kereste Isten jelenlétében a dolgok értelmét, a jó választás lehetőségét abban a pokolian nehéz élethelyzetben, amelybe menyasszonyával, barátaival, honfitársaival és világszerte sok keresztény testvérével együtt került. Bonhoeffer tizenhat kötetnyi, ma is szuggesztív erejű életművéből gondos válogatás nyomán állt össze a napi elmélkedéseket tartalmazó kötet, melyet magyarul most új fordításban és új kiadásban vehet kezébe az olvasó.

Örömmüzenet

Lelki útravaló az év minden napjára

Luther Kiadó, Budapest, 2020

„Az imára kulcsolódó kéz a világban uralkodó rendetlenség elleni lázadás kezdete.” (Karl Barth)

E kötet több mint százhusz evangélikus lelkész és teológus gondolatait gyűjti „egy kosárba”, hogy a rohanó vagy éppen lelassult világban, csüggedt vagy életvidám élethelyzetben az adott pillanatnak élés horizontja helyett szélesebb távlatot keressünk.

Az év minden napjára szánt bibliai igék, igemagyarázatok, imádságok és áldások nemcsak Istenhez és környezetünkhöz visznek közelebb, de alkalmasak arra is, hogy vitatkozzunk velük, és elmélyedjünk Isten nekünk is szóló (öröm)üzenetében.

Kapcsolódjunk be ebbe a kalandba, és adjunk napi öt percet magunknak, hogy minden napunk barátságosabbá és teljesebbé váljon!

Böjt 1. vasárnapja (Invocavit)

►► Mt 16,21–27

Igehirdetési előkészítő

Emlékezz!

A vasárnap jellege

Böjt első, Invocavit vasárnapjának névadó zoltántantifónája így szól: „Segítségül hív, és én meghallgatom – így szól az Úr –, velem leszek nyomorúságában, kiszabadítom és megdicsőítem.” (Zsolt 91,15) Az Ószövetségben gyakran feltűnő „Így szól az Úr” megállapítás a megszólítotttság bizonyítéka, annak az isteni szándéknak a jele, amely megteremtette és újra és újra megteremti a kapcsolatot Isten és ember között. Az antifóna egyben azt is megerősíti, hogy az az Isten szól az emberhez, aki ismeri az aktuális élethelyzetét, amelyet a nyomorúság határoz meg.

A húsvéti ünnepet előkészítő hat vasárnapot átfogó időszak kezdete évezredes tapasztalatok alapján mindannyiunkat ennek az állapothoz valamelyik stádiumában talál, ilyen értelemben arra is hív, hogy e tekintetben is őszinték legyünk önmagunkkal.

A böjt nem csupán tradicionálisan jelenti a bűnökkel történő szembenézést, hanem azt individuális értelemben is szükségessé teszi, hiszen az ember mindenkori létállapotát jellemzi az Istentől való elfordulás hajlama, amely elfordulás időről időre be is következik. Húsvét felől értelmezve azonban azt is hangsúlyozni kell, hogy a lelki értelemben az ünnephez vezető úton Isten az öröm és a hozzá való kötődés pillanatainak megélésére is számtalan lehetőséget ad. E kettősség jellemzi a húsvéti ünnepkör most kezdődő nagyböjti szakaszát, ezt érdemes meg-

szólaltatni az istentiszteletnek az igehirdetést körülvevő elemeiben is.

A textusról

Alapigénk, illetve valójában Máté evangéliumának egész 16. fejezete fordulópontot jelent Jézus Krisztus messiási küldetése betöltésének összefüggésében. Egyrészt megjelennek benne az evangélium címettjeinek képviselői, a zsidó farizeusok és a szadduceusok, illetve az az írásértelmezési mód, ahogyan ők a Messiás eljövetelére számítanak, azaz az ezzel járó nyilvánvaló jelek kérdése, másrészt azonban az is, hogy ezek a jelek sok más értelmezési módra is lehetőséget teremtenek, így nem adnak egyértelmű útmutatást Jézus identitására és küldetésére vonatkozóan. Itt válik világossá, hogy az ezzel kapcsolatos meggyőződés hitvallásos formában történő kijelentése az, ami biztos támpontot szolgáltat az események értelmezésére. Az előzményekben az is feltűnik, hogy Jézus maga az, aki ura akar maradni annak a folyamatnak, amely küldetése teljesítését eredményezi majd. Ezért tiltja először azt, hogy tanítványai Messiasként, az élő Isten Fiaként tegyenek tanúságot róla (Mt 16,16), azonban amikor elérkezettnek látja az időt, akkor – textusunkban – maga tesz félreérthetetlen kijelentéseket (Mt 16,21). Érdemes ebben az összefüggésben arra is figyelni, hogy röviddel ezután, a 17. fejezetben az evangélista már a megdicsőülés történetéről számol be, amely a jelen lévő szűk kör számára semmilyen kétséget nem hagy Jézus messiás voltáról.

Az igehirdetés alapigéje úgy is értelmezhető a fejezetten belül, mint a jézusi élettörténet valódi fordulópontja. Jézus ekkorra már minden bizonnyal megszerezte tanítványai körében azt a bizalmat, amely hitelt ad a további sorsáról mondott szavainak. Tanítványai tudhatják, hogy ha azt mondja, hogy „Jeruzsálemben kell mennie, sokat kell

szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól, meg kell öletnie, de harmadnapon fel kell támadnia” (Mt 16,21), akkor az úgy is fog történni. Ezt igazolja Péter apostol megütközése is, annak ellenére egyébként, hogy az evangélista korábban az ő szájába adja a Krisztusról szóló igaz hitvallást (Mt 16,16).

Éppen a korábbi hitvallás összefüggésében fontos megjegyezni, hogy itt nem két világlátás vagy kétféle felfedezett igazság áll egymással szemben, hanem maga az igazságkeresés kérdése, amelynek módjaiból ez a fejezet rögtön kétfélet mutat be. Amikor Péter kimondja a Jézusról mint az Isten Fiáról szóló hitvallást, Jézus azonnal hangsúlyozza, hogy azt a tanítvány nem a maga bölcsessége alapján mondta ki, hanem Isten jelentette ki neki. Amikor azonban Péter óvni akarja Jézust a rá váró szenvedéstől, Jézus elutasító érve éppen az, hogy Péter nem Isten szerint gondolkodik, azaz emberi módon próbálja megérteni a Jézusra váró megpróbáltatást – ez eleve kudarcra ítélt próbálkozás az Isten dolgaiban.

Ez a szembeállítás folytatódik a 24. verstől kezdve is, ahol nem a messiási titok megértésére, hanem az abból következő életvitelre és célokra kerül a hangsúly. A világon orientálódó és az Isten szeretetének hatókörében zajló élet az utóbbi javára kerül kiemelésre. A 27. versben megjelenő félreérthetetlen utalás a végítéletre egy sokat tárgyalt, számunkra, evangélikusok számára mégis mindig fontos és aktuális kérdést vet fel. Vajon mi a mindenkire egyformán váró ítélet alapja? A hit vagy a cselekedetek, illetve elválasztható-e a kettő egymástól anélkül, hogy meghamisítanánk az evangélium üzenetét?

Néhány aktuális kérdés

A kereszténység legnagyobb ünnepe felé közeledünk, amelynek jelentős mérföldköve az első böjti vasárnap. Tudatosá válhat bennünk újra, hogy a különböző felekezetek, népek milyen különböző szokásokkal, hagyományokkal közelítenek a húsvéti ünnep előkészítésének tartalmához. Fontos lenne, hogy a megfigyelt – nem is minden esetben kizárólag vallási, felekezeti tartalmú – különbözőségek mögött felleljük és megválaszoljuk az egyetlen igazán lényeges kérdést: hogyan segíthetnek bennünket mindezek, hogy még tudatosabbá váljon bennünk valódi küldetésünk jelentősége? Ahogyan az evangélista hangsúlyozza, hogy Jézus „ettől fogva kezdte el” mondani a tanítványainak a jövőre, valódi küldetésének betöltésére vonatkozó szavait, úgy lehetne gyülekezetként, egyházként célunk, hogy mi magunk is erre koncentráljunk, és ezt az üzenetet juttassuk el az emberek szívéhez a következő hetekben.

A kijelölt igeszakaszban egyszerre van jelen az elidegenítő sátáni kísértés és az Isten szerinti gondolkodás célt és biztonságot adó üzenete. Így pontosan leképezi azt a

helyzetet, amelyben mai világunk is vergődik. A koronavírus által okozott válsághelyzet elmúlt egy éve alatt nemcsak intellektuális és gazdasági kihívásokkal szembesültünk, hanem nagyon gyakran mentális problémákkal is. Bár az evangélium tartalma nem változik, az azt hallgatók élethelyzete és mentális állapota annál inkább, s ez a hatás a gyülekezeti határokat sem veszi figyelembe, ott van köztünk is. Az egyházon kívül nincs olyan intézmény, amely létét végső soron nem e világi alapokra helyezi, és amelynek biztosabb garanciái lennének arra, hogy a nehéz időkben, fenyegetések közepette is támaszt tud adni a rászorulóknak. Vajon lelkészekként és egyházi közösségekként tudatában vagyunk-e a szolgálatunk ilyen jelentőségének?

Az igehirdetés felépítése

Böjt első vasárnapján az igehirdetés a következő vázlat szerint épülhet fel:

1. *Új életszakasz kezdődik* – Csak Jézusnál? Melyek is az eddigi tapasztalatok, és hogyan használhatók?

A sorsfordító események előtt vagy egy-egy életszakasz végén érdemes visszaidézni a múlt történéseit és különösen azok tanulságait. Ilyenkor a számvetés nemcsak megerősíthet céljainkban vagy gazdagíthatja tapasztalatainkat, hanem felszínre hozhat kudarcokat, sikertelenségeket, mulasztásokat is. A keresztény ember számára a böjti időszak az elért eredmények és a megszerzett tapasztalatok ellenére elsősorban az elvesztettség érzését vagy legalábbis kísértésének a tudatát erősíti meg, hiszen számtalan esetre emlékezünk vissza, amikor nem Istenre hagyatkozva kerestük a megoldásokat életünk kihívásaira. Az emlékezés tehát önmagában nem változtat az ember elvesztettségén – még a pozitív emlékek sem –,

- a) mert önerőből az ember Isten megtalálására tett kísérletei eredménytelenek;
- b) mert önerőből az isteni jelek a világban értelmezhetetlenek;
- c) mert önerőből az ember elvi és gyakorlati értelemben egyaránt a saját üdvössége útjában áll, a Sátán igazságtól eltéríteni akaró kísértése pedig folyamatosan jelen van az életében.

2. *Az Isten tetteire való emlékezés csak a Szentlélek munkájának eredményeképpen lehet hatékony.* Mindazt, amit eddigi életünk folyamán megéltünk, bele kell tudnunk helyezni hitünk történetébe. Isten szerint gondolkodni – ahogyan Jézus Pétertől várta volna – azt jelenti, hogy az ember annak a kegyelemnek a birtokába kerül, azzal lesz megajándékozott, hogy szavaiban és tetteiben bizonyosságot tud tenni az életét irányító Istenről.

3. *A cselekedetek csak akkor felelhetnek meg Isten akaratának, ha azokat hitet teremtő munkájával a Szentlé-*

lek motiválja. Így a hit és az abból következő cselekedetek nem játszhatók ki egymás ellen; mindkettő csak az isteni kegyelem összefüggésében értelmezhető. Igehirdetési alapigénk kapcsán utalhatunk arra, ahogyan a reformátorok felvették a harcot azzal a teológiával, amely a cselekedeteket hangsúlyozza a hittel szemben. Ezt pedig behelyezhetjük annak a reformátori gondolkodásnak az összefüggésébe, amely az embert hitre juttató, életében kísérő és tekintetét – különösen a böjti időben – Jézus Krisztus keresztje felé irányító Istent helyezi a középpontba, aki szeretetével mindenütt jelen van a világban.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

A kijelölt két *lekció* (1Móz 3,1–13; Zsid 4,14–16) sajátosan reflektál az igehirdetési alapige üzenetére, illetve a legfontosabb pontokon erősíti meg és árnyalja az igehirdetés tartalmát. Ezért felolvasásukat még azokban a gyülekezetekben is ajánlanám ezen a vasárnapon, amelyekben a két lekción olvassák nem vált gyakorlattá.

Énekek

A *Liturgikus könyv* erre a vasárnapra az *Evangelikus énekeskönyv* 275. és 75. énekét javasolja használatra. Az igehirdetéshez megfontolandónak tartanám a 203. vagy a 267. ének éneklését is.

Illusztráció

GONDOLATOK

„A böjti idő gyümölcsének annak kellene lennie, hogy imádkozó egyházzá és ezzel nyitott egyházzá válunk. Csak az imádkozó egyház nyitott. Csak az él, az hívogatja az embereket; egyszerre ajándékoz meg a közösséggel és a csend terével.”

Joseph Ratzinger (1927–) német teológus-pap, a katolikus egyház feje 2005 és 2013 között

„Böjt?! Bizonyos szavak, tettek után érezzük mi magunk is, hogy ez nem volt jó, tévedtünk, rosszat tettünk, bűnt követtünk el. Világunkat, de egymást is – akiket pedig szeretünk – sajnos gyakran mérhetetlen kapzsisággal feléljük, megemészjük, tönkretesszük. Biztos, hogy mindannyiunk életében eljön az igazság pillanata, mikor szembenézünk akarva-akaratlan saját szavaink, tetteink vagy éppen a mulasztásaink következményeivel.”

Böjte Csaba (1959–) ferences rendi szerzetes, a Dévai Szent Ferenc Alapítvány alapítója

■ WAGNER SZILÁRD

Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere)

▶ Mt 20,20–28

Igehirdetési előkészítő

Az Úr szolgálja

A vasárnap jellege

A böjti idő vasárnapjai Jézus győzelméről szólnak, s nem tartoznak a böjthöz – ez szinte közhely. Ám kevés olyan gyülekezet van ma, amelyben hétköznapi istentiszteleteket tartanak, és ezáltal volna lehetőség böjti igehirdetést mondani. JÁNOSSY Lajos szerint ez az idő „a megtérésnek és a gyógyulásnak (gyónás!) az ideje az egyházban” (2008, 24. o.). ZÜGN Tamás pedig az A sorozat igéit összefoglalva úgy látja, „az öt böjti vasárnap textusai mind valamiképpen a messiási jelkívánással állnak kapcsolatban” (1992, 34. o.).

Mind a levélbeli ige (1Thessz 4,1–8), mind az ószövetségi lekción (Ézs 5,1–7) a megszentelődésre készítet („Ne légyen hiába szeretete rajtunk”; EÉ 310,5). A bevezető zsoltár a 25. zsoltár, amelynek 6. verse a névadó. Az azt követő strófák – Jánossy idézett gondolata szerint – a bűnbánat és megtérés imádsága. Akár használhatnánk is azokat introitusként.

Harcról szól ez a vasárnap – jelzi JÁNOSSY Lajos (2008, 26. o.) –, s bár a hívő ember küzd hite megőrzéséért, mégis Krisztus az, aki győzelemre viszi ezt a küzdelmet.

A hét éneke a 189-es: „Királyi zászló jár elől”. Kiváló ének ez, igazi igehirdetés: nincsen nyoma benne annak, hogy mennyire küzd az ember, hogy hitében megálljon, csak egy szóval, egy képpel jelzi ezt: elől jár a királyi zászló. Végig Krisztus szenvedését tárja elé, mégis követésre hív, megmutatja, hogy kihez tartozunk. A másik jelzett ének mellett (81.) gondolhatunk még a 365. énekre („Paradicsomnak te szép élő fája”), amely ugyan böjt negyedik vasárnapjánál szerepel, ám csak harmadik énekként.

A kyrie imádságnak vélhetően egyre kevesebben ismerik ézsaiási forrását. Ha alaposan végiggondoljuk istentiszteletünket, szabad saját imádságot-imádatot írni. Valami ilyesmit: Úr Jézus Krisztus, aki legyőzted a kísértőt, Uram, irgalmazz! Úr Jézus Krisztus, aki Atyád országát jelenvalóvá tetted, Krisztus, kegyelmezz! Úr Jézus Krisztus, aki Isten ítéletét magadra vetted, Uram, irgalmazz! (Vagy ennél jobbakat is!)

Amit a textusról tudni kell...

...azt megtudhatjuk a *Lelkipásztor* néhány korábbi írásából.¹ Érdekeség, hogy az 1958–1990 közötti időben a dia-

¹ BODROG 1967; KEVEHÁZI 1967, 677. o.; KÁPOSZTA 1985; KOCZORNÉ HEINEMANN 2000; ROZS-NAGY 2011.

kóniai teológia alapigéje volt ez a történet, különösen is a záróvers.

Három gyújtópontot látok szakaszunkban.

1. „Mit kívánsz?” – kérdezi Jézus a Zebedeus-fiak anyját. Márk evangéliumában egyértelműbb; ami azért itt is kirajzolódik, hogy ugyanazzal a kérdéssel fordul Jézus Saloméhoz, mint a két jerikói vak felé. Vannak, akik úgy gondolják – talán a többi tíz tanítvány is –, hogy a Zebedeus-fiak túl sokat kérnek. Luther szerint túl keveset: „Ami azt jelenti: a ti kérésetek nem úgy fog teljesülni, ahogy kértétek; nem kértétek a kelyhet, és mégis ki fogjátok inni, és szerényebb dolgokat kérték, mint amit kellene. Ezért ez a gyengeség keresztre feszíteték majd beneteket a szenvedés kelyhe által, és erők lesztek. [...] Nagyobb örömmel kell a rettegést is Istentől elfogadnunk, ha adja, mint amekkora vággyal kértük ajándékát.” (LVM 9: 381–382. o.)

Abban is eltérő a megítélés, hogy vajon a Zebedeus-fiak kérése meghallgatásra talált-e vagy elutasításra. Vajon a jövendölés Jakab mártírhaláláról és János tanúságtévő életéről a kérés beteljesítését jelenti-e, vagy Jézus saját hatáskörének határait hivatott jelezni? Vagy rámutat a tanítványok félreértésére, akik úgy gondolják, hogy a szenvedésen át menve elérik a dicsőséget és hatalmat – pedig Jézus dicsősége éppen a keresztben látszódik meg?

Nem véletlenül utaltam a jerikói vakokra az elején. Mert ők mennyire földi dolgot kértek – hogy lássanak. (Tudom, lehet, sőt kell is a látást átvitt értelemben is használni.) S ezt a kérést Jézus minden akadékoskodás nélkül teljesíti. Pedig nem jobbra vágnak a Zebedeus-fiak? Nem fennköltebb a vágyuk? Vagy csak azért nem az, mert elsőik akarnak lenni? Mert versengenek a többiekkel? Vagy azért nem fennkölt a kérés, mert túlságosan elméleti, elszakadt a valóságtól, s a tanítványok ábrándozni kezdtek a Mt 19,28-ban tett ígéret révén?

Néhány apróság még:

- Milyen boldogok ezek a fiúk, akikért még felnőtt korukban is imádkozik, könyörög az anyjuk!
- Milyen tapintatos Jézus, aki meghallgatja az anyát, de a fiaknak válaszol – hiszen már az általános iskolában tanuljuk, hogy a táskámért és a leckémért én vagyok a felelős!
- Nem gondolom, hogy lehetne rosszat kérni az Atyától vagy Jézustól, ha az a kérés a szívünkön van. Nem a mi imádságunkról szól ez a történet. Sőt inkább bátorít, hogy még így sem küld el Jézus magától.

2. „Közöttetek ne így legyen!” – mondja Jézus. Régi ifjúsági órán ezt az igét kutatva Széchezy Béla bácsi felrajzolta a táblára az egyiptomi hierarchikus rendszert. Alul a rab-szolgák sokasága, legfelül a fáraó egymaga. Majd az egy-

házra értelmezve nemes egyszerűséggel megfordította a háromszöveget. Alulra került a csúcs. Feje tetejére állt minden? Vagy éppen így volna jó?

Az bizonyos, hogy nem korának társadalomkritikáját adta Jézus. Nem mondta, hogy valamit nagyon eltevesztenek az uralkodók. Ahogyan a Pilátussal folytatott párbeszédben sem (Jn 18,36–37) mond ítéletet a világ királyai felett. Csak annyit: az ő országa nem e világból való. Más az anyaga.

S közöttetek, az egyházban, a tanítványok közösségében ez a nem e világból való az érvényes. Kijelentő mód, ami felszólítással erősödik.

S ez így is van. Kérdezzetek meg egy esperest vagy püspököt vagy önmagatokat – a szolgálat oltárán áldoztam fel magam! Szerintem mindegyikünk úgy érzi, hogy senki fölött uralkodni nem akar, hanem mindig csak mások javát keresi.

Persze az is kérdés, hogy ha mindenki szolgál, akkor ki tanulja meg, hogy mi a rend, hogy hol a helye. Nem az-e a baja ennek a generációnak, hogy nincsen férfikepe, apaképe, vezetőképe? Nem az jelentett-e problémát, hogy kiszolgáltunk társadalmi és hatalmi elvárásokat, és mamahotel-, papabank-szolgáltatásokat végzünk? Rozs-Nagy Szilvia jelzett írásában végre kimondja – huszonegy évvel a rendszerváltás után! –, hogy Jézus nem az emberek szükségleteinek szolgált, hanem Istennek az emberekért.

3. „...életét adja váltságul” – ez a harmadik gyújtópont. Érdekes a 28. vers fordítása. Mert legtöbbször nem fordítják a kezdő kötőszót. A RÚF a „mert” kötőszót használja, Károli a „valamint”, Simon Tamás László a „mint ahogy”, a Káldi-Neovulgáta a „hiszen” kifejezést. Ebben a bizonytalanságban van valami tanulságos. Hogy a szolgálat – a már-már közhelyszámba menő Weöres-mondat igazsága szerint² – egyedül Jézusé. Nincs szüksége sem jobbról és balról ülő tanítványokra, sem jobbra és balra megfeszített latrokra. A megváltást egyedül ő végzi el. S Jézus összekapcsolja a dicsőséget és a szenvedést – ahogy fentebb már szó volt erről –, hiszen az Emberfia Dániel próféta könyvének dicsőséges alakja, az „életét adja váltságul sokakért” pedig Ézsaiás szenvedő szolgájára utal.

Egyedül Jézus a szolga. Róla hangzik az igehirdetés. A váltságahalál nem örökölheto, tovább nem adható. Az csak Jézusé. Ezért Jézus nem példa. De aki követésére indul – ahogyan az ötvened vasárnap meghív erre minket –, az mégiscsak az ő nyomdokain jár. Királyi zászló jár elől.

² Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg* 13.

Igehirdetési vázlat

- Oda lehet borulni Jézus elé mindenfajta kérésünkkel, még azzal is, ami később ügyetlennek bizonyul, ahogy a Zebedeus-fiak anyja imádkozott gyerekeiért. Oda lehet borulni – de csak imádatlaltal odatérdelni. Mert Jézus (Isten) nem az én szolgám. Az Úr szolgája ő.
- Az Úr szolgája – az Atya országát hozta ebbe a világba (javasolt kyrie imádság). Szabadságot mindattól, ami fogva tart (elvárások, megszokások, függő viszonyok). S aki őt követi, az ebben az új, mennyre kinyílt rendben él. A levélbeli lekciónaponkénti küzdelmet kíván, hogy a „nem uralkodom” utat jól tudjuk járni. Valójában nem etikai megjavulás, hanem gondolkodásmód-beli változás.
- Az Emberfia életét adja váltságul. Emberfia – akinek Dániel könyve szerint „[h]atalom, dicsőség és királyi uralom adatott” (Dán 7,14), és aki mégis életét adja sokakért. Ez nem a dicsőséges halál, amelyről Sztevanovity Dusán írt. Ez a gyalázatos halál, amely anynyiban dicsőséges, amennyiben nem e világi, amennyire az Atya akarata jut benne érvényre, amennyire az Úr szolgája ő.

Illusztráció

DALSZÖVEG

„Dicsőség dolga, hogy jobb legyen és pontosan találj!
Dicsőség dolga, hogy úgy tüzelj, hogy közben meg se állj!
Dicsőség dolga a győzelem s ha kell, a gyönyörű halál!
Dicsőség dolga, hogy a dicsőséges... dicsők...
dicsőségéért... dicsőségesen...”

LGT (Sztevanovity Dusán): *Prológ és trialóg*

Felhasznált irodalom

- BODROG Miklós 1967. Böjt 2. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 43. évf. 1. sz. 44–48. o.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas, Veszprém.
- KÁPOSZTA Lajos 1985. Böjt 2. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 61. évf. 1. sz. 64. o.
- KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság, Sopron.
- KEVEHÁZI László 1967. Miért jött Jézus? *Lelkipásztor*, 43. évf. 11. sz. 673–680. o.
- KOCZORNÉ HEINEMANN Ildikó 2000. Böjt 2. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 75. évf. 3. sz. 113–115. o.
- ROZS-NAGY Szilvia 2011. Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere). *Lelkipásztor*, 86. évf. 3. sz. 103–106. o.
- ZÜGN Tamás 1992. Bevezetés böjt első öt vasárnapjához. *Lelkipásztor*, 67. évf. 1. sz. 34–37. o.

■ BENCZE ANDRÁS

Böjt 3. vasárnapja (Oculi)

► Jn 1,29–34

Igehirdetési előkészítő

Meglátni, látni és láttatni!

A vasárnap jellege

Oculi mei semper ad Dominum – „Szemeim mindig az Úrra tekintenek”. A 25. zsoltár 15. verse adja meg böjt harmadik vasárnapjának témáját. Benne a Krisztusra tekintő egyház bizodalma szólal meg. Az óegyházi evangéliumban (Lk 11,14–28) az ördögöt, a sötétség hatalmát legyőző Krisztus fordul felénk. Textusunkban pedig a világ bűnét magára vevő Krisztusra nézünk, akiről János bizonyítást tesz. Az istentiszteleten is elhangzó epistolában (Ef 5,1–9) nagyon szemléletesen kerül elő a győzedelmesen harcoló Krisztus megváltottjainak mint a világosság gyermekeinek a küzdelme. A sötétség és a világosság küzdelme a bűnököt hordozó Isten Bárányának golgotai kereszthalálára irányítja figyelmünket, ami mostani textusunk alapján különös hangsúlyt kap.

Amit a textusról tudni kell

A 29–30. versekben olvassuk Keresztelő János szoros értelemben vett tanúságtételét, a 31–34. versekben pedig azt, hogy hogyan értette meg ő maga azt, amiről bizonyítást tett.

Feltűnő lehet, hogy János evangéliuma nem szól Jézus megkereszteléséről, hanem a többi evangélium tanúságtételének ismeretét feltételezve Keresztelő János bizonyágtétele szempontjából utal az eseményre. Ebben a szakaszban válaszol Keresztelő a korábbi kérdésre is, hogy miért is keresztel. A jánosi kereszttségnek az a célja, hogy Jézust Izrael előtt ismertté tegye. Másrészt pedig megkapja a kinyilatkoztatást arról, hogy akire le szállni látja a Lelket, s rajta megnyugodni, az Szentlélekkel fog majd keresztelni.

Meglepő ugyanis, hogy Keresztelő János kétszer is beszél (a 31. és a 33. versben is) arról, hogy Jézust korábban nem ismerte. Sőt már a 26b vers szerint is ezt mondja a Jeruzsálemből érkezőknek: „De közöttetek áll az, akit ti nem ismertek...” Szavait ugyanakkor nem úgy kell értenünk, mintha maga egyáltalán nem ismerte volna Jézust, hiszen a közeli rokoni kapcsolat miatt mint unokatestvérét valószínűleg ismerhette, mégis csak a találkozás után világosodott meg előtte Jézus valódi személye. A felismerés lényege tehát az, hogy Jézus az Isten Fia. Ez a szózat hallatott a mennyből Jézus megkeresztelése után.

Érdekes lehet megjegyezni azt is, hogy a szövegben nem konkrétan az szerepel, hogy egy galamb szállt volna Jézusra, hanem hasonlatként azt olvassuk, hogy „*mint egy galamb*” száll Jézusra a Szentlélek. A „*mint egy galamb*” kifejezés az esemény páratlan, szent voltára utal. A galamb Palesztinában szent állat volt, se vadászni, se megenni nem volt szabad.

A 32. és 33. versben egymás után kétszer is olvashatjuk, hogy a Lélek mint Isten ereje megnyugodott Jézuson. Nem átmeneti megérintettségről van tehát itt szó, hanem a Lélekkel teljes maradandó állapotról. A Lélekkel való teljesség azért is fontos, mert hiszen éppen ő az, aki nem vízzel, hanem „*Szentlélekkel keresztel*” (33. vers).

Textusunk utolsó verse (34. vers) a Keresztelő János-i tanúságtétel összefoglalása, amelyben a ὁ Ἰϋϋς τοῦ Θεοῦ kifejezés már semmi kétséget nem hagy afelől, hogy Jézusban kit lát a próféta.

A perikópa megértése

Keresztelő János bizonyágtétele ebben a szakaszban éri el tehát csúcspontját. Akit János úgy hirdetett az előzőek során, mint kora ismeretlen alakját, arról a következő napon már a nyilvánosság előtt jelenti ki, hogy ő „*az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét*”.

Az ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ fogalmának ószövetségi gyökere egyértelmű (Ézs 43,7), és az is világos, hogy János evangéliumának keletkezési idejében a gyülekezetekben már gyakori volt ez a meghatározás Jézusra vonatkoztatva (1Pt 1,18–20; Jel 5,6.12). A határozott névelő arra mutat, hogy itt már nem általánosságban van szó az áldozatbemutató alkalmával levágásra kerülő bárányról, hanem arról az egyetlenről van szó, a páskabárányról, aki megment bennünket a haláltól és kárhozattól (2Móz 12,7.13.22.27; Zsid 11,28). A keresztény bizonyágtétel Jézus kereszthalálát úgy értelmezi, mint engesztelő áldozatot, s a negyedik evangéliumban Jézus kereszthalála egybeesik a húsvéti bárány feláldozásával (Jn 19,36). Mert amíg az ószövetségi áldozatok csak jelképesen képviselték az emberek bűnét, addig Jézus valószínűleg vette magára az egész világ bűnét, és ezzel feleslegessé tett minden további áldozatbemutatót. Mert ő az egyszeri és tökéletes áldozat, amelynek páratlanságát semmi el nem homályosíthatja.

Igehirdetési vázlat

Oculi vasárnapján egy olyan ember kerül elénk, aki meglátja Jézust, látja őt, és egyben meg akarja láttatni másokkal is. Ez lehet a mi feladatunk is a bőjti úton.

Meglátni

Számtalan festőt ihletett meg ez a pillanat, ahogy Keresztelő János meglátja Jézust, amikor közeledik felé. Némely képen Jézus alakját vagy fehér ruhába öltöztetik, vagy valamilyen különleges mozdulattal ruházzák fel. Jézus valószínűleg nem ezek miatt tűnt ki a többi ember közül, hanem személyiségével. S Keresztelőnek volt szeme arra, hogy ezt meglássa. Pedig nem könnyű meglátni Jézust, hiszen annyi minden takarja el őt a szemünk elől. Ahogy a feltámadása után is kertésznek nézték őt, vagy az emmausiak is, bár együtt mentek vele az úton, de „*látásukat valami akadályozta*” – nekünk is nehéz dolgunk van, hiszen sok minden takarja el előlünk is az Urat.

Meglátni Jézust, ez azt jelenti: megismerni őt! Ez az alapja annak, hogy helyes látás alakuljon ki bennünk. Keresztelő János is azt mondja: „*Én nem ismertem őt*” (31. vers). Utal ezzel arra is, hogy ő ugyan mást várt, mégis el tudta engedni preconcepcióit, mert megismerte őt valójában. Ez derül ki ebből a mondatból: „*Íme, az Isten Báránya, aki hordozza a világ bűnét!*” Mintha csak ezt mondaná: Ő az, őt nézzétek! Ő legyen életetek középpontja! Hiszen nem akarja ő, hanem az Isten Báránya, a bűnösök Megváltója. A régi ószövetségi kép, amelyet János használ, mindent elmond Jézusról. Mi, maiak ugyan más képekben gondolkodunk, mégis érthetjük János szavát. Hiszen hozunk áldozatot azért, hogy gyerekkünk boldogulni tudjon, hogy szerettünk minél előbb felépüljön a betegségből. Áldozatot hozunk, magunkat nem kímélve, a másikért. Azért, hogy a hozzánk közel állónak értékes, teljes, tartalmas élete legyen. Jézus áldozata éppen erre vonatkozik, csak semmihez nem fogható módon. Hogy legyen jövőnk, reménységünk, örök életünk. Ezt megérteni életünk legnagyobb felismerése, meglátása.

Látni

Az ószövetségi prófétákat látóknak (נבֿיִיאִים) nevezték. Olyasvalaki a látó, akinek van Istentől kapott látása, aki képes ebben az értelemben vezetni Isten népét.

Az Ószövetség utolsó prófétájának csak akkor nyílik meg a szeme a látásra, miután találkozik Jézussal. Ekkor válik látóvá. Ez történhet meg velünk is az úrvacsora vételeiben, ami a Jézussal való találkozás legkülönlegesebb lehetősége földi vándorutunkon.

S aki meglátja Jézusban a világ Megváltóját – és az ő személyes Megváltóját/Szabadítóját –, az az életben is többet lát. Ezt hangsúlyozza Pál is az epistolában: „*Mert egykor sötétség voltatok, most azonban világosság vagytok az Űrban: éljetez úgy, mint a világosság gyermekei. A világosság gyümölcse ugyanis csupa jószág, igazság és egyenesség.*”

Ez a mi küldetésünk, hogy a világosság gyermekeiként éljünk ebben a világban. Mert aki Krisztusban meglátja a világ Megváltóját, az biztosan keresi az alkalmat azután is, hogy mindig lássa őt. A „szüntelen” szót érthetjük így a zsolnában. Ez a látás ugyanis elengedhetetlen ahhoz, hogy Krisztus-követőként, valamint keresztény egyházként Jézusra tudjunk mutatni!

Láttatni

Keresztelő János azért keresztel, hogy Jézus ismertté legyen Izrael előtt. Vagyis ő, aki meglátta Jézusban az Isten Bárányát, akinek megnyílt a szeme, és van Istentől kapott látása, ezek után meg is akarja láttatni Jézust másokkal. Keresztelő János bizonyágtételének dinamikáját ebben a mondatban találjuk meg: hogy Jézus „ismertté legyen”. Magától értődő feladata a látó embernek, hogy másokkal is megláttassa Jézust. A történet folytatása is erről tanúskodik, hiszen rögtön két ember (András és Simon) követik Jézust (a 35. versből).

A magyar szövegben egy szójátékra is figyelhetünk. Keresztelő ezt mondja: „...*azért keresztetek vízzel, hogy ismertté legyen Izrael előtt.*” (31. vers) Vagyis nem azt mondja, hogy ismertté tegyem, hanem ezt: ismertté legyen. Érdekes missziói gondolat lehet, hogy Isten nem azt kívánja tőlünk, hogy mi „tegyük” Jézust ismertté, de azt igenis várja, hogy úgy éljünk (az ünnep epistolájának értelmében), hogy Jézus „ismertté legyen” minden ember előtt.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Ef 5,1–9; 1Kir 19,1–8

Énekek

EÉ 188; 370; 416

Imádság

Gyanítom, hogy böjt harmadik vasárnapján még nem tudunk az istentiszteleten úrvacsorát venni a járványhelyzet miatt. Ám az Agnus Dei imádságra ettől függetlenül utalhatunk. Hiszen mi az úrvacsorában éljük át igazán azt, hogy Jézus az Isten Báránya, hogy ő hordozza a világ bűneit és a mi bűneinket is. A Jelenések könyvében található himnusz részletére mindenképpen jó utalunk: „*Méltó a megöletett Bárány, hogy övé legyen az áldás, a tisztesség, a dicsőség és a hatalom.*” Erre a mondatra is fel lehet építeni a prédikációt, de akár az egész istentiszteletnek is lehet ez az alaphangja.

Illusztráció

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Csak Jézusra nézz!*

Ha kísértés fenyeget,
csak Jézusra nézz!
Ha szomorú a szíved,
csak Jézusra nézz!

Ha vész, vihar szorongat,
csak Jézusra nézz!
Ha árván járod utad,
csak Jézusra nézz!

Világ virágai közt
csak Jézusra nézz!
Ha tört vetnek örömkök,
csak Jézusra nézz!

Ha a küzdelem nehéz,
csak Jézusra nézz!
Vár az örök égi rész,
csak Jézusra nézz!

Ha közel végső órád,
csak Jézusra nézz!
Halál sötét völgyén át
csak Jézusra nézz!

És ha már itt szüntelen
ránézett szemed,
túl a harcon, éjjelen
Őt szemlélheted
színről-színre, Őt, a szent,
tündöklő Napot,
s örök égi örömben
Őt csodálhatod.

Felhasznált és ajánlott irodalom

BOLYKI János 2001. *„Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához.* Osiris, Budapest.

GÁL Ferenc 1987. *János evangéliuma.* Szent István Társulat, Budapest.

GYLLENBERG, Raffael 1984. *Johanneksen evankéliumi.* Kirjapaja, Hämeenlinna.

JÁNOSI Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása.* Magánkiadás, Sopron. *Jubileumi kommentár.* BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.

KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige. János evangéliuma.* Magyar Luther-társaság, Budapest.

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák.* Magánkiadás, Budapest.

Böjt 4. vasárnapja (Laetare)

▶▶ Jn 6,30–40

Igehirdetési előkészítő

In hoc signo vinces. . .

A vasárnap jellege

In hoc signo vinces – „E jelben győzni fogsz”. Konstantin császár a Milvius-hídi csata előtt éjjel álmában Krisztus keresztjét látta az égre írt ígérettel. A legenda szerint a császár másnap a katonái pajzsára festette a keresztet, így tudtak a jelentős túlerő fölött is győzelmet aratni.

Nekünk is erre a jelre kell tekintenünk, erről a jelről, Krisztus keresztjéről kell bizonyosságot tennünk (nem csak) a szószékről.

Böjt negyedik vasárnapja Laetare. Az introitus zsolnár alapján az örvendezés vasárnapja.

Öröm a böjtben? Létezik ilyen?

Az egész negyvennapos böjt önvizsgálatra indít. A böjt út tükröt tart elénk. Nézzünk bele az ige tükrébe, ahol felismerjük elvesztett voltunkban azt, hogy egyedül Krisztusban van a szabadulásunk! Nézzünk a szenvedő Krisztusra, aki minden egyes sebet értünk, személyesen érttem (is) kapott! Nézzünk a keresztre mint a mi bűneinkért megfizetett súlyos ár felkiáltójelére! Hol van ebben a jelben az öröm?

Krisztus keresztjében van a mi megváltásunk. És bár tudjuk, mit kellett Krisztusnak elszenvednie értünk, de a feltámadás ténye, az, hogy Jézus legyőzte a halált, harmadnapra feltámadt, és számunkra is örök életet ígér – ez az örömünk forrása. Mint minden vasárnap, úgy „a böjt-i időszak vasárnapjai is húsvét, azaz az egyház feltámadott Krisztusra mutató, örvendező ünnepe” (HAFENSCHER 2010, 354. o.).

Böjt negyedik vasárnapja az Istenben megtalálható örömről, vigasztalásra, erőforrásra hívja fel a figyelmünket. Örvendj, Isten népe, jöjjetek, merítsetek vigasztalásnak forrásából! Krisztus keresztjében a megváltásunk, és ez hálára és szívbeli örömről indíthat minket.

Amit a textusról tudni kell

Előzmények

Jézusnak az élet kenyérérről mondott beszédét megelőzi az, hogy valóban kenyeret és halat ad annak a sokaságnak (ὄχλος πολύς), akik a csodás jeleket és gyógyításokat látva követték őt. Jézus, noha már tudja, mit szándékozik tenni, mégis mintegy próbatételként megkérdezi Fülöptől: „Honnan vegyünk kenyeret, hogy ezek ehessenek?” (Jn 6,5)

Úgynevezett „ajándékozási csoda” (BOLYKI 2001, 177. o.) történik itt, ami alatt olyan csodát értünk, amelyet nem kértek a benne részesülők, hanem kérés nélkül, ajándékba kapták. Tulajdonképpen maga a csoda észrevétlenül megy végbe, a benne részesülők jóllakása és a maradék az, ami demonstrálja a csoda megtörténtét. Ez a csodajel (σημείον) lesz a kiindulópontja annak a tanításnak, amelyet Jézus az élet kenyérérről mond.

János evangélista fontosnak tartja azt is, hogy az eseményeket időben elhelyezze. „Közel volt pedig a páska, a zsidók ünnepe” – írja. Azt is hozzát teszi Bolyki, hogy ez az időbeli meghatározás nem kronológiai értelemben, hanem inkább teológiai összefüggésében jelentős. A kovásztalan kenyér mint az Egyiptomból való szabadulás szimbóluma új értelmezést kap, amikor Jézus azt mondja: „Én vagyok az élet kenyere.” Ezzel Jézus mintegy előrevetíti, hogy benne van a szabadulás útja.

Fontosnak tartom még megjegyezni az előzmények sorában, hogy miután a sokaság evett a kenyérből, és jóllakott, királlyá akarják tenni Jézust, mondván, hogy ő „valóban az a próféta, aki eljön a világra” (Jn 6,14). Csakhogy Jézus nem akart a királyukká lenni, nem tud azonosulni a jeleket, csodákat váró tömeggel. Ő valódi, személyes megtérésre hív. Nem pusztán kenyeret, hanem az örök élet ajándékát akarja adni azoknak, akik hisznek benne. Így érkezzünk meg a textusunkhoz is.

Ószövetségi háttér

János evangéliumában kevesebb csodaeseményt olvashatunk, mint a szinoptikusoknál, de annál tudatosabb szerkesztésben. A csodajelek, ahogy János nevezi őket, fokozódó intenzitásúak.

A kenyércsoda ószövetségi vonatkozása vitathatatlan. A további jeleket váró sokaság szívesen hasonlítaná Jézust Mózeshez. De Jézus rámutat arra, hogy nem Mózes adta (ἐδωκεν, aor. sg. 3) a mannat, hanem az Atya, aki most az élet kenyérért egyszülött Fián keresztül adja (δίδωσι, praes. impf.) Érdemes az igeidőkre figyelmet fordítani. Jézus a szavaival arra mutat rá, hogy nem egy régmúlt esemény felemlítéséről van szó, hanem az Atya a jelenben, aktívan cselekszik. Jézus Krisztuson keresztül az élet kenyérért kínálja.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

A Jézust követő sokaság újabb csodajeleket szeretne látni. Egyszer már átérték, hogy a földi kenyér megsokasodott. Örömmel követnék őt, bízva abban, hogy Jézus újra jóllakítja őket. Azt várják, hogy ahogyan a mannacsoda mindennap újra és újra megismétlődött a pusztában, úgy Jézus megismétli a kenyérszaporítást. Azt várják tőle, hogy tegyen jelet.

Fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben nem pusztán a jóllakásról van szó, sokkal inkább egyfajta provokációról. Arra kíváncsiak, hogy Jézus képes-e megismételni a jelet, ezzel mintegy igazolva önmagát. Jézus elutasítja a kérésüket, és világossá teszi számukra, hogy az őt árpakenyér megszaportítása „mennyei csoda” volt (BOLYKI 2001, 188. o.), de ő sokkal többet kínál ennél. Az élet kenyere.

„*Én vagyok az élet kenyere*” – hangzik Jézus kijelentése. Ennek a kenyérnek két ismertetőjele van.

Az első az, hogy a mennyből szállt alá (33. vers). Ezzel az igével (καταβαίνω) fejezi ki Jézus az alászállást ebbe a világba az inkarnáció alkalmával (Jn 3,13: „*aki a mennyből szállt le*”).

A második pedig, hogy életet ad a világnak. Nemcsak Izrael népének, hanem az egész világnak (τῷ κόσμῳ). Jézus ezen szavaival szélesre tárja a kegyelem kapuját. Már nemcsak a kiválasztott nép, hanem rajta keresztül bárki megismerheti az Atya Isten szeretetét. Nincs is szükség semmi másra, mint a benne való hitre.

„Isten igazi kenyere az ő személyében van köztünk, egyébként sehol sincs. Ezért csak akkor lehet az emberé, ha őhozzá jön. Aki ezt teszi, az többé nem éhez és nem szomjazik. Az üdvösség nem oldható el, nem függetleníthető Jézus személyétől, csak általa nyerhető el.” (LENKEYNÉ SEMSEY 1998, 131. o.)

Jézus megtart és feltámaszt

A 37. verstől a 40. versig tartó szakasz a textuson belül zárt egységet képez.

Ebben a részben arról olvashatunk, hogy csak az kerül kapcsolatba vele, akit az Atya neki ajándékoz. Jézus hangsúlyozza azt, hogy ő a maga küldetésében az Atya akaratát cselekszi. Ennek a gondolatnak az íve a golgotai kereszten csúcsosodik ki, amikor Jézus, Isten Báránya életét adja váltságul mindazokért, akik hisznek benne.

A hitnek döntő szerepe van. Aki bűnbocsánatot, életet akar nyerni tőle, annak hinnie kell benne.

Jézus az ember megtartója, és nemcsak a földi életben, hanem a halál állapotában is. A halál a benne bízóknak átmeneti állapot. Jézus átvezet a halálból az életbe. Jézus a halálból az életre támaszt az utolsó napon.

Kemény beszéd ez. . .

Az igeszakaszhoz kapcsolódva arról is beszélni kell, hogy bár Jézus az élet kenyere kínálja, mégsem fogadja azt mindenki jó szívvel tőle. Az őt hallgató sokaság vitába száll Jézussal és egymással is. János arra is kitér, hogy még a tanítványok között is van olyan, aki hitetlenkedve fogadja Jézus szavát. Érdekes azonban Péter szavára figyelnünk, aki Jézus kérdésére így válaszol: „*Uram, kihez mennénk? Örök élet beszéde van nálad.*” (Jn 6,68)

Igehirdetési vázlat

Kell-e több (más) jel?

A Jézus köré gyülekező sokaság újabb jelet kíván. Talán még nagyobb, még látványosabbat, mint amilyen a kenyércsoda volt. A ma embere hasonló módon mindig valami különöset szeretne. A csodavárásban, a csodaéhségben hajlamosak vagyunk megfélekedni arról a csodáról, amelyet Jézus kínál nekünk testében és vérében. A böjt célja az Isten előtti megüresedés. Jézus az élet kenyere kínálja, de ha elcsapjuk a hasunkat mindenféle mással, akkor alkalmatlanná tesszük saját magunkat az élet igéinek befogadására. Szükségünk van a csendre, a megüresedésre, amelyben meghalljuk Isten szavát.

Életet ad – hitet vár

Aki életet akar nyerni Krisztustól, annak hinnie kell benne. Nincsenek kiskapuk, nincsen „B” verzió, csak a hit útja van. Az élet utáni vágy kifejezése, a hívó szó meghallása és a felé való elindulás. „Az élet feltétele Krisztusban adott, a hozzá járulás, a belé vetett hit az ember készségének megnyilvánulása az Isten részéről biztosított javak elfogadására.” (LENKEYNÉ SEMSEY 1998, 131. o.)

Odamenni hozzá

A hit nem tétlen várakozás. Aki életet akar nyerni Krisztustól, annak el kell indulnia, oda kell mennie hozzá.

Uram, kihez mehetnénk?

Aki a maga módján, a maga elgondolása szerint akar (csak) kenyeret kapni Jézustól, minden hitbeli elköteleződés nélkül, az nem fogja Jézust követni. Ideig-óráig hallgatja talán Jézus szavát, de aztán a Jézust követő sokasághoz hasonlóan elpártol mellőle. Jézust nem lehet csak fél szívvel követni. Ő a teljes valónkra igényt tart. De aki teljes mértékben átadja a szívét, annak örök életet ajándékoz.

In hoc signo vinces – nincs szükségünk más jelre, mint Krisztus kereszttjére. Ez az egy elég nekünk, mert biztosak lehetünk abban, hogy e jelben bízva, általa győzni fogunk.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 189; 214

Illusztráció

GONDOLATOK

„Én voltam az a kenyér, amely mindig mindenkinek elég volt. Én vagyok az a kenyér, amelyet magadhoz veszel, amikor úrvacsorázol.

Én vagyok az a kenyér, amelyet igazán kívánnod kéne.
Én vagyok az a kenyér, amiért jönnöd kell, amit oda-
adok, amit vegyél el, ami által élj!

Élj... hiszen ez a te rendeltetésed.

»Ne veszendő eledelért fáradozz, hanem az örök életre
megmaradó eledelért.« Fáradozz értem, akarj engem. Én
ingyen kínálom neked a lelked számára szükséges táplá-
lékot.

Én vagyok. Az asztal mindig vár.

Én vagyok az élet kenyere. Sosem fogy el, mindig jö-
hetsz, kérned sem kell.¹

Csepreginé Ármai Kinga: *Én vagyok az élet kenyere* (részlet)

„Jusson eszedbe, hogy van egy jelvény, amit sokan hordan-
nak, de kevesen értenek meg. Azt hirdeti, hogy sok idővel
ezelőtt keresztre feszítettek Valakit, aki győzött az embe-
rek bűnei fölött.”

Wass Albert (1908–1998) erdélyi
magyar író és költő: *Igazság*

Felhasznált irodalom

BOLYKI JÁNOS 2001. „*Igaz tanúvallomás*”. *Kommentár János evan-
géliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.

BOLYKI JÁNOS 2004. János evangéliuma. In: *Bibliaismereti kézi-
könyv*. Kálvin Kiadó, Budapest. 499–529. o.

HAFENSCHER KÁROLY 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet
protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther
Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene
Tanszéke, Budapest.

LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA 1998. János evangéliumának magya-
rázata. In: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*.
3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest. 101–171. o.

WASS ALBERT 2001. *Te és a világ*. Kráter Kiadó, Pomáz.

■ PABLÉNYI EDINA

Böjt 5. vasárnapja (Judica)

▶▶ Jn 2,13–22

Igehirdetési előkészítő

Milyen az igazi templom?

A vasárnap jellege

Ettől a vasárnaptól kezdve egyre inkább a kereszt kerül
a középpontba (Jánossy Lajos). Az ógyházi evangélium
(Jn 8,48–59) vita a vallási vezetőkkel, amely kiemeli Jézus
személyének páratlanságát és az Atyával való egységét. Az

epistola (Zsid 9,11–15) Jézust mint főpapot hirdeti, aki ál-
dozatával új szövetséget szerzett, felülmúlva a szent sátor
és az áldozati állatok jelentőségét. Az ószövetségi lekción
(1Móz 22,1–14) szintén azt hirdeti, hogy Isten gondosko-
dik az igazi áldozatról.

Régi hagyomány szerint ettől a naptól, „feketevasárnap-
tól” fekete vagy lila lepellet borítják a templomban a feszü-
leteket, képeket, szobrokat, ez is egyfajta templomtisztítás.

Az introitusnak több kapcsolópontja is van textusunk-
hoz: „Ítéld meg, Istenem, és légy pártfogóm a hűtlen néppel
szemben, / ments meg az alattomos és álnok emberektől!
[...] Vigyenek el szent hegyedre és hajlékodba, / hadd já-
ruljak Isten oltárához!” A kyriében hangsúlyos a közben-
járó, a harag és az áldozat fogalma.

A textusról

Textusunk műfaja egyszerre vitabeszéd és biográfiai el-
beszélés. János evangéliumában Jézus nyilvános műkö-
désének kezdetét jelenti, a szinoptikusoknál viszont a
„virágvasárnap” bevonuláshoz kapcsolódik. (Érdekes,
hogy a perikóparendünkben mégis a jánosi változat sze-
repel nagyhét közelében, Lukácsé pedig a Jeruzsálem-va-
sárnapon.) A különbség egyik lehetséges magyarázata,
hogy a negyedik evangélium számára fontos téma az is-
tentisztelet, ezért előre kerül annak messiási megújítása.
Jézus nyilvános működését két páská keretezi: a temp-
lomtisztítás és keresztthalála a páskabarányok leölésé-
nek időpontjában.

A galambárusoknak szóló magyarázat úgy is érthető,
hogy Jézus bejelenti a Zakariás könyvét záró próféta jö-
vendülés beteljesülését: „Attól a naptól fogva nem lesz többé
kereskedő a Seregek Urának házában.” (Zak 14,21) A temp-
lomtisztítás tehát jel: elérkezett az Úr napja, „legfőképpen
pedig Jézus és az Atya teljes egységének jele [...] Jézus több
mint a templom szentségéért küzdő próféta vagy reformá-
tor (pl. Jer 7,4–7; Mik 3,12), ő az Atya teljhatalmú Küldötte
és Fia, aki a saját házába jött, és azt tisztítja meg!” (BOLY-
KI 2001, 107. o.)

A tanítványok eszébe (talán csak húsvét után) jutó ószö-
vetségi szakasz a 69. zsolnárból való, amelynek sok részle-
tét értelmezték messiási utalásként. A célzatosan idézett
10. versen túl az 5. és a 9. is köthető a templomtisztítás tör-
ténének feszültségéhez: „*Hajam szálainál is többen van-
nak, akik ok nélkül gyűlölnek. Sok hazug ellenségem akar
elnémítani engem. [...] Idegenné lettem testvéreim számá-
ra, anyám fiai sem ismernek rám.*” A felidézett Zsolt 69,10
szerint a motiváció a féltő szeretet. Ugyanaz a buzgalom,
amely Fineást, Illést, Mattatját és a zélótákat vérengzés-
re indította, Jézust nem gyilkosságba viszi, hanem őt ma-
gát emésztí el.

Jézus szava a templom lerombolásáról és feltámadásá-

¹ Forrás: <https://www.parokia.hu/v/az-elet-kenyere/>.

ról (az ἐγερω-ban ott van ez a képzavar) sokrétű. Benne van annak a kifejezése is, hogy a nép vezetői valóban le is fogják bontani a templomot, hitelenségük ítéletté lesz. De nem ők, hanem Jézus építi fel új gyülekezetét. Utal tehát saját feltámadására, valamint az egyház létrejöttére is. Az új templom építését szintén a Messiástól várták. A „három nap alatt” azt is jelenti: a legrövidebb időn belül.

A perikópa megértése

Izgalmas teológiai kérdés a jánosi kronológia eltérése a szinoptikustól, de lehet, hogy az igehallgatóktól távol áll. Talán úgy sem könnyű evangéliumot hirdetni, ha csak Jézus haragjának a fontosságát eseteljük.

Megkerülhetetlennek érzem viszont a piactér (az 1990-es fordításban: kalmárkodás háza) képét. És nem csupán a vásári hangzavarról van szó. „Félreérténék Jézust, ha azt gondolnánk, hogy egyszerűen máshová küldte az árusítókat és a pénzváltókat: odakint folytassátok, mert itt belül nem illik ilyesmit tenni. Nem, Jézus tettének lényege az áldozati kultusszal való szakítás.” (ZÜGN 1992, 36. o.) „...maga a kultuszt éltető vallásosság alapjaiban elhibázott. Az Istenhez való viszony kereskedelmi ügyletté, alku tárgyává vált.” (CSERHÁTI 2000, 64. o.) Felfedezhető a párhuzam a 95 tétel kiszögezésének előzményével. Mintha őszinte bűnbánat helyett némi vásárlás segítségével befolyásolhatnánk Istent. A templomtisztítás viszont reformnál-reformációnál több, az addigi kultusz végét jelenti. Jézus maga lép a marhák, juhok, galambok, árusok és pénzváltók, azaz az Isten–ember kapcsolatot rendezők, abban közvetítők helyére.

Igehirdetési vázlat

Isten újat kezd

Szükségünk van a böjti szelekre, bármennyire is kellemtelennek, nemkívánatosnak tűnnek. Ezek hozzák el a változást, az újat (BENCE 2011, 118. o.). Szükségünk van olyan böjtre, amikor a szél megmozgatja azt, ami eredetileg talán felemelt, talán találkozást biztosított az Istennel, de kiüresedve, megkövesedve inkább már csak akadály, kolonc.

Jézus böjti útja nyilvánvalóvá teszi, hogy Isten újat kezd az embervilággal. Olyat hoz, ami már nem ideiglenes, hanem végleges.

Igénkben érthetetlennek, szeretetlennek tűnhet Jézus megtisztító, kisöprő mozdulata egészen addig, amíg meg vagyok győződve arról, hogy minden rendben van az életben. Amíg azt hiszem, nincs szükség változásra. Fontos, hogy az igazi megoldás helyét ne foglalja el az álmgoldás, a pótlék.

Könnyű megoldásnak tűnhet Jézus templomtisztító indulata. Hiszen számunkra is sokszor ez a legkönnyebb, és mégis a legpusztítóbb megoldás, hogy lesöprünk mindent, hogy határozottan elutasítjuk a másik minden próbálkozását, csak magunknak adunk igazat, hibásnak, elrontottnak bélyegzünk és pusztulásra ítélnünk mindent, ami nem mi vagyunk. De vegyük észre: Jézus nem ezt teszi!

Jézus lerombolná a templomot?

A tavaly március közepe óta eltelt egy év többször is megszakította a templomhoz fűződő kapcsolatunkat. Jézus is el akarná venni tőlünk Isten házát?

Nem azt mondja, hogy ő rombolná le a templomot, hanem hogy az ellenfelei fognak ilyet tenni. Bár lehetetlennek látszik, amit Jézus mond, hogy a hosszú idő alatt felépített templomot lerombolnák, néhány évtized múlva mégis ez történt, mégpedig azért, mert a nép vezetői nem ismerték fel a békességre vezető utat, meglátogatásuk idejét.

Nem Jézus rombol, őt magát emészti az Isten háza iránti féltő szeretet. Nem ő akar elemészteni embert vagy épületet, hanem hagyja, hogy az ő testét eméssze fel értünk a szeretet. Nem ellenünk cselekszik. Jézus szavai, tettei mind egy olyan folyamat részei, amelyben minden értünk történik.

Akkor mit változtat Jézus?

Jézus meghirdeti az addigi istentiszteleti élet végét. Az addigi páska, főpap, áldozat és templom helyett új paskát, főpapot, áldozatot és templomot hirdet. Isten adta az eddigi rendet, de Jézusban újat, véglegeset ad. Nem csak a túlzásokat akarja visszafogni, és nem is csupán korszerűbbé akarja tenni az istentiszteletet.

„Jézus nem azért tisztítja meg Isten házát, hogy azután üresen hagyja. [...] A régi helyébe felállítja »testének templomát«, az igaz istenimádat helyét. [...] azt a testet, amelyet Jézus odaszánt értünk.” (CSERHÁTI 2000, 65. o.) „Jézus – a templom. [...] Akinél, Akiben megláthatjuk Istent, AZ a Templom. Ahol Jézus van, ott van a »bejárat« Istenhez.” (ZÜGN 1992, 37. o.)

Az árusok elűzéséből, a pénz kiszórásából hiába tűnne úgy, hogy ő csak az üzletet rontja, szegénnyé akar tenni bennünket, éppen a legdrágábbat ajándékozza nekünk, önmagát. Ezt mutatja az is, hogy a templomtisztítás halálos veszélybe sodorta Jézust. Éppen ezek a szavai is vádponttá váltak ellene a nagypénteki perben.

Hová vezet minket Jézus a böjti úton? A kereszt felé. Az ő áldozata felé, ami több a mi átváltott, megvásárolt áldozatainknál. A harmadnap felé, ami több a mi építkezéseinknél. Megszokás helyett élő istentisztelet felé. Önmaga felé, mert Jézus elég nekünk. Igazi templom, igazi istentisztelet csak ott van, ahol Jézus van.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

1Móz 22,1–14; Zsid 9,11–15

Énekek

EÉ 192, 193, 197, 199, 205, 288

Illusztráció

VERS

Babits Mihály: *Psychoanalysis Christiana*

Mint a bókos szentek állnak a fülkében
kívülről a szemnek kifaragva szépen,
de befelé, hol a falnak fordul hátok,
csak darabos szikla s durva törés tátog:

ilyen szentek vagyunk mi!

Micsoda ős szirtből vágják ki lelkünket,
hogy bús darabjai még érdesen csüngnek,
érdesen, szennyesen s félig születetlen,
hova nem süt a nap, hova nem fér a szem?

Krisztus urunk, segíts meg!

Hallottunk ájtatos, régi faragókat,
kik mindent egyforma türelemmel róttak,
nem törődve, ki mit lát belőle s mit nem:
tudva, hogy mindent lát gazdájuk, az Isten.

Bár ilyenek lennénk mi!

Úgyis csak az Úr lát mindenki szemével,
s hamit temagadból szégyenkezve nézel,
tudd meg, lelkem, s borzadj, mert szemedden által
az Isten is nézi, az Isten is látja!

Krisztus urunk, segíts meg!

Óh jaj, hova bujhatsz, te magadnak-réme,
amikor magad vagy az Itélő kéme?!
Strucc-mód fur a percek vak fövénye alá
balga fejünk, – s így ér a félig-kész Halál,

s akkor mivé leszünk mi?

Gyónatlan és vakon, az évek szennyével
löknek egy szemétre a hibás cseréppel,

melynek nincs csörgője, s íze mindörökre
elrontva, mosatlan hull vissza a rögbe.

Krisztus urunk, segíts meg!

Ki farag valaha bennünket egészre,
ha nincs kemény vésőnk, hogy magunkat vésne,
ha nincs kalapácsunk, szüntelenül dúló,
legfájóbb mélyünkbe belefűrő fűrő?

Szenvedésre lettünk mi.

Szenvedni annyi, mint diadalt aratni:
Óh hány éles vasnak kell rajtunk faragni,
míg méltók nem leszünk, hogy az Ég királya
beállítson majdan szobros csarnokába.

Krisztus urunk, segíts meg!

Dsida Jenő: *Út a Kálváriára* (részletek)

Reszkető, enyhe fény sugárzik.
Egy felhő lassudan megyen.
A lélek fáj, a fény sugárzik.
Valaki ballag a hegyen,
hús homlokáról fény sugárzik
s szemét lehúnyja – úgy legyen!
[...]

Valaki lépked, felfelé tart.
Bozót közt víg madársereg.
Valaki lassan felfelé tart.
Tövisről vérharmat csepeg.
Valaki fel, a csúcs felé tart,
hogy önmagát feszítse meg.

Felhasznált, ajánlott irodalom

- BENCE Imre (ifj.) 2000. Böjt 5. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 75. évf. 3. sz. 118–119. o.
- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris, Budapest.
- CSERHÁTI Sándor 1992. Exegézis (Böjt 1., 2., 3., 4., 5., 6. vasárnapja). *Lelkipásztor*, 67. évf. 2. sz. 63–65. o.
- GERŐFINÉ BREBOVSZKY Éva 2011. Böjt 5. vasárnapja (Judica). *Lelkipásztor*, 86. évf. 3. sz. 112–115. o.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
- KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige. János evangéliuma*. Magyar Luther-Társaság, Budapest.
- SCHWANK, Benedikt 2001. *János evangéliuma*. Agapé, Szeged.
- ZÜGN Tamás 1992. Bevezetés böjt első öt vasárnapjához. *Lelkipásztor*, 67. évf. 1. sz. 34–37. o.

■ TÓTH KÁROLY ISTVÁN

TARTALOM Mécses a te igéd

PÉTER ATTILA: *Nomen est omen* 41

Tanulmányok

SARAH HINLICKY WILSON: *A tekintély forrásai az evangélikus hitvallások szerint* 42

HONTI IRÉN: *A belső szabadság útján* 47

Figyelő

Előadás

KORÁNYI ANDRÁS: *Vallási szabadság és politikai érdekek. Adalékok a vallásszabadság témájához 16. századi reformációtörténeti dokumentumok alapján* 53

Könyvrecenzió

ZSUGYEL JÁNOS: *„Minden halottal millió eleven tér a sírba”* 56

Fordítás

MARCUS J. BORG: *Hit – A szív útja* 59

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

CSELOVSZKY FERENC (IFJ.): *Emlékezés id. Cselovszky Ferenc evangélikus lelkész szolgálatára (1930–2020)* 66

KOVÁCS ÁRON: *Igehirdetés id. Cselovszky Ferenc temetésén (1Pt 1,3)* 67

Az igehirdető műhelye

WAGNER SZILÁRD: *Böjt 1. vasárnapja (Invocavit) (Mt 16,21–27)* 69

BENCZE ANDRÁS: *Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere) (Mt 20,20–28)* 71

BARANYAY CSABA: *Böjt 3. vasárnapja (Oculi) (Jn 1,29–34)* 73

PABLÉNYI EDINA: *Böjt 4. vasárnapja (Laetare) (Jn 6,30–40)* 76

TÓTH KÁROLY ISTVÁN: *Böjt 5. vasárnapja (Judica) (Jn 2,13–22)* 78